A U R E L I J U S
AUGUSTINAS

Pokalbiai su savimi

Iš lotynų kalbos vertė
VAIDILĖ STALIORAITYTĖ

Įvadą parašė
DARIUS ALEKNA

aidai
ALK
1994

AUGUSTINUS. Soliloquiorum libri duo
CSEL Vol. LXXXIX

Specialusis redaktorius DARIUS ALEKNA

ISBN 9986-590-00-0

TURINYS

ĮVADAS

"KALBĖJAUSI PATS - AUGUSTINAS SU AUGUSTINU"

Rašyti apie Augustiną ir jo kūrinius visuomet labai sunku, nes apie tai jis pats yra daug ir iškalbingai pasakojęs savo veikaluose, ypač "Išpažinimuose" ir "Pataisymuose". Sunku ir dėl to, kad veik neįmanoma prilygti Augustino raštų įtaigai, dėstomos minties aiškumui bei kalbos grožiui. Tačiau sunkiausia tai, kad, pradėjus kalbėti apie Augustiną, neišvengiamai tenka paliesti labai daug dalykų. Jis pats drąsiai imdavosi vis naujų klausimų, keitėsi, brendo ir augo nepaprastai greitai. Augustinas ieškojo ir rado, beldėsi, ir jam buvo atidaryta. Sąžininga šio giliai į save pasinėrusio žmogaus svarstymų kelionė paliko daugybę ženklų - kūrinių, labai įvairių ir skirtingų. Atrodytų, kas bendra tarp pirmųjų Kasiciake (*Cassiciacum*) parašytų kartais paviršutiniškų, nesklandžių, dirbtinokų filosofinių dialogų "Prieš akademikus", "Apie palaimingą gyvenimą", "Apie tvarką" ar "Pokalbiai su savimi" ir tokių Hipone (*Hippo*) pražydusių mąstymo šedevrų, kaip "Išpažinimai", "Apie Trejybę", "Pradžios knygos tiesioginės prasmės paaiškinimai" ar "Dievo valstybė"? Lyg ir nieko. Išskyrus Augustiną kiaurai užvaldžiusį troškimą, tikrą visa įveikiančią filosofo aistrą pažinti save ir Dievą.

386 m. rugsėjo mėnesį trisdešimt dvejų metų Augustinas

iš vakarinės Imperijos pusės sostinės Milano persikelia į mažytį kaimelį Alpių priekalnėse Kasiciaką. Čia savo vila jam leido naudotis kolega retorikos profesorius Verekundas. Įspūdingo gamtovaizdžio apglėbtoje viloje kartu su Augustinu apsigyvena jo motina Monika, vyresnysis brolis Navigijus, sūnus Adeodatas, du pusbroliai, du privatūs mokiniai ir didžiausias jo viso gyvenimo draugas Alypijus.

Iki tol Milane praleisti vieneri metai buvo Augustino vidinio gyvenimo krizės protrūkio metai. Čia jis pasiekė aukščiausią savo pasaulietinės karjeros tašką, eidamas Vakarų Imperijos sostinės Milano retorikos profesoriaus pareigas, savotišką Imperijos "propagandos ministro" tarnybą. Bet Augustinas meta pasaulietinę karjerą ir pasirenka nuošalų, ramų filosofijos studijų bei nedalyvavimo valstybės veikloje *otium liberale*, "kilnaus neveiklumo", gyvenimo būdą. Svarstymai apie karjerą ir jos išsižadėjimą "Pokalbiuose su savimi"[1] Augustinui - ne vien abstraktūs, filosofui privalomi pagvildenimai, bet paties jo gyvenimo galimybių apmąstymai.

Tais metais toliau kilti karjeros laiptais svajojęs Augustinas buvo nusprendęs vesti. Anų laikų papročiu vedybos reiškė sudėtingą teisinį kontraktą, kurį galėjo sudaryti tik apylygę visuomeninę padėtį užimančios šeimos. Talentingo gražbylystės mokytojo padaryta karjera, globėjai ir pažintys leido tikėtis geros partijos, ir Augustino motina Monika jau buvo jam radusi kilmingą didelių turtų paveldėtoją. Jis buvo nieko prieš ir atgal į Afriką išsiuntė savo sugyventinę, su kuria buvo išgyvenęs beveik penkiolika metų ir iš kurios turėjo sūnų Adeodatą. Bet staiga pareiškia nenorįs vesti, nebenorįs

[1] *Sol.* I, 10, 17; 11, 18.

toliau siekti karjeros. Augustinas puikiai žinojo, kokia jėga traukia moters glamonės. Šis sąžiningai atviras žmogus išdrįsta apie tai rašyti savo "Pokalbiuose su savimi"[2]. Kaip ir svarstymai apie karjerą, tai pirmi žingsniai "Išpažinimų" link.

Tais metais Milane Augustinas pagaliau visiškai atsikratė manichėjybės. Dar mokytojaujant Kartaginoje (376-382), jam ėmė kilti pirmosios abejonės. Rimčiau nesigilinus lyg ir įtaigus manichėjininkų mokymas apie iš esmės skirtingus Šviesos ir Tamsos karalysčių pasaulius ir judviejų tarpusavio kovą Augustinui ėmė nesiderinti su moksliniais graikų astronomijos duomenimis[3]. Dar Tagastoje (*Thagasta*), kur teko praleisti metus po studijų Kartaginoje, dėl manichėjybės Monika buvo taip smarkiai užsirūstinusi ant Augustino, kad neleido gyventi savo namuose[4]. Dar visai neseniai, tik praėjusiais metais, dėstydamas Romoje, Augustinas buvo gyvenęs bičiulio, manichėjininkų "klausytojo", namuose ir lankęs manichėjininkų "išrinktojo" vedamus sektos susirinkimus[5]. Manichėjybę įveikti Augustinui padėjo Ciceronas. Tik fragmentais mums išlikęs jo dialogas "Hortenzijus" prieš 14 metų buvo pažadinęs studento Augustino meilę filosofijai[6]. Dabar to paties Cicerono skelbiamas iš Akademijos perimtas skeptiškas požiūris į teiginį, kad egzistuoja vienui viena tikroji tiesa ir ją tikrai galima pažinti, padėjo Augustinui išsižadėti vienintelę tikrą tiesą skelbusios manichėjybės. Formalus atsižadėjimo ženklas - Augustinas tampa katalikų Bažnyčios katechumenu.

[2] *Sol.* I, 10, 17; 11, 18; 14, 25-26.
[3] *Conf.* V, 7, 12.
[4] *Conf.* II, 11, 19.
[5] *Conf.* V, 10, 18.
[6] *Sol.* I, 10, 17.

Tai, beje, reiškė labai nedaug - tik tai, kad Augustinas nori kada nors, ateityje, krikštytis. Gal po metų, gal po dešimt ar trisdešimt... Beje, neužmezgus kad ir menkiausių ryšių su Bažnyčia, katalikiškoje Imperijos sostinėje buvo sunku tikėtis padaryti didesnę karjerą.

Lemtingaisiais 385-386 m. Augustinas sirgo. "Pokalbiuose su savimi" jis dažnai kalba apie "kančios baimę"[7], "krūtinės ligą"[8], "dantų skausmą"[9].

Vėliau Augustinas irgi sirgs nemažai. Tačiau jau daugiau niekuomet nebesiskųs "krūtinės skausmu", dėl kurio buvęs priverstas atsisakyti dėstytojo darbo[10], skausmu, kuriame, vėlesniu jo pasakymu, slepiasi pirmuosius mūsų tėvus į nuopuolį atvedęs išdidumas[11]. "Dantų skausmas", kuriuo Augustinas skundžiasi "Pokalbiuose...", taip pat praėjęs stebuklingai: "Ir nepamiršau, ir nenutylėsiu Tavo rykščių čaižumo ir stebėtino Tavo gailestingumo greitumo. Tuomet kankinai mane dantų skausmu, ir, kai šis taip įsisiautė, kad nebegalėjau kalbėti, staiga mano širdis sumanė prašyti visų, kas buvo su manimi, kad Tave, visokios sveikatos Dieve, maldautų už mane. Kai tik sulenkėme maldai kelius, pranyko skausmas"[12]. Tačiau labiausiai tais metais Augustiną paveikę įvykiai buvo neoplatonikų filosofijos atradimas ir mistinis išgyvenimas Milano sode.

Apie Augustino neoplatonizmą privalu pakalbėti pla-

7 *Sol.* I, 9, 16.
8 *Sol.* I, 14, 26.
9 *Sol.* I, 12, 21.
10 *Conf.* IX, 2, 4.
11 *De Genesi c. Manich.* II, 17, 26.
12 *Conf.* IX, 4, 12.

tėliau. Tuo metu ši filosofijos kryptis buvo labai populiari Milano aukštuomenėje. Augustino paliktos žinios leidžia atkurti buvus visą neoplatonikų intelektualų draugiją: Manlijus Teodoras (jam skirtas vienas iš Kasiciake parašytųjų Augustino dialogų - "Apie palaimingą gyvenimą"), Zenobijus (jam dedikuotas dialogas "Apie tvarką"), Hermogenianas[13]. Nemenką šios filosofijos išmanymą atskleidžia ir paties Milano vyskupo Ambraziejaus pamokslai. Neoplatonizmas - naujas "atsigręžimas" į Platoną, stengiantis suderinti ir susisteminti įvairiuose jo dialoguose dėstomas mintis bei atsižvelgti į Aristotelį - atsirado Aleksandrijoje[14] ir viršūnę pasiekė Romoje filosofijos mokyklą vedusio Plotino (205-270) traktatuose, vadinamuose "Eneadomis". Kai kuriuos jų Augustinas buvo skaitęs, kaip ir Plotino mokinio Porfyrijaus bei Porfyrijaus mokinio Jamblicho raštus. Vėliau "Išpažinimuose" susidūrimą su šia filosofija Augustinas laikys Dievo pirštu. "Ir norėdamas pirmiausia man parodyti, kaip išpuikėliams priešiniesi, o nuolankiesiems duodi malonę ir kokį tavo gailestingumą parodė Tavo nusižeminimo kelias, kai Tavo Žodis tapo

[13] Manlijus Teodoras iš jų garsiausias. Apie 383 m. jis buvo konsulas, bet vėliau ima gyventi filosofinį nuošalumos gyvenimą (*otium*), rašo knygas apie filosofiją ir klasikinės poezijos metriką. 399 m. vėl tampa konsulu. Galbūt kaip tik jį galvoje turi Augustinas *Sol.* II, 14, 26. "Pokalbiuose..." užsimenama ir apie Zenobijų: tai jis yra *Sol.* II, 14, 26 minimas anapus Alpių iškeliavęs poetas.

[14] Naują ir stiprią platonizmo bangą sukėlė paslaptingasis Amonijus Sakas, III a. antrame ketvirtyje dėstęs filosofiją Aleksandrijoje. Jokių veikalų jis nepaliko, vien tik susižavėjusius ir iki amžiaus galo užburtus mokinius - Plotiną, Origeną, Herencijų, Longiną. Beveik viskas, ką žinome apie šį nepaprastą mokytoją, tėra keli sakiniai iš Porfyrijaus *Vita Plotini* 3, 13-20 ir 14, 15.

kūnu ir gyveno tarp žmonių, parūpinai man per vieną nežmoniškai išsipūtusį žmogų kai kurių platonikų knygų, kurios buvo išverstos iš graikų kalbos į lotynų."[15] Veltui istorikai mėgino susekti, kas buvo tas "vienas nežmoniškai išsipūtęs žmogus"[16]. Rašydamas "Išpažinimus" Augustinas, matyt, tyčia nuslėpė jo vardą, kad šiame įvykyje labiau pabrėžtų Dievo valią[17].

Į Milano neoplatonikų draugiją buvo susibūrę krikščionys. Tai nėra kuo įprasčiausias dalykas. Nors ir negausus, Italijoje vis dar smilko ir pagonių kultūrinis judėjimas; pakanka prisiminti Augustino amžininkus Makrobijų, Amianą Marceliną ar garsųjį senatorių Simachą. Kaip tik jiems, o ne krikščionims, regis, labiau pritiko žavėtis ir mėgdžioti sąmoningai prieš krikščionis nusiteikusį Plotiną ir ypač Porfyrijų[18]; tai, beje, jie ir darė. Ir priešingai, galbūt kaip tik dėl šios priežasties, tokios įtakingos idėjinį pagonybės pagrindą gynusios filosofijos ypač turėjo vengti krikščionys. Tačiau buvo kitaip. Draugiškam krikščionybės požiūriui į neoplatoninę filosofiją atsirasti lemiamos reikšmės turėjo du labai svarbūs asmenys - Gajus Marijus Viktorinas ir Simplicianas.

Viktorinas (apie 275-361), kaip ir Augustinas, buvo kilęs

[15] *Conf.* VII, 9, 13.

[16] Didysis Pierre Courcellis pasiūlė juo laikyti Manlijų Teodorą (*Les lettres grecques en Occident*: de Macrobe à Cassiodore. - Paris, 1948. - P. 126-128), bet dauguma tyrinėtojų linkę su juo nesutikti; žr. Brown P. *Augustine of Hippo*: A Biography. - London, 1967.

[17] Alfaric P. *L'évolution intellectuelle de Saint Augustin*: Du Manichéisme au Néoplatonisme. - Paris, 1918. - P. 374. - N. 3.

[18] Porfyrijus buvo parašęs svarų traktatą "Prieš krikščionis" (apie 270 m. Sicilijoje).

iš Afrikos, dėstė retoriką įvairiuose Italijos miestuose ir galiausiai Romoje, kur net buvo nusipelnęs didžiausios šlovės - jam dar gyvam pastatyta statula forume. Būtent Viktorinas "platonikų knygas" iš graikų kalbos išvertė į lotynų kalbą. Bet tai dar ne viskas - gyvenimo pabaigoje Viktorinas krikštijosi. Jo pavyzdys buvo nepaprastai įtaigus ir svarbus Augustinui[19]. Drauge Viktorino krikštas lotynų akyse tartum pakrikštijo ir visą neoplatonikų filosofiją. "Pasveikino mane, kad pataikiau ne į kokių kitų filosofų raštus, pilnus melo ir apgaulės pagal šio pasaulio elementus. Šie gi raštai įvairiausiais būdais rodo į Dievą ir Jo Žodį"[20], - taip Augustinui sakė kitas visam Milano neoplatonikų būreliui svarbus žmogus - senas kunigas Simplicianas[21]. Kaip tik jis įkalbėjo vyskupą Ambraziejų savo pamoksluose parodyti Pauliaus mokymo ir neoplatonikų filosofijos panašumus. Simplicianas jaunystėje pats gerai pažinojo tuomet jau seną Viktoriną ir buvo jo krikšto liudytojas, tad ir papasakojo šią istoriją Augustinui.

Taip Milane Augustinas pateko į aiškiai prie neoplatonizmo linkusių katalikų intelektualų draugiją.

Pabrėžiant to meto neoplatonikų įtaką Augustinui, beje, jokiu būdu negalima manyti, kad jam buvo iškilęs koks nors klausimas "arba - arba": neoplatonizmas ar katalikybė. Augustinas buvo kilęs iš katalikų šeimos, katalikiško miesto. "Kristaus vardas" visuomet buvo su juo, net ir manichėjišku laikotarpiu: kad ir kaip būtų, bet manichėjininkai buvo krikš-

[19] *Conf.* VIII, 5, 10.

[20] *Conf.* VIII, 2, 3.

[21] Mirus Milano vyskupui Ambraziejui, 397 m. jo įpėdiniu tapo būtent Simplicianas. Jis mirė 400 m.

čionių sekta, siekusi "pagerinti" to meto katalikų Bažnyčią. Dabar, Milane, suradęs neoplatonikų knygas Augustinas papildymų joms ieško Pauliaus laiškuose[22]. Tai irgi nepaprastai būdingas to meto bruožas. Apaštalą aiškina bei skaito manichėjininkai ir Augustinas, donatininkas Tikonijus ir didysis Augustino senatvės priešas Pelagijus. Krikščionybė ir neoplatonizmas Augustinui Milane buvo labai panašūs, jų kvietimas vienodas - išsižadėti pasaulio ir filosofiniais svarstymais artėti prie palaimingo gyvenimo.

Išsižadėti pasaulio Augustinui buvo nepaprastai sunku. Jis jau regėjo tikslą. Plotino ir Porfyrijaus filosofija bei, tuometiniu Augustino žvilgsniu, krikščionybė jam siūlė aiškų kelią: apsivalyti nuo aistrų, pagydyti savo "vidinę akį" ir dialektiniu mąstymu kelti savo sielą Dievop. Visa tai Augustinas žinojo, bet niekaip negalėjo pasiryžti stoti į šį kelią. Augustinas kankinosi, sirgo, graužėsi ir dvejojo. Apie tai pasakojama "Išpažinimų" aštuntoje knygoje, turbūt giliausiame ir gražiausiai parašytame skverbimosi į save pasakojime pasaulinėje literatūroje. Čia aprašyta garsioji sodo scena[23]. Augustinas apie ją papasakos tik po 10 metų rašydamas "Išpažinimus". Net "Pokalbiuose su savimi", kur Augustinas ima drįsti kalbėti apie save atviriau, nematyti jokio sodo scenos atšvaito. Trumpai tariant, Augustino Milane nuomotų namų sode atsitiko štai kas. Begalinių svarstymų, graužaties ir neryžtingumo kankinamas, sode po medžiu susmukęs Augustinas staiga išgirsta balsą iš gretimo kiemo: "Imk ir skaityk." Augustinas suprato, kad jam liepiama atsiversti Šventąjį Raštą - tuo metu kambaryje

[22] *Conf.* VII, 21, 27.
[23] *Conf.* VIII, 8, 19s., 30.

jis turėjo Pauliaus laiškus - ir perskaityti pirmus į akį kritusius žodžius. Štai tie žodžiai: "Elkimės padoriai, saugodamiesi apsirijimo, girtavimo, palaidumo, neskaistumo, nesantaikos ir pavyduliavimo. Apsivilkite Viešpačiu Jėzumi Kristumi ir nelepinkite savo kūno, netenkinkite jo geidulių" (*Rom* 13, 13-14).

Ir Augustinas pagaliau ryžosi. Po kelių mėnesių karjeros, geros vedybų partijos, manichėjybės ir skepticizmo atsisakęs ir į platonizmą bei Pauliaus laiškus besigilinantis ir sveikstantis Augustinas išvažiuoja į Kasiciaką. Staiga pratrūksta pritvinęs jo raštų srautas, kuris nutrūks tik po veik pusšimčio metų sulig visame to meto Vakarų ir Rytų pasaulyje garsaus ir gerbiamo Hipono vyskupo mirtimi 430 metų rugpjūčio 28 dieną.

Augustinas Kasiciake užtruks tik porą mėnesių. Vėlyvą rudenį jis sugrįš į Milaną ir per 387 m. Velykas iš vyskupo Ambraziejaus rankų priims krikštą. Vėliau kelis mėnesius sugaišęs Romoje ir Ostijoje Augustinas parkeliaus į Afriką, savo gimtąją Tagastą (388). Jis tebesistengia laikytis nuošalaus gyvenimo idealo, gilinasi į platonizmą, pradeda ginčus su manichėjininkais. Dar Ostijoje mirė Monika, netrukus miršta sūnus Adeodatas, vienas geriausių Augustino draugų Nebridijus. Augustinas palieka Tagastą ir 391 m. įšventinamas į kunigus Hipone, vėliau tampa šio pagal dydį antro Afrikos miesto vyskupu (395). Ginčai su manichėjininkais, donatininkais, pelagininkais, gausios kunigo, vėliau vyskupo pareigos, įsteigtas vienuolynas ir ... traktatai, poleminiai raštai, Šventojo Rašto aiškinimai, laiškai, pamokslai. Kasiciakas ir ten parašyti dialogai liks kažin kur toli toli. Augustinas ims kitaip žiūrėti į neoplatonizmą, jam prasivers bedugnės Šventojo

Rašto gelmės. Bet ir vėliau Kasiciaką jis laikys prarastąja savo rojaus ramybe[24].

Kasiciako viloje Augustino draugija gyveno "filosofinį" gyvenimą taip, kaip jį įsivaizdavo. Pusę dienos darbuodavosi laukuose[25], stebėdavo gamtą[26], vaikščiodavo į pirtį[27]. Augustinas mokė ir auklėjo du paauglius - Licencijų ir Trygecijų. Veik kasdien kildavo įvairūs filosofiniai pokalbiai. Visur kur šios draugijos *spiritus movens* buvo Augustinas. Kiekvienoje smulkmenoje - užsikimšusiame vandentiekio kanale[28], perpjautame kirmine[29], gaidžių kautynėse[30] ar dantų skausme[31] - jis rasdavo filosofinių problemų. Pasitelkdamas čia pat skaitomų neoplatonikų mintis ir mąstymo būdą, leisdavosi svarstyti jas kartu su savo bičiuliais. Samdytas sekretorius užrašydavo pokalbį, vėliau Augustinas užrašus sutvarkydavo, ir taip radosi vienas filosofinis dialogas po kito. Augustinas daug mąstė ir meldėsi. Vėliau "Išpažinimuose" jis prabėgom paminės čia parašytus dialogus, bet pirmiausia prisimins anuometinius psalmių[32] pažadintus apmąstymus ir užsimins apie stebuklingąjį dantų išgijimą.

[24] *Conf.* IX, 3, 5.
[25] *C. Acad.* I, 15; II, 10.
[26] *C. Acad.* II, 4, 10.
[27] *De ordine* II, 6, 19; *C. Acad.* III, 1, 1.
[28] *De ordine* I, 3, 6.
[29] *De quantitate animae* 31, 62-63.
[30] *De ordine* I, 8, 25.
[31] *Sol.* I, 12, 21.
[32] *Conf.* IX, 4, 8-11.

Augustinas visuomet buvo drąsus ir novatoriškas rašytojas. Jo Kasiciako dialogai - pirmi filosofiniai dialogai lotyniškoje to meto krikščionių literatūroje[33]. Iki tol krikščionys rašydavo poleminius dialogus, ginčydamiesi, pavyzdžiui, su žydais, pagonimis, eretikais; pastarųjų niekuomet netrūko. Vėliau Augustinas panaudos šią formą ginčams su manichėjininkais, arijonais, donatininkais ir pelagininkais. Žinoma krikščionių literatūrai ir didaktinių bei hagiografinių dialogų rūšis. Bet pirmus krikščionių filosofinius dialogus Kasiciake parašė Augustinas. Be abejo, jis sekė puikia ir garbinga filosofinių dialogų tradicija: Platono nebuvo skaitęs, gal tik Cicerono kadaise išverstą "Timajo" ištrauką, bet filosofinius paties Cicerono dialogus buvo išstudijavęs labai kruopščiai. Augustinas filosofijos mokėsi pats, graikų kalbos, kaip žinia, nemokėjo, todėl visas jo filosofinis išsilavinimas daugiausia kilo iš Cicerono ir tuo metu įmanomų rasti graikų filosofų vertimų[34]. Tačiau Ciceronas jam teikė ne vien filosofinių minčių turinį, bet ir jų raiškos pavidalą. Kaip čia Augustino Kasiciako nepalyginsi su Cicerono Tuskulu.

Nors ir novatoriški krikščionių literatūroje, Augustino dialogai "Prieš akademikus", "Apie palaimingą gyvenimą" ir "Apie tvarką", kaip sakėme, gražiai pritampa prie antikinės filosofinių dialogų tradicijos. Visai kitaip atrodo "Pokalbiai

[33] Žr. Schmidt P. L. *Zur Typologie und Literarisierung des frühchristlichen lateinischen Dialogs* // Christianisme et formes littéraires de l' Antiquité tardive en Occident. Entretiens. Tome XXIII. - Vandoeuvres; Genève: Fondation Hardt. - 1976. - P. 101-180, 114.

[34] Augustino išsilavinimas naujai regimame fone gerai apžvelgtas: Hadot I. *Erziehung und Bildung bei Augustin* // Internationales Symposion über den Stand der Augustinus-Forschung. - Würzburg, 1989. - S. 99-130.

su savimi". Pats Augustinas pasiaiškina labai paprastai: "Pokalbius [...] noriu pavadinti "Pokalbiais su savimi", nes kalbamės tik su savimi. Nors pavadinimas naujas ir galbūt grubus, tačiau pakankamai tinkamas dalyko esmei atskleisti. Juk negalime ieškoti tiesos geresniu būdu, negu užduodami klausimus ir į juos atsakydami. Be to, vargiai atsirastų toks žmogus, kuriam nebūtų gėda likti nugalėtam ginče. Tad beveik visada atsitinka taip, kad gražiai pradėtą nagrinėti klausimą nustelbia padrikas užsispyrimo šauksmas, dažniausiai slaptai, o kartais ir atvirai draskydamas sielas. Todėl, manau, man pasirodė ramiausia ir patogiausia, Dievo padedamam ieškoti tiesos, atsakinėjant sau į savo paties klausimus"[35]. Augustinas buvo labai jautrus mokytojas ir puikiai žinojo, kokios jaunų mokinių ambicijos paprastai užverda. Šiaip ar taip, dialogas su savimi neturi pirmtakų išlikusioje iki Augustino rašytoje literatūroje. Tokio žanro iki tol nebūta. Literatūros tyrinėtojai Augustino "Pokalbiams..." artimiausiu kūriniu laiko po pusantro amžiaus parašytą Boecijaus "Filosofijos paguodą". Pasikalbėjimų su savimi žanras suklestės tik Viduramžiais. Beje, "Pokalbiai su savimi" - pirmas, bet toli gražu ne vienintelis vėlyvosios Antikos žanrų sistemoje neišsitenkantis Augustino kūrinys.

"Tuo metu taip pat parašiau dvi knygas, kuriose, laikydamasis savo siekio ir geismo protu ištirti tiesą, klausinėjau savęs ir sau atsakinėjau apie dalykus, kuriuos labiausiai troškau pažinti, tartum dviese būtume - Protas ir aš, norsbuvau vienas; todėl šį veikalą pavadinau 'Pokalbiais su savimi... '"[36]

[35] *Sol.* II, 7, 14.
[36] *Retract.* I, 4, 1.

Augustinui patiko toks svarstymų ir rašymo būdas. Tik ką užbaigęs "Pokalbius...", Nebridijui rašytame laiške Augustinas vėl kalbasi su savimi: "Perskaičiau tavo laišką lempai šviečiant, jau po vakarienės. Arti buvo laikas gultis, bet užmigti - dar nelabai. Ilgai svarsčiau su savimi gulėdamas lovoje ir šitaip kalbėjausi pats - Augustinas su Augustinu."[37]

Kas gi tie du pašnekovai? Aristotelio ir juo sekusio Plotino požiūriu, žmogaus sieloje yra tam tikra ypatinga dalis, kurios veikla - mąstymas. Būtent ji esanti nemirtinga (Aristotelis[38]), būtent ji - Dievo dalelė žmoguje (Plotinas[39]). Augustinas "Pokalbiuose..." pateikia labai aiškų pavyzdį: kaip kad kūne yra akis ir jos veikimas - žiūrėjimas, taip sieloje yra mąstymas (*mens*), o jo veikimas - protas (*ratio*)[40]. Būtent su šiuo žmogaus mąstymo gebėjimu protauti, su personifikuotu jo veikimu - Protu ir kalbasi Augustinas. Ir Plotinas kartais kviečia "atkreipti ausį į dangų"[41] ir išgirsti Dievo, tai yra Dievo dalelės žmoguje, balsą. Bet tai truputį kas kita negu Augustino pašnekovas jo viduje. Be abejo, Augustinas dar nedrįsta kreiptis į "filosofų Dievą" ir kalbina tik Protą, kuris galėtų pas Jį nuvesti. Augustinas dar toli gražu nesijaučia pasiekęs palaimingą gyvenimą. Viename laiškų jis kalbasi su savimi apie draugą Nebridijų: "O kas, jeigu jis būtų perskaitęs 'Pokalbius su savimi'? Dar labiau džiaugtųsi, tačiau nieko daugiau nerastų, kas leistų manyti mane pasiekus palaimą.

[37] *Ep.* 3, 1.
[38] *EN*, 1177b; *De anima* 430a.
[39] *Enn.* V, 1, 3-4.
[40] *Sol.* I, 6, 12.
[41] *Enn.* V, 1, 12.

Taigi paskubėjo šiuo aukščiausiu vardu mane pavadinti"[42]. Plotinas galėjo būti vienas iš tokio pokalbio įkvėpėjų[43]. Kas gi yra antrasis pašnekovas, kas tasai "Augustinas"? Tai skausmingų išgyvenimų ir nuodėmių žaizdas besigydantis žmogus. Šiame "Augustine" jau aiškiai matyti "Išpažinimų" autorius. Jis naršo savo nuodėmes ir ieško joms vaistų. "Ko tu, manoji širdie, nusiminusi? ko taip nerimsti krūtinėj? Pasitikėki Dievu: aš jį gerbsiu vėl iškilmingai, tikrąjį Dievą - vaduotoją savo" (*Ps* 42, 5). Kai kas mano, kad viena iš "Pokalbių su savimi" ištakų - psalmės[44], kurias pramaišiui su neoplatonikų raštais Augustinas ypač godžiai skaitė Kasiciake. Taip abu "Pokalbių su savimi" dalyviai tartum parodo dvi skirtingas Augustino puses: filosofą neoplatoniką ir pirmą kartą - po jausmų ir išgyvenimų krizės - sveikstančią žmogaus širdį.

"Pokalbių su savimi" Augustinas nebaigė. Grįžęs į Milaną, jis ketino parašyti dar vieną dalį, net buvo jau nubrėžęs apmatus. Bet Augustiną pasiglemžė kiti įvykiai, kiti darbai. Planuotos trečios knygos apmatai, beje, išliko; tai traktatas "Apie sielos nemirtingumą". Senatvėje vėl skaitydamas savo raštus ir rašydamas "Pataisymus" Augustinas prisipažins, kad "skaitant pirmą kartą, įrodymai pasirodo esą tokie sudėtingi ir sutraukti, kad galėtum pagalvoti, jog jie yra tamsūs. Skaity-

[42] *Ep.* 3, 4.

[43] Alfaric P. *Op. cit.*, p. 408, n. 3; p. 433, n. 4 be išlygų tvirtinama, kad tokią "Pokalbių su savimi" formą bus įkvėpęs Plotinas. Šis drąsus teiginys šiandien turi nedaug šalininkų. Be kita ko, yra tyrinėtojų, šio dialogo *Ratio* sampratą siejančių su Tertulijono idėjomis (plg. *De an.* 18).

[44] Plg. Fontaine J. (Discussion) // Christianisme et formes littéraires..., p. 182.

damas šią knygą aš nepajėgiu susitelkti ir tik pats per save galiu spręsti apie ją"[45].

Netruks prabėgti keleri metai, ir Hipono vyskupu tapęs Augustinas Kasiciake parašytus savo dialogus minės su kartėliu, tarytum gėdydamasis: "Ką tuomet sudėjau į raštus, jau tikrai Tau tarnaujančius, bet vis dar tartum protrūkiais alsuojančius išdidumo mokykla, liudija pokalbių su šalia buvusiais ir - Tavo akivaizdoje - su vienu pačiu savimi knygos"[46].

"Išdidumo mokykla", "pasipūtėliai", "išdidėliai" - taip Augustinas vėliau vadins neoplatonikus. "Pataisymuose" nesutiks su daugeliu savo jaunystės raštų teiginių: "Ir ne veltui man nepatinka pačios Platono, filosofų platonikų ar akademikų liaupsės, kuriomis juos taip išaukštinau, kaip tikrai nederėjo šlovinti šventvagių žmonių"[47]. Bet tai bus vėliau. O Kasiciake apie "platonikų knygas" Augustinas kalba kitaip. Pradėdamas dialogo "Prieš akademikus" antrą knygą, jis ilga prakalba kreipiasi į savo globėją Romanianą. Taip, Augustinas jau keliolika metų rusenęs meile išminčiai. "Tik štai, atsitiko perskaityti keletą svarbių knygų[...], kurios ant anos smilkstančios ugnelės užlašino vos keletą brangiausio aliejaus lašų. Neįtikėtina, Romanianai, neįtikėtina, ir galbūt daugiau, nei tu iš manęs laukei. Ką ir sakyti! Jos sukurstė manyje tokį gaisrą, kokio nė pats iš savęs nesitikėjau. Kas gi man nuo tol garbė, kokia gi žmonių prabanga galėjo mane sujaudinti, koks

[45] *Retract.* I, 5.
[46] *Conf.* IX, 4, 7.
[47] *Retract.* I, 1, 4.

tuščios šlovės geismas, kokia pagaliau šio mirtingojo gyvenimo paguoda, kokie jo raiščiai? Staiga aš visas leidausi savęsp."[48]

Augustinas ryte rijo neoplatonikų mokslą. Vėliau būtent ši savarankiškai ir giliai permąstyta bei savotiškai perdirbta filosofija virs jo mąstymo kalba. Bet kol kas, Kasiciake, jis dar tik mokosi. Panašiai kaip kompiuteriu naudotis ką tik pramokęs ir todėl labai apsidžiaugęs šiuolaikinis žmogus aplinkiniams vis pasakoja, ką juo galima nuveikti, taip ir Augustinas ankstyvuosiuose savo veikaluose džiaugiasi neoplatonikų idėjomis. Todėl norint geriau suprasti "Pokalbius su savimi", būtų pravartu nors prabėgomis susipažinti su kai kuriomis jų.

PALAIMINGAS GYVENIMAS (*vita beata*) - visų helenizmo ir vėlyvosios Antikos filosofijos mokyklų siekis. Visos jos sutarė, kad palaimingai gyvena tik didžiausio ir tobuliausio gėrio siekiąs žmogus. Vėlgi visos sutiko, kad toks aukščiausiasis gėris nėra turtai[49], aukštos pareigos visuomenėje[50] ar ramus šeimos gyvenimas[51]. Visi šie dalykai geri ir naudingi tiek, kiek netrukdo ar padeda[52] artėti prie ano didžiausio ir aukščiausio gėrio. Epikūrikams didžiausias siektinas gėris buvo "ramybė", stoikams - "gyvenimas pagal prigimtį", platonikams - kiek įmanoma labiau supanašėti su Dievu[53], tai yra - kuo tobuliau savo mąstymu pažinti Dievą. Kaip tik todėl

[48] *C. Acad.* II, 2, 5.
[49] *Sol.* I, 10, 17.
[50] *Ibid.*
[51] *Ibid.*
[52] *Sol.* I, 11, 19.
[53] Plato. *Theaetetus* 176b: ὁμοίωσις θεῷ κατά τὸ δυνατόν.

Augustinas labiau už viską ir trokšta pažinti Dievą ir sielą[54].

IŠMINČIUS (*sapiens*) taip pat minimas visose Antikos filosofijose. Be abejo, tik jis vienas sugeba pasiekti aukščiausiąjį gėrį. Neoplatonikai visuomet save laikė elitu, būrėsi į uždaras bendraminčių brolijas ir į kitus žmones žvelgė su panieka. Todėl nieko nuostabaus, kad jais sekdamas Augustinas savo veikalą skiria nedaugeliui neoplatoninės filosofijos "bendrapiliečių"[55], kad mano, jog Išmintį gali regėti tik nedaugelis išrinktųjų[56]. Senatvėje vėl skaitydamas jaunystės veikalą "Apie palaimingą gyvenimą", Augustinas griežtai nebesutiko su tokia pažiūra: "Nepatinka man, kad rašiau, jog dar šiame gyvenime palaimingas gyvenimas buvoja tik išminčiaus sieloje, kad ir kas darytųsi jo kūnui..."[57]

ŽMOGAUS SIELA (*anima*) neoplatonikams buvo pasaulio sielos dalininkė, turinti ypatingą galią įžvelgti savyje Dievo Mąstymą (lot. *mens, intellectus*, gr. νοῦς). Bet į žmogaus kūną pakliuvusi tokia dieviška esybė tapusi suteršta ir pamiršusi kilniąją savo prigimtį. Tokia esanti žmogaus padėtis, ir tik filosofas išminčius žinąs, kaip iš jos ištrūkti.

SIELOS SUGRĮŽIMAS (*reditus, regressus animae*) ir yra neoplatonikų išminčiaus kelias Dievop. Pirmiausia, be abejo, būtina išsivaduoti nuo kūninių potraukių, geismų ir jausmų. "Bet kodėl delsiame? Reikia traukti toliau. Tačiau pirmiausia pasižiūrėkime, ar esame sveiki."[58] Šitaip "Protas" sustabdo

[54] *Sol.* I, 2, 7.
[55] *Sol.* I, 1, 1.
[56] *Sol.* I, 13, 22.
[57] *Retract.* I, 2.
[58] *Sol.* I, 9, 16.

besileidžiantį kilti Dievop "Augustiną". Ne, pirmiau pažiūrėkime, ar išminčius jau tikrai nusimetė kūno pančius. "Sveikos akys yra mąstymas be visokio kūno purvo, tai yra nutolęs ir apsivalęs nuo mirtingų dalykų troškimų"[59]. Bet tai dar tik pradžia. Toliau išminčiaus mąstymas Dievop kyla dialektiniu Platono filosofavimo būdu - nuo kūninių dalykų prie mąstomųjų, nuo laikinųjų prie amžinųjų, nuo daliųjų prie nedaliųjų etc. Didžiausias laimėjimas būsiąs suprasti, kad išminčiaus turimas mąstymas yra tas pats visą visatą persmelkęs Dievo Mąstymas. Štai kokia prasme įvykstąs garsusis Platono "supanašėjimas su Dievu", būtent tokia prasme neoplatonikai ir kalba apie "sielos sugrįžimą". Tokį sugrįžimą turi galvoje ir Augustinas, "Pokalbius..." atsklendžiančioje maldoje sakydamas: "Žinau, kad turiu pas Tave grįžti"[60]. Šį "grįžimą" platonikai taip pat vadina "atsigręžimu į save", "savęs pažinimu"; tokiai savęs pažinimo procedūrai raginąs, jų manymu, ir senasis Delfų šventyklos užrašas: "Pažink save patį". Kita vertus, prisiminus, kad išminčius turi savyje Dievo dalelę ir kad jos pažinimas savyje tolygus Jo pažinimui, darosi aišku, kodėl "Pokalbių su savimi" pradžioje Augustinas taip atkakliai svarsto Dievo pažinumo ir būdo jį pažinti klausimus[61].

PASAULIO TVARKA. Svarstydami pasaulį, neoplatonikai manė, kad jis yra dvilypis: viena dalis suvokiama pojūčiais, kita - mąstymu. Pojūčiais suvokiami kūniniai dalykai (*sensibilia*). Jų sritis - žemė ir visa, kas yra tarp jos ir mėnulio. Mąstymu suvokiami dalykai (*intelligibilia*) yra ir pats mąsty-

[59] *Sol.* I, 6, 12.
[60] *Sol.* I, 1, 5.
[61] *Sol.* I, 2, 7-5, 11.

mas, daiktų idėjos, mokslų susekti dėsniai ir taisyklės bei visa, kas tęsiasi toliau virš mėnulio. Neoplatonikų požiūrį į pasaulį šių dienų gamtos mokslininkai turėtų laikyti labai "mokslišku", nes visatą, pirmiausia, žinoma, mąstomąjį pasaulį, šių filosofų nuomone, valdo labai griežti dėsniai (*leges, regulae*). "Dieve, pagal kurio įstatymus sukasi skliautai, savo kryptimis juda žvaigždynai, saulė išjudina dieną, mėnuo valdo naktį..."[62] Šie dėsniai valdo ir kūninį, juslėmis suvokiamąjį pasaulį. "Dieve, iš kurio karalystės įstatymas perrašomas į šias karalystes."[63] Tad išminčiui savo mąstymo galią pirmiausia reikia kreipti į kūninius šio pasaulio dalykus ir juose rasti, įžvelgti mąstomuosius, o vėliau jau kilti prie vien mąstomųjų ir galiausiai - Dievop.

MOKSLAI (*disciplinae*) tai tas įrankis, kuriuo žmogaus mąstymas iš kūninių dalykų išlukštena mąstomuosius. Mat visatą savo dėsniais tvarkantis Dievas viena savo galių leido žmogaus mąstymui įžvelgti po kūno apvalkalu besislepiantį mąstomąjį pasaulį. Platonikai tokiam Dievo veikimui aprašyti naudojasi šviesos metafora. Ją pasitelkia ir Augustinas... "Juk Protas, besikalbantis su tavimi, žada parodyti tavo mąstymui Dievą taip, kaip saulė pasirodo akims. Mat mąstymo gebos sieloms yra nelyginant jų juslės; o visi mokslų teikiami tiksliausi teiginiai panašūs į tuos dalykus, kurie apšviečiami saulės, kad galėtų būti matomi."[64] Aukštesnioji mąstomoji prigimtis negali susimaišyti su žemesniąja. Todėl, sakysim, geometrijos sąvokos "linija", "rutulys" ir jos dėsniai priklauso mąsto-

62 *Sol.* I, 1, 4.
63 *Sol.* I, 1, 3.
64 *Sol.* I, 6, 12.

mųjų, o ne pojūčiais suvokiamųjų dalykų pasauliui. Tas pat tinką ir gramatikai, retorikai bei kai kuriems kitiems mokslams.

Bet ne visi ir ne bet kokie mokslai turį reikalą su mąstomuoju pasauliu. Dievop grįžti ketinanti siela neturėtų jokios naudos, pavyzdžiui, iš agronomijos ar medicinos. Augustino neoplatonizmo variantas[65] tokią privilegiją pripažino tik gramatikai, logikai, retorikai, geometrijai, aritmetikai, muzikai ir astronomijai. Kelią, kuriuo mokslai veda prie mąstomojo pasaulio, Augustinas nagrinėja Kasiciake parašytame dialoge "Apie tvarką". Kaip vėliau pats pasakos "Pataisymuose", grįžęs į Milaną bei netrukus po to gyvenęs Romoje, kartais neoplatonikas norėjęs dialogo forma parašyti visų šių septynių mokslų vadovėlius[66]. Sumanymo Augustinas iki galo netesėjo, parašė tik "Apie muziką"; taip pat yra išlikę jo ar jam priskiriamų retorikos, logikos bei gramatikos nuotrupų.

Tačiau svarbiausias sielą Dievop keliantis mokslas yra pati filosofija, tik labai siaura ir griežta platonine prasme. Tai garsioji Platono dialektika - sąvokų skaidymo ir išgryninimo metodas, "samprotavimo mokslas" (*disciplina disputandi*). Jos

[65] Kiek Augustino dėstomame neoplatonizme yra Plotino, Porfyrijaus ar Jamblicho, ir šiandien dar nėra aišku, nes Augustinas neoplatonines idėjas dėsto atsargiai ir vengia dogmatizmo. Vis dėlto dauguma mokslininkų linksta manyti, kad ankstyvuoju laikotarpiu daugiausia jam įtakos turėjo Plotinas, šiek tiek ir Porfyrijus, kurio pėdsakai ryškesni vėlesniuose Augustino raštuose. Būtent jam šiandien linkstama priskirti ir pačią grįžimo Dievop per mokslus idėją. Žr. Hadot I. *Arts libéraux et philosophie dans la pensée antique*. - Paris, 1984. Ponios Hadot idėjų santrauką žr. nurodytame straipsnyje (*Erziehung und Bildung*...).

[66] *Retract.* I, 6.

nevalia painioti su prie kitų mokslų priskirta įvadine aristoteline logika[67]. Ši dialektika buvo vienintelis kelias, kuriuo mąstymas gali kilti Dievop Plotino traktatuose[68], ir būtent ją Augustinas šlovina ankstyvuosiuose dialoguose[69]. Visi "Pokalbių..." antrosios knygos svarstymai bei sielos nemirtingumo įrodinėjimai ir yra toks dialektinis Augustino "Proto" vedamos sielos kilimas Dievop.

Skaitydamas "Pokalbius su savimi" ir nuolatos, kiekviename minties vingyje, regėdamas neoplatonizmą, netyčia gali susimąstyti ir paklausti savęs: argi šį veikalą tikrai bus parašęs didysis Bažnyčios Tėvas, Hipono vyskupas šventasis Augustinas? Čia nė karto neminimas Kristaus vardas. Nė žodžio apie Bažnyčią ir jos teikiamus sakramentus. Jokių svarstymų apie Šventąjį Raštą, net jo citatos labai labai retos. Argi palyginsi šią dirbtinoką filosofinių išvedžiojimų kalbą su psalmių ir Pranašų, Evangelijų ir Penkiaknygės citatomis, užuominomis ir aliuzijomis verdančiu "Išpažinimų" srautu? "Pokalbiai su savimi" - viena iš mažiausiai krikščioniškų Augustino knygų. "Jei mirdamas jis būtų palikęs vien "Pokalbius su savimi" arba traktatą "Apie sielos kiekybę", tai laikytume Augustiną prisiekusiu, gal tik šiek tiek krikščioniškai paspalvintu neoplatoniku."[70] Tačiau kruopščiai paieškoję vis dėlto ir "Pokalbiuose... " galėtume rasti katalikų tikėjimo įtakų, ypač ten,

[67] *Sol.* II, 11, 21.
[68] Plg. *Enn.* I, 3; V, 1, 2-3.
[69] *Sol.* II, 11, 12; *De ord.* II, 16, 44.
[70] Alfaric P. *Op. cit.*, p. 527.

kur Bažnyčios mokslas buvo aiškus ir griežtas. Pavyzdžiui, Plotino manymu, aukščiausia ir tobuliausia Dievo esybė yra Vienis, iš jo plaukiąs Mąstymas, o iš pastarojo savo ruožtu kilusi Pasaulio Siela. Taigi visos trys aukščiausios dieviškosios esybės nėra lygios tarpusavyje: Vienis yra aukščiau už Mąstymą, o šis - aukščiau už Pasaulio Sielą[71]. Ir nors Augustinas mėgsta katalikų tikėjimo Trejybę tapatinti su Plotino triada, jis griežtai laikosi Bažnyčios mokymo apie trijų Dievo Asmenų lygybę. "Pokalbių su savimi" pradžios maldoje Augustinas Dievą tvarkingai vadina vienu[72] ir nekalba apie kokias aukštesnes ar žemesnes Jo dalis. Kitas skirtumas tas, kad Dievą Augustinas laiko Pasaulio Kūrėju[73], tuo tarpu jo mokytojui Plotinui pasaulis kyla iš trečiojo dieviškosios Triados asmens - Pasaulio Sielos. Štai veik ir visas Augustino "Pokalbių..." krikščioniškumas. Net tikėjimas, viltis ir meilė, kurių būtinumą ieškant Dievo taip gražiai įrodinėja Augustinas[74], visai nebūtinai rodo tiesioginę Pauliaus *Pirmojo laiško korintiečiams* (sk. 13) įtaką. Apie tai kalba ir didžiojo neoplatoniko Plotino mokinys Porfyrijus[75]. Ar pats Porfyrijus nebus šių minčių perėmęs iš apaštalo Pauliaus, būtų jau visai kitas klausimas.

Prisimindamas kadaise Milane perskaitytų platonikų knygų įspūdį ir vertindamas jas po dešimt metų, "Išpažinimuose" Augustinas rašys:

[71] *Enn.* V, 1, 1-7; V, 2, 1-2 ir kt.
[72] *Sol.* I, 1, 4.
[73] *Sol.* I, 1, 2.
[74] *Sol.* I, 7, 14.
[75] *Ad Marcellam* 289, 17-23 N.

"Bet tuomet perskaitęs anas platonikų knygas ir jų paragintas ieškoti nekūninės tiesos, permąstęs visa, kas sukurta, įžvelgiau mąstomuosius dalykus. Ir pastūmėtas pajutau, ko neleidžia regėti mano sielos tamsybės. Buvau tikras, kad Tu esi, kad esi beribis... Buvau visu tuo tikras, tačiau pernelyg silpnas Tavimi džiaugtis. Kliedėjau tartum išmanantis ir, jei nebūčiau kelio Tavęsp ieškojęs mūsų Išganytojuje Kristuje, būčiau išnykstantis, o ne išmanantis."[76]

Po 40 metų vėl skaitydamas "Pokalbius su savimi" Augustinas parašys, kad "pirmoje knygoje tirta ir šiaip taip nustatyta, koks turi būti tasai, kas nori pasiekti išmintį, kūrią suvokiame ne kūno pojūčiais, bet mąstymu; knygos pabaigoje vienu argumentu įrodyta, kokia būtis iš tikrųjų yra nemirtinga. Antroje knygoje ilgai svarstyta apie sielos nemirtingumą, bet taip ir nebaigta"[77]. Tokios, vėlesniu jo sprendimu, esančios pagrindinės šio veikalo temos. Manytume, kad prie šiuolaikinio filosofinių svarstymų būdo labiau pratusių skaitytojų patogumui vertėtų pateikti ir smulkesnį šio veikalo planą.

I knyga

(1 pokalbis)

[76] *Conf.* VII, 20, 26.
[77] *Retract.* I, 4, 1.

Darius Alekna

SOLILOQUIA

POKALBIAI SU SAVIMI

SOLILOQUIORUM

Liber primus

I

1. Volventi mihi multa ac varia mecum diu ac per multos dies sedulo quaerenti memetipsum ac bonum meum, quidve mali evitandum esset, ait mihi subito sive ego ipse sive alius quis, extrinsecus sive intrinsecus, nescio; nam hoc ipsum est quod magnopere scire molior, ait ergo mihi.

R(atio). Ecce, fac te invenisse aliquid; cui conmendabis, ut pergas ad alia?

A(ugustinus). Memoriae scilicet.

R. Tantane illa est, ut excogitata omnia bene servet?

A. Difficile est, immo non potest.

R. Ergo scribendum est. Sed quid agis, quod valetudo tua scribendi laborem recusat? Nec ista dictari debent; nam solitudinem meram desiderant.

A. Verum dicis. Itaque prorsus nescio quid agam.

R. Ora salutem et auxilium, quo ad concupita pervenias, et hoc ipsum litteris manda, ut prole tua fias animosior. Deinde quod invenis paucis conclusiunculis breviter conlige. Nec modo cures invitationem turbae legentium; paucis ista sat erunt civibus tuis.

POKALBIAI SU SAVIMI

Pirma knyga

I

1. Man ilgai svarstant daugybę įvairiausių dalykų ir daugel dienų atkakliai ieškant, kas aš esu ir kas yra mano gėris, ir kokio blogio reikia vengti, staiga kažkas prabilo; nežinau, ar tai aš pats, ar kas kitas, už manęs ar manyje, ir būtent šitai nepaprastai trokštu sužinoti. Taigi tarė:

P(rotas). Štai, tarkime, atskleidei ką nors. Kam tai patikėsi, kad galėtum žengti prie kitų dalykų?

A(ugustinas). Žinoma, atminčiai.

P. Ar ji tokia, kad gali rūpestingai išsaugoti visa, kas sumąstyta?

A. Tai sunku. Išties negali.

P. Vadinasi, reikia užrašyti. Bet ką gi daryti, jei tavo sveikata priešinasi rašymo vargui? Juk tokie dalykai negali būti diktuojami, jie reikalauja tikros vienumos.

A. Tiesą sakai. Visiškai nežinau, ką turėčiau daryti.

P. Melsk sveikatos ir pagalbos, kad pasiektum, ko trokšti, ir patikėk tai rašmenims, kad savo palikuonies dėka taptum drąsesnis. Tada tai, ką atskleidi, trumpai apibendrink keliomis išvadomis. Tik nesirūpink sukviesti gausaus skaitytojų būrio. Pakaks, jei šitai bus skirta nedaugeliui tavo bendrapiliečių.

A. Ita faciam.

2. Deus universitatis conditor, praesta mihi primum ut te bene rogem, deinde ut me agam dignum quem liberes, postremo ut liberes. Deus, per quem omnia, quae per se non essent, tendunt esse. Deus, qui ne id quidem, quod se invicem perdit, perire permittis. Deus, qui de nihilo mundum istum creasti, quem omnium oculi sentiunt pulcherrimum. Deus, qui malum non facis et facis esse, ne pessimum fiat. Deus, qui paucis ad id quod vere est refugientibus, ostendis malum nihil esse. Deus, per quem universitas etiam cum sinistra parte perfecta est. Deus, a quo dissonantia usque in extremum nulla est, cum deteriora melioribus concinunt. Deus, quem amat omne quod potest amare, sive sciens sive nesciens. Deus, in quo sunt omnia, cui tamen universae creaturae nec turpitudo turpis est nec malitia nocet nec error errat. Deus, qui nisi mundos verum scire noluisti. Deus pater veritatis, pater sapientiae, pater verae summaeque vitae, pater beatitudinis, pater boni et pulchri, pater intellegibilis lucis, pater evigilationis atque inluminationis nostrae, pater pignoris, quo admonemur redire ad te.

3. Te invoco, Deus veritas, in quo et a quo et per quem vera sunt, quae vera sunt omnia. Deus sapientia, in quo et a quo et per quem sapiunt, quae sapiunt omnia. Deus vera et summa vita, in quo et a quo et per quem vivunt, quae vere summeque vivunt omnia. Deus beatitudo, in quo et a quo et per quem beata sunt, quae beata

A. Taip ir padarysiu.

2. Dieve, visatos sutvėrėjau, leisk man, pirma, atsidėjus melstis Tau, antra, elgtis vertai Tavo išvadavimo, galiausiai pats mane išvaduok. Dieve, per kurį visa, kas savaime neegzistuoja, veržiasi būti. Dieve, kuris neleidi žūti net tam, kas žudo save patį. Dieve, iš nieko sutvėręs šį pasaulį, kurį visų akys regi esant gražiausią. Dieve, kuris nedarai bloga ir leidi blogiui būti, idant neįvyktų blogiausia. Dieve, kuris nedaugeliui bėgančių atgal link to, kas esti iš tiesų, parodai, jog blogis yra niekas. Dieve, per kurį pasaulis net su savo blogąja puse yra tobulas. Dieve, dėl kurio net tame, kas labiausiai nereikšminga, nėra nedermės, kadangi blogesni dalykai dera su geresniais. Dieve, kurį sąmoningai ar nesąmoningai myli kiekvienas, galintis mylėti. Dieve, kuriame yra visa, tačiau kurio visos kūrinijos nei bjaurastis sutepa, nei blogybė pažeidžia, nei paklydimas suklaidina. Dieve, kuris troškai, kad tik skaistus žinotų, kas yra tiesa. Dieve, teisybės Tėve, išminties Tėve, teisingo ir tobulo gyvenimo Tėve, laimės Tėve, gėrio ir grožio Tėve, protu regimos šviesos Tėve, mūsų budrumo ir apšvietos Tėve, laidavimo, kuriuo esame raginami sugrįžti pas tave, Tėve.

3. Tavęs šaukiuosi, Dieve Tiesa, kuriame, iš kurio ir per kurį visa, kas tikra, yra tikra. Dieve Išmintie, kuriame, iš kurio ir per kurį visa, kas išmintinga, yra išmintinga. Dieve tikras ir tobulas Gyvenime, kuriame, iš kurio ir per kurį gyvena visa, kas gyvena teisingai ir tobulai. Dieve palaima, kuriame, iš kurio ir per kurį

sunt omnia. Deus bonum et pulchrum, in quo et a quo et per quem bona et pulchra sunt quae bona et pulchra sunt omnia. Deus intellegibilis lux, in quo et a quo et per quem intellegibiliter lucent, quae intellegibiliter lucent omnia. Deus, cuius regnum est totus mundus, quem sensus ignorat. Deus, de cuius regno lex etiam in ista regna describitur. Deus, a quo averti cadere, in quem converti resurgere, in quo manere consistere est. Deus, a quo exire emori, in quem redire reviviscere, in quo habitare vivere est. Deus, quem nemo amittit nisi deceptus, quem nemo quaerit nisi admonitus, quem nemo invenit nisi purgatus. Deus, quem relinquere hoc est quod perire, quem adtendere hoc est quod amare, quem videre hoc est quod habere. Deus, cui nos fides excitat, spes erigit, caritas iungit, Deus, per quem vincimus inimicum, te deprecor.

Deus, per quem accepimus, ne omnino periremus. Deus, a quo admonemur, ut vigilemus. Deus, per quem a malis bona separamus. Deus, per quem mala fugimus et bona sequimur. Deus, per quem non cedimus adversitatibus. Deus, per quem bene servimus et bene dominamur. Deus, per quem discimus aliena esse, quae aliquando nostra, et nostra esse, quae aliquando aliena putabamus. Deus, per quem malorum escis atque inlecebris non haeremus. Deus, per quem nos res minutae non minuunt. Deus, per quem melius nostrum deteriori subiectum non

visa, kas laiminga, yra laiminga. Dieve Gėri ir Grožį, kuriame, iš kurio ir per kurį visa, kas gera ir gražu, yra gera ir gražu. Dieve protu regima Šviesa, kuriame, iš kurio ir per kurį visa, kas skleidžia protu regimą šviesą, skleidžia protu regimą šviesą. Dieve, kurio karalystė yra visas pasaulis, nepažįstamas juslėms. Dieve, iš kurio karalystės įstatymas perrašomas į šias karalystes. Dieve, nuo kurio nusigręžti reiškia pulti, į kurį atsigręžti - iš naujo pakilti, kuriame pasilikti - tvirtai stovėti. Dieve, nuo kurio nutolti reiškia mirti, į kurį sugrįžti - iš naujo atgimti, kuriame buvoti - gyventi. Dieve, kurio neapleidžia niekas, tiktai suklaidintasis, kurio neieško niekas, tiktai paragintasis, kurio neranda niekas, tiktai apvalytasis. Dieve, kurį palikti yra tas pat, kas pražūti, kurio siekti yra tas pat, kas mylėti, kurį regėti yra tas pat, kas turėti. Dieve, kuriam mus pažadina tikėjimas, aukštyn kelia - viltis, o sujungia - meilė. Dieve, per kurį nugalime priešą (plg. *1 Jn* 4,4), šaukiuosi Tavęs.

Dieve, per kurį gavome dovaną, kad visai nepražūtume. Dieve, kurio esame perspėjami būti budrūs. Dieve, per kurį skiriame gera nuo bloga. Dieve, per kurį vengiame to, kas bloga, ir siekiame to, kas gera. Dieve, per kurį nepasiduodame įvairioms negerovėms. Dieve, per kurį gerai tarnaujame ir gerai valdome. Dieve, per kurį sužinome, kad svetima yra tai, ką kadaise manėme esant sava, o sava tai, ką kadaise manėme esant svetima. Dieve, per kurį neįsipainiojame į blogybių viliones ir pagundas. Dieve, per kurį menki dalykai nedaro mūsų

est. Deus, per quem mors absorbetur in victoriam. Deus, qui nos convertis. Deus, qui nos eo, quod non est, exuis et eo, quod est, induis. Deus, qui nos exaudibiles facis. Deus, qui nos unis. Deus, qui nos in omnem veritatem inducis. Deus, qui nobis omnia bona loqueris nec insanos facis nec a quoquam fieri sinis. Deus, qui nos revocas in viam. Deus, qui nos deducis ad ianuam. Deus, qui facis, ut pulsantibus aperiatur. Deus, qui nobis das panem vitae. Deus, per quem sitimus potum, quo hausto numquam sitiamus. Deus, qui coarguis saeculum de peccato, de iustitia, de iudicio. Deus, per quem nos non movent, qui minime credunt. Deus, per quem improbamus eorum errorem, qui animarum merita nulla esse apud te putant. Deus, per quem non servimus infirmis et egenis elementis. Deus, qui nos purgas et ad divina praeparas praemia, adveni mihi propitius tu.

4. Quicquid a me dictum est, unus Deus tu, tu veni mihi in auxilium, una aeterna vera substantia, ubi nulla discrepantia, nulla confusio, nulla transitio, nulla indigentia, nulla mors, ubi summa concordia, summa evidentia, summa constantia, summa plenitudo, summa vi-

niekingų. Dieve, per kurį geresnioji mūsų dalis neatiduota blogesniajai. Dieve, per kurį "pergalė sunaikino mirtį"(*1 Kor* 15, 54). Dieve, kuris mus atverti. Dieve, kuris mus išvaduoji iš to, ko nėra, ir apgaubi tuo, kas yra (plg. *1 Kor* 15, 53-54). Dieve, kuris suteiki mums galimybę būti išklausytiems (plg. *Jn* 16, 23. 26-27). Dieve, kuris mus suvieniji. Dieve, kuris vedi mus "į tiesos pilnatvę"(plg. *Jn* 16, 13). Dieve, kuris sakai mums vien gerus dalykus ir neleidi aptemti mūsų protui arba būti kieno nors aptemdytam. Dieve, kuris pašauki atgal į [teisingą] kelią. Dieve, kuris nuvedi mus prie vartų. Dieve, kuris rūpiniesi, kad beldžiantiems būtų atidaryta (plg. *Mt* 7, 8). Dieve, kuris teiki mums gyvybės duonos (plg. *Jn* 6, 35. 48). Dieve, per kurį trokštame gėrimo, idant jo pasisėmę niekada nebejaustume troškulio (plg. *Jn* 6, 35). Dieve, kuris "parodai pasauliui, kad jis klysta dėl nuodėmės, dėl teisybės, dėl teismo" (Jn 16, 8). Dieve, per kurį mūsų nepajudina netikintys. Dieve, per kurį smerkiame paklydimą tų, kurie mano, kad Tavo akyse sielų nuopelnai beverčiai. Dieve, per kurį nevergaujame menkiems ir vargingiems pradmenims (plg. *Gal* 4, 9). Dieve, kuris apvalai mus ir rengi dieviškam atpildui, ateik, gailestingas man.

4. Tu, vienatinis Dieve, kuris esi visa, ką aš pasakiau, ateik man į pagalbą, Tu, viena tikra ir amžina substancija, kur nėra jokios nedermės, jokios maišaties, jokio kitimo, jokios stokos, jokios mirties, kur didžiausia santarvė, didžiausias aiškumas, didžiausias pastovumas, didžiausia

ta, ubi nihil deest, nihil redundat, ubi qui gignit et quem gignit unum est. Deus, cui serviunt quae serviunt omnia, cui obtemperat omnis bona anima. <Deus>, cuius legibus rotantur poli, cursus suos sidera peragunt, sol exercet diem, luna temperat noctem omnisque mundus per dies vicissitudine lucis et noctis, per menses incrementis decrementisque lunaribus, per annos veris, aestatis, autumni et hiemis successionibus, per lustra perfectione cursus solaris, per magnos orbes recursu in ortus suos siderum magnam rerum constantiam, quantum sensibilis materia patitur, temporum ordinibus replicationibusque custodit. Deus, cuius legibus in aevo stantibus motus instabilis rerum mutabilium perturbatus esse non sinitur frenisque circumeuntium saeculorum semper ad similitudinem stabilitatis revocatur. <Deus>, cuius legibus arbitrium animae liberum est bonisque praemia et malis poenae fixis per omnia necessitatibus distributae sunt. Deus, a quo manant usque ad nos omnia bona, a quo coercentur usque a nobis omnia mala. Deus, supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil est. Deus, sub quo totum, in quo totum, cum quo totum est. <Deus>, qui fecisti hominem ad imaginem et similitudinem tuam, quod qui se ipse novit, agnoscit. Exaudi, exaudi, exaudi me, deus meus, domine meus, rex meus, pater meus, causa mea, spes mea, res mea, honor meus, domus mea, patria mea, salus mea, lux mea,

pilnatvė, tobuliausias gyvenimas, kur nieko netrūksta, kur nieko nėra per daug, kur gimdantis ir gimdomas yra viena. Dieve, kuriam tarnauja visa, kas tarnauja, kuriam paklūsta kiekviena dora siela. Dieve, pagal kurio įstatymus sukasi skliautai, savo kryptimis juda žvaigždynai, saulė išjudina dieną, mėnuo valdo naktį, ir visas pasaulis - slenkant dienoms, kai tamsą keičia šviesa, slenkant mėnesiams, kai auga ir nyksta mėnulio ratas, slenkant metams, kai pavasarį lydi vasara, o rudenį žiema, slenkant penkmečiams, kai baigiasi saulės judėjimo takas, slenkant dideliems ciklams, kai žvaigždės grįžta į savo kelio pradžią - kiek leidžia apčiuopiama materija, išlaiko didį daiktų pastovumą pagal laikų tvarką ir pasikartojimą. Dieve, pagal kurio amžinus įstatymus neleidžiama sudrumsti nepastovų kintančių daiktų judėjimą, ir, pažabotas ratu besisukančių amžių, jis nuolat kviečiamas sekti pastovumo pavyzdžiu. Dieve, pagal kurio įstatymus sielos valia yra laisva ir įtvirtinti būtinybės dėsniai geriesiems paskyrė atpildą, o blogiesiems - bausmę. Dieve, nuo kurio nuolat mūsų link srūva visa, kas gera, kuris sulaikai nuo mūsų bet kokį blogį. Dieve, virš kurio nėra nieko, už kurio nėra nieko, be kurio nėra nieko. Dieve, po kuriuo yra visa, kuriame yra visa, su kuriuo yra visa. Dieve, kuris sutvėrei žmogų pagal savo paveikslą ir panašumą (plg. *Pr* 1, 26), ką atpažįsta tas, kas pats save pažįsta. Išklausyk, išklausyk, išklausyk mane, mano Dieve, mano Viešpatie, mano Karaliau, mano Tėve, mano priežastie, mano viltie, mano turte, mano garbe, mano

vita mea. Exaudi, exaudi, exaudi me more illo tuo paucis notissimo.

5. Iam te solum amo, te solum sequor, te solum quaero, tibi soli servire paratus sum, quia tu solus iuste dominaris; tui iuris esse cupio. Iube, quaeso, atque impera quicquid vis, sed sana et aperi aures meas, quibus voces tuas audiam. Sana et aperi oculos meos, quibus nutus tuos videam. Expelle a me insaniam, ut recognoscam te. Dic mihi qua adtendam, ut aspiciam te, et omnia me spero quae iusseris esse facturum. Recipe, oro, fugitivum tuum, domine clementissime. Iamiam satis poenas dederim, satis inimicis tuis, quos sub pedibus habes, servierim, satis fuerim fallaciarum ludibrium. Accipe me ab istis fugientem famulum tuum, quia et isti me, quando a te fugiebam, acceperunt alienum. Ad te mihi redeundum esse sentio; pateat mihi pulsanti ianua tua; quomodo ad te perveniatur, doce me. Nihil aliud habeo quam voluntatem, nihil aliud scio nisi fluxa et caduca spernenda esse, certa et aeterna requirenda. Hoc facio, pater, quia hoc solum novi; sed unde ad te perveniatur, ignoro. Tu mihi suggere, tu ostende, tu viaticum praebe. Si fide te inveniunt qui ad te refugiunt, fidem da, si virtute, virtutem, si scientia, scientiam. Auge in me fidem, auge spem, auge carita-

būste, mano tėvyne, mano sveikata, mano šviesa, mano gyvenime. Išklausyk, išklausyk, išklausyk mane tuo savuoju būdu, žinomu tik nedaugeliui.

5. Dabar tik Tave vieną myliu, Tave vieną seku, Tavęs vieno ieškau, Tau vienam esu pasirengęs tarnauti, nes vienas teisingai viešpatauji; noriu paklusti tavo teisei. Prašau paliepti ir įsakyti, ką tik nori, bet išgydyti ir atverti mano ausis, kuriomis galėčiau girdėti Tavo žodžius, išgydyti ir atverti mano akis, kuriomis galėčiau matyti Tavo ženklus. Išvyk iš manęs proto aptemimą, kad pažinčiau Tave. Pasakyk, kur turėčiau žiūrėti, kad regėčiau Tave, ir, tikiu, padarysiu visa, ką liepsi. Meldžiu pasiimti atgal savo bėglį, gailestingiausiasis Viešpatie. Jau pakankamai pakėliau bausmių, pakankamai tarnavau Tavo priešams, kuriuos laikai pamynęs po savo kojomis, pakankamai buvau pajuoktas įvairių apgavysčių. Pasiimk mane, bėgantį nuo jų, mane, savo tarną, nes ir jie mane, svetimą, pasiėmė, kuomet bėgau nuo Tavęs. Žinau, kad turiu pas Tave grįžti. Tebūnie atidarytos Tavo durys man, beldžiančiam, paaiškink man, kokiu keliu pas Tave grįžtama. Neturiu nieko, tik valią, nežinau nieko, tik tai, kad, kas keičiasi ir yra dūlu, turi būti atmesta, o kas tikra ir amžina - ieškoma. Darau šitai, Tėve, nes tik šitai žinau. Bet iš kur pas Tave ateinama, nežinau. Patark man, parodyk, suteik kelrodį. Jei pas Tave bėgantys suranda Tave tikėjimu, suteik tikėjimą, jei dorybe - dorybę, jei žinojimu - žinojimą. Išaugink manyje tikėjimą, išaugink viltį, išaugink meilę. O koks nuostabus

tem. O admiranda et singularis bonitas tua!

6. Ad te ambio, et quibus rebus ad te ambiatur, a te rursum peto. Tu enim si deseris, peritur. Sed non deseris, quia tu es summum bonum, quod nemo recte quaesivit et minime invenit. Omnis autem recte quaesivit, quem tu recte quaerere fecisti. Fac et me, pater, vindica me ab errore; quaerenti te mihi nihil aliud pro te occurrat. Si nihil aliud desidero quam te, inveniam te iam, quaeso, pater. Si autem est in me superflui alicuius adpetitio, tu ipse me munda et fac idoneum ad videndum te. Ceterum de salute huius mortalis corporis mei, quamdiu nescio, quid mihi ex eo utile sit vel eis, quos diligo, tibi illud conmitto, pater sapientissime atque optime, et pro eo, quod ad tempus admonueris, deprecabor. Tantum oro excellentissimam clementiam tuam, ut me penitus ad te convertas nihilque mihi repugnare facias tendenti ad te iubeasque me, dum hoc ipsum corpus ago atque porto, purum, magnanimum, iustum prudentemque esse perfectumque amatorem perceptoremque sapientiae tuae et dignum habitatione atque habitatorem beatissimi regni tui. Amen, amen.

II

7. *A.* Ecce oravi deum.
R. Quid ergo scire vis?

vienatinis Tavo gerumas!

6. Kreipiuosi į Tave ir vėl prašau parodyti kelius, kuriais į Tave kreipiamasi, nes Tau apleidus, žūvama. Bet Tu neapleidi, nes esi aukščiausiasis gėris, kurio nė vienas teisingai neieškojo ir juolab nerado. Tačiau teisingai ieškojo kiekvienas, kuriam leidai teisingai ieškoti. Leisk ir man, Tėve; apsaugok nuo paklydimo, tegu man, ieškančiam Tavęs, nepasirodo vietoj Tavęs niekas kitas. Jei netrokštu nieko kito, tik Tavęs, tebūnie leista rasti Tave. Tačiau, jei siekiu ko nors nereikalinga, pats mane apvalyk ir padaryk tinkamą regėti Tave. Savo mirtingojo kūno sveikatą patikiu Tau, išmintingiausiasis ir geriausiasis Tėve, tokiam laikui, kokį mano kūnas galėtų būti naudingas man arba tiems, kuriuos myliu - nežinau, kiek tai truks; ir už jį prašysiu, ko ir kada paraginsi prašyti. Tik Tavo aukščiausio gailestingumo meldžiu, kad visai į save atgręžtum, kad niekam neleistum pasipriešinti man, skubančiam Tavęs link, ir lieptum, kol turiu ir vilkiu šį kūną, būti skaisčiam, didžiadvasiam, teisingam ir išmintingam, būti tobulam Tavo išminties mylėtojui ir perėmėjui, būti vertam Tavo buvimo manyje ir vertam gyventi laimingiausioje Tavo karalystėje. Amen, amen.

II

7. *A.* Štai pasimeldžiau Dievui.
P. Tai ką gi nori pažinti?

A. Haec ipsa omnia quae oravi.

R. Breviter ea conlige.

A. Deum et animam scire cupio.

R. Nihilne plus?

A. Nihil omnino.

R. Ergo incipe quaerere. Sed prius explica, quomodo, tibi si demonstretur deus, possis dicere: 'sat est'.

A. Nescio, quomodo mihi demonstrari debeat, ut dicam: 'sat est'. Non enim credo me scire aliquid sic, quomodo scire deum desidero.

R. Quid ergo agimus? Nonne censes prius tibi esse sciendum, quomodo tibi deum scire satis sit, quo cum perveneris non amplius quaeras?

A. Censeo quidem, sed quo pacto fieri possit, non video. Quid enim deo simile umquam intellexi, ut possim dicere: 'quomodo hoc intellego, sic volo intellegere deum'?

R. Qui nondum deum nosti, unde nosti nihil te nosse deo simile?

A. Quia si aliquid deo simile scirem, sine dibio id amarem. Nunc autem nihil aliud amo quam deum et animam, quorum neutrum scio.

R. Non igitur amas amicos tuos?

A. Quo pacto eos possum amans animam non amare?

R. Hoc modo ergo et pulices et cimices amas?

A. Animam me amare dixi, non animalia.

A. Visa, ko meldžiau.

P. Trumpai apibendrink.

A. Noriu pažinti Dievą ir sielą.

P. Daugiau nieko?

A. Visiškai nieko.

P. Tuomet pradėk ieškoti. Bet pirmiausia paaiškink, kaip, jei Dievas tau būtų parodytas, galėtum pasakyti: "Gana"?

A. Nežinau, kaip turėtų būti parodytas, kad pasakyčiau: "Gana". Juk nemanau, kad pažinau ką nors taip, kaip trokštu pažinti Dievą.

P. Tad ką mums daryti? Ar nemanai pirmiausia turįs sužinoti, koks Dievo pažinimas būtų pakankamas, kad, jį pasiekęs, nebeieškotum toliau?

A. Iš tiesų manau, bet nematau, kaip tai galėtų būti padaryta. Mat ką gi panašaus į Dievą esu kada nors pažinęs, kad galėčiau sakyti: "Kaip šitai pažinau, taip pažinti noriu ir Dievą"?

P. Iš kur tu, kuris dar nepažinai Dievo, gali žinoti, kad nepažinai nieko, kas būtų panašu į Dievą?

A. Taip yra, nes jei pažinčiau ką nors panašu į Dievą, be abejonės, šitai mylėčiau, o dabar nemyliu nieko, tik Dievą ir sielą, kurių nė vieno nepažįstu.

P. Tad nė savo draugų nemyli?

A. Kaip, mylėdamas sielą, galėčiau jų nemylėti?

P. Vadinasi, myli ir blusas, ir blakes?

A. Sakiau, kad myliu sielą, bet ne turinčias sielą būtybes.[1]

R. Aut homines non sunt amici tui aut eos non amas; omnis enim homo animal et animalia te non amare dixisti.

A. Et homines sunt et eos amo, non eo quod animalia, sed eo quod homines sunt, id est ex eo quod rationales animas habent, quas amo etiam in latronibus. Licet enim mihi in quovis amare rationem, cum illum iure oderim, qui male utitur eo quod amo. Itaque tanto magis amo amicos meos, quanto magis bene utuntur anima rationali, vel certe quantum desiderant ea bene uti.

III

8. *R.* Accipio istud. Sed tamen si quis tibi diceret: 'faciam te sic deum nosse, quomodo nosti Alypium', nonne ageres gratias et diceres: 'satis est'?

A. Agerem quidem gratias, sed sat esse non dicerem.

R. Cur, quaeso?

A. Quia deum ne sic quidem novi quomodo Alypium, et tamen Alypium non satis novi.

R. Vide ergo, ne impudenter velis satis deum nosse, qui Alypium non satis nosti.

A. Non sequitur. Nam in comparatione siderum quid est cena mea vilius? et tamen cras quid sim cenaturus, ignoro; quo autem signo luna futura sit, non impudenter me scire profiteor.

P. Tuomet arba tavo draugai nėra žmonės, arba tu jų nemyli; juk kiekvienas žmogus yra turinti sielą būtybė, o tu pasakei, kad nemyli turinčių sielą būtybių?

A. Ir žmonės jie yra, ir myliu juos, bet ne dėl to, kad jie būtybės su sielomis, o dėl to, kad jie žmonės; o žmonės dėl to, kad turi protingas sielas, kurias myliu net plėšikuose. Juk galiu mylėti protą, nors ir pagrįstai neapkenčiu netinkamai besinaudojančio tuo, ką myliu. Taigi juo labiau myliu savo draugus, juo jie geriau naudojasi protinga siela, arba iš tiesų tiek, kiek trokšta ja gerai naudotis.

III

8. *P.* Sutinku su tuo. Bet jei kas pasakytų: "Padarysiu, kad pažintum Dievą taip, kaip pažįsti Alypijų[2]", ar nedėkotum ir nesakytum "Gana"?

A. Išties dėkočiau, bet nesakyčiau, kad gana.

P. Kodėl?

A. Todėl, kad Dievą pažįstu tikrai ne taip, kaip Alypijų, bet ir Alypijaus nepažįstu pakankamai.

P. Tuomet žiūrėk, ar ne begėdiškai nori pakankamai pažinti Dievą, nepažinęs pakankamai Alypijaus.

A. Visai nereiškia, kad tai begėdiška. Juk, palyginti su žvaigždėmis, kas yra nereikšmingiau už mano pietus? Nors nežinau, ką valgysiu rytoj per pietus, be jokios gėdos tvirtinu žinąs, kuriame žvaigždyne bus mėnulis.

R. Ergo vel ita deum nosse tibi satis est, ut nosti, quo cras signo luna cursura sit?

A. Non est satis. Nam hoc sensibus adprobo. Ignoro autem, utrum vel deus vel aliqua naturae occulta causa subito lunae ordinem cursumque conmutet. Quod si acciderit, totum illud, quod praesumpseram, falsum erit.

R. Et credis hoc fieri posse?

A. Non credo. Sed ego, quid sciam, quaero, non quid credam. Omne autem, quod scimus, recte fortasse etiam credere dicimur, at non omne, quod credimus, etiam scire.

R. Respuis igitur in hac causa omne testimonium sensuum?

A. Prorsus respuo.

R. Quid? illum familiarem tuum, quem te adhuc ignorare dixisti, sensu vis nosse an intellectu?

A. Sensu quidem quod in eo novi, si tamen sensu aliquid noscitur, et vile est et satis est. Illam vero partem, qua mihi amicus est, id est ipsum animum, intellectu adsequi cupio.

R. Potestne aliter nosci?

A. Nullo modo.

R. Amicum igitur tuum et vehementer familiarem audes tibi dicere esse ignotum?

A. Quidni audeam? Illam enim legem amicitiae iustissimam esse arbitror, qua praescribitur, ut<sicut> non minus ita nec plus quisque amicum quam seipsum diligat. Itaque cum memetipsum ignorem, qua potest a me

P. Tuomet gal tau pakaks pažinti Dievą taip, kaip žinai, kuriame žvaigždyne rytoj judės mėnulis?

A. Ne, nepakaks. Juk šitai man patvirtina juslės. Tačiau nežinau, ar negalėtų staiga Dievas arba kokia nors slapta gamtos priežastis pakeisti mėnulio judėjimo tvarkos ir krypties. Jei taip atsitiks, tai visa, ką buvau įsivaizdavęs, pasirodys esą klaidinga.

P. Ir tu tiki, kad šitai gali įvykti?

A. Netikiu. Bet ieškau to, ką galėčiau žinoti, o ne to, kuo galėčiau tikėti. Juk teisingai sakome tikį viskuo, ką žinome, bet žiną ne viską, kuo tikime.

P. Vadinasi, šiuo atveju atmeti bet kokį juslių parodymą?

A. Griežtai atmetu.

P. Na, o aną savo draugą, kurio sakeisi iki šiol nepažįstąs, nori pažinti juslėmis ar protu?

A. Tai, ką jame pažįstu juslėmis - jei tik juslėmis kas nors pažįstama - ir nereikšminga, ir pakankama. Tačiau tą dalį, kuria jis man yra draugas, t. y. pačią sielą, noriu suvokti protu.

P. Ar galima ją pažinti kitaip?

A. Jokiu būdu.

P. Taigi drįsti sakyti, kad net labai artimas tavo draugas tau nepažįstamas?

A. Kodėl gi turėčiau nedrįsti? Juk manau, kad teisingiausias draugystės įstatymas yra tas, kuriuo prisakoma kiekvienam mylėti savo draugą nei mažiau, nei daugiau už save patį. Tad kaip, nepažindamas savęs paties, galiu

adfici contumelia, quem mihi esse dixero ignotum, cum praesertim, ut credo, ne ipse quidem se noverit?

R. Si ergo ista, quae scire vis, ex eo sunt genere, quae intellectus adsequitur, cum dicerem impudenter te velle deum scire, cum Alypium nescias, non debuisti mihi cenam tuam et lunam proferre pro simili, si haec, ut dixisti, ad sensum pertinent.

IV

9. Sed quid ad nos? Nunc illud responde: si ea, quae de deo dixerunt Plato et Plotinus, vera sunt, satisne tibi est ita deum scire, ut illi sciebant?

A. Non continuo, si ea, quae dixerunt, vera sunt, etiam scisse illos ea necesse est. Nam multi copiose dicunt quae nesciunt, ut ego ipse omnia, quae oravi, me dixi scire cupere, quod non cuperem, si iam scirem. Num igitur eo minus illa dicere potui? Dixi enim non quae intellectu comprehendi, sed quae undeunde conlecta memoriae mandavi et quibus adcommodavi quantam potui fidem. Scire autem aliud est.

R. Dic, quaeso, scisne saltem in geometrica disciplina quid sit linea?

A. Istud plane scio.

R. Nec in ista professione vereris Academicos?

A. Non omnino. Illi enim sapientem errare noluerunt, ego autem sapiens non sum. Itaque adhuc non vereor

įžeisti draugą, pasakydamas, kad jo nepažįstu, juolab jei jis ir pats, tikiu, savęs nepažįsta?

P. Tad jei tai, ką nori pažinti, priklauso protu suvokiamiems dalykams, tai kuomet pasakiau, kad begėdiškai nori pažinti Dievą, nepažindamas Alypijaus, tau nereikėjo pateikti kaip palyginimą savo pietus ir mėnulį, jei šie, kaip pats sakei, susiję su juslumu.

IV

9. Bet kokia mums iš to nauda? Sakyk dabar štai ką: jei tai, ką apie Dievą pasakė Platonas ir Plotinas, yra teisinga, tai ar pakanka tau pažinti Dievą taip, kaip pažino jiedu?

A. Jei dalykai, kuriuos pasakė, yra teisingi, tai dar nereiškia, kad būtinai juos žinojo. Juk daugelis žmonių plačiai kalba apie tai, ko nežino, kaip ir aš pats sakiau trokštąs pažinti visa, ko meldžiau, nes jei jau žinočiau, netrokščiau. Tad ar dėl to mažiau galėjau apie tai kalbėti? Juk kalbėjau ne apie protu suvoktus dalykus, bet apie tuos, kuriuos iš visų pusių surinktus perdaviau atminčiai ir kuriais, kiek įstengiau, patikėjau. O pažinti yra kas kita.

P. Prašau pasakyti, ar bent žinai, kas geometrijoje yra linija?

A. Šitai puikiai žinau.

P. Ir, tai pareikšdamas, nebijai akademikų?

A. Visai nebijau. Juk jie neleido klysti išmintingam,

earum rerum quas novi scientiam profiteri. Quod si, ut cupio, pervenero ad sapientiam, faciam quod illa monuerit.

R. Nihil renuo. Sed, ut quaerere coeperam, ita ut lineam nosti, nosti etiam pilam, quam sphaeram nominant?

A. Novi.

R. Aeque utrumque nosti an aliud alio magis aut minus?

A. Aeque prorsus. Nam in utroque nihil fallor.

R. Quid? haec sensibusne percepisti an intellectu?

A. Immo sensus in hoc negotio quasi navim sum expertus. Nam cum ipsi me ad locum quo tendebam pervexerint, ubi eos dimisi et iam velut in solo positus coepi cogitatione ista volvere, diu mihi vestigia titubarunt. Quare citius mihi videtur in terra posse navigari quam geometricam sensibus percipi, quamvis primo discentes aliquantum adiuvare videantur.

R. Ergo istarum rerum disciplinam, si qua tibi est, non dubitas vocare scientiam?

A. Non, si Stoici sinant, qui scientiam tribuunt nulli nisi sapienti. Perceptionem sane istorum me habere non nego, quam etiam stultitiae concedunt. Sed nec istos quicquam pertimesco. Prorsus haec, quae interrogasti, scientia teneo. Perge modo; videam, quorsum ista quaeris.

R. Ne propera, otiosi sumus. Intentus tantum accipe,

o aš nesu išmintingas. Todėl kol kas nebijau prisipažinti žinąs tai, ką žinau. O tada, kai pasieksiu išmintį, ko ir trokštu, darysiu, ką ji įteigs.

P. Su viskuo sutinku. Bet grįžtu prie klausimų. Ar taip pat pažįsti rutulį, kuris vadinamas sfera, kaip pažįsti liniją?

A. Taip pat.

P. Ar lygiai pažįsti ir vieną, ir kitą, ar kurį nors daugiau arba mažiau už kitą?

A. Visiškai lygiai. Juk nė dėl vieno niekuo neapsirinku.

P. Na, o šiuos dalykus suvokei juslėmis ar protu?

A. Juslėmis šiame darbe pasinaudojau tarsi laivu. Mat kai jos atnešė mane ten, kurlink traukiau, paleidau jas; ir kuomet tarsi išsilaipinęs ant žemės ėmiau mąstyti apie šiuos dalykus, mano žingsniai ilgai buvo netvirti. Todėl man atrodo, kad veikiau galima plaukioti laivu sausumoje, negu juslėmis suvokti geometriją, nors rodosi, kad jos nemažai pradžioje padeda besimokantiems.

P. Taigi mokslą apie šiuos dalykus, jei manai, kad tai mokslas, nedvejodamas vadini žinojmu?

A. Taip, jei leis stoikai, kurie nepriskiria žinojimo nė vienam, išskyrus išminčių. Neneigiu, kad iš tiesų turiu supratimą apie šiuos dalykus, nes turėti supratimą jie leidžia ir kvailybei. Bet ir stoikų nė kiek nebijau. Puikiai žinau dalykus, apie kuriuos klausei. Dabar tęsk toliau; norėčiau pamatyti, kodėl klausi apie tai.

P. Neskubėk, turime laiko. Tik įdėmiai klausykis,

ne quid temere concedas. Gaudentem te studeo reddere de rebus, quibus nullum casum pertimescas, et, quasi parvum negotium sit, praecipitare iubes.

A. Ita deus faxit, ut dicis. Itaque arbitrio tuo rogato et obiurgato gravius, si quicquam tale posthac.

10. *R.* Ergo lineam in duas lineas per longum scindi manifestum tibi est nullo modo posse?

A. Manifestum.

R. Quid transversim?

A. Quid nisi infinite secari posse?

R. Quid? sphaeram ex una qualibet parte a medio ne duos quidem pares circulos habere posse pariter lucet?

A. Pariter omnino.

R. Quid? linea et sphaera unumne aliquid tibi videntur esse an quicquam inter se differunt?

A. Quis non videat differre plurimum?

R. At si aeque illud atque hoc nosti et tamen inter se, ut fateris, plurimum differunt, est ergo differentium rerum scientia indifferens?

A. Quis enim negavit?

R. Tu paulo ante. Nam cum te rogassem, quomodo velles deum nosse, ut possis dicere: 'satis est', respondisti te ideo nequire hoc explicare, quia nihil haberes perceptum similiter atque deum cupis percipere; nihil enim te

kad su kuo nors nesutiktum neapdairiai. Aš stengsiuosi padaryti taip, kad džiaugtumeisi tokiais dalykais, dėl kurių nebijotum jokio atsitiktinumo, o tu ragini skubėti, tarsi šis darbas būtų nereikšmingas.

A. Teleidžia Dievas, kad būtų taip, kaip sakai. Taigi klausinėk savo nuožiūra ir priekaištauk smarkiau, jei vėl atsitiktų kas nors panašaus.

10. *P.* Ar tau aišku, kad linija jokiu būdu negali būti padalyta į dvi dalis išilgai?

A. Aišku.

P. O skersai?

A. Kaip kitaip, jei ne iki begalybės ji gali būti supjaustyta?

P. Na, o ar taip pat aišku, kad sfera savo ruožtu negali iš vienos kurios pusės nuo vidurio turėti dviejų lygių apskritimų?

A. Visiškai taip pat.

P. Na, o linija ir sfera, tavo manymu, yra kažkas viena ar bent šiek tiek tarpusavyje skiriasi?

A. Kas gi nemato, kad jos labai skiriasi?

P. Bet jei lygiai pažįsti ir vieną, ir kitą, o jos, kaip pats pripažįsti, tarpusavyje labai skiriasi, tai ar skirtingų dalykų pažinimas nesiskiria?

A. Kas sakė, kad ne?

P. Šiek tiek anksčiau - tu. Juk, kuomet paklausiau, kaip norėtum pažinti Dievą, kad galėtum pasakyti: "gana", atsakei negalįs šito paaiškinti dėl to, kad nieko nesi suvokęs panašiai, kaip trokšti suvokti Dievą; mat sakei,

scire deo simile. Quid ergo nunc? linea vel sphaera similes sunt deo?

A. Quis hoc dixerit?

R. Sed ego quaesiveram, non quid tale scires, sed quid scires sic, quomodo deum scire desideras. Sic enim nosti lineam ut nosti sphaeram, cum se noc sic habeat linea ut se habet sphaera. Quamobrem responde, utrum tibi satis sit sic deum nosse, ut pilam illam geometricam nosti, hoc est ita de deo nihil, ut de illa, dubitare.

V

11. *A.* Quaeso te, quamvis vehementer urgeas atque convincas, non audeo tamen dicere ita me velle deum scire, ut haec scio. Non solum enim res, sed ipsa etiam scientia mihi videtur esse dissimilis. Primo, quia linea et pila tantum inter se differunt, ut tamen earum cognitionem una disciplina contineat. Nullus autem geometres deum se docere professus est. Deinde, si dei et istarum rerum scientia par esset, tantum gauderem, quod ista novi, quantum me deo cognito gavisurum esse praesumo. Nunc autem permultum haec in illius comparatione contemno, ut nonnumquam videatur mihi, si illum intellexero et modo illo, quo videri potest, videro, haec omnia de mea notitia esse peritura; siquidem nunc prae illius amore iam vix mihi veniunt in mentem.

kad nieko panašaus į Dievą nežinai. Tad kaip dabar? Argi linija ir sfera panašios į Dievą?

A. Kas galėtų šitai teigti?

P. Bet aš klausiau ne ką panašaus pažįsti, o ką pažįsti taip, kaip trokšti pažinti Dievą. Juk liniją pažįsti taip pat, kaip sferą, nors linija nėra tokia, kokia yra sfera. Todėl atsakyk, ar tau pakanka pažinti Dievą taip, kaip pažįsti geometrinį rutulį, t. y. niekuo dėl Dievo neabejoti taip, kaip neabejoji dėl to geometrinio rutulio.

V

11. *A.* Atleisk man. Nors tu ir stipriai spiri ir nuneiginėji mane, vis dėlto neišdrįstu sakyti, kad noriu Dievą pažinti taip, kaip pažįstu šitai. Juk ne tik dalykai, bet ir pats jų pažinimas, man atrodo, yra skirtingas. Pirma, linija ir rutulys ne tiek tarpusavyje skiriasi, kad nepriklausytų tam pačiam mokslui. Tačiau nė vienas geometrijos mokytojas netvirtino, kad jis moko apie Dievą. Antra, jei Dievo ir šių dalykų pažinimas būtų vienodas, tiek pat džiaugčiausi pažinęs šiuos dalykus, kiek įsivaizduoju džiaugsiąsis, pažinęs Dievą. Tačiau dabar šiuos dalykus, palyginti su Juo, taip didžiai niekinu, kad kartais man atrodo, jog, jei pažinsiu ir regėsiu Jį taip, kaip Jis gali būti regimas, visi šie dalykai išnyks iš mano pažinimo; juk jau dabar dėl meilės Jam jie vargiai ateina man į galvą.

R. Esto plus te ac multo plus quam de istis deo cognito gavisurum, rerum tamen, non intellectus dissimilitudine; nisi forte alio visu terram, alio serenum caelum intueris, cum tamen multo plus illius quam huius aspectus te permulceat. Oculi autem si non falluntur, credo te interrogatum, utrum tam tibi certum sit terram te videre quam caelum, tam tibi certum esse respondere debere, quamvis non tam terrae quam caeli pulchritudine atque splendore laeteris.

A. Movet me, fateor, haec similitudo adducorque ut adsentiar quantum in suo genere a caelo terram, tantum ab intellegibili dei maiestate spectamina illa disciplinarum vera et certa differre.

VI

12. *R.* Bene moveris. Promittit enim Ratio, quae tecum loquitur, ita se demonstraturam deum tuae menti, ut oculis sol demonstratur. Nam mentes quasi sui sunt sensus animis; disciplinarum autem quaeque certissima talia sunt, qualia illa quae sole inlustrantur, ut videri possint, veluti terra est atque terrena omnia. Deus autem est ipse qui inlustrat. Ego autem Ratio ita sum in mentibus, ut in oculis est aspectus. Non enim hoc est habere oculos quod aspicere aut item hoc est aspicere quod videre. Ergo animae tribus quibusdam rebus opus est: ut oculos habeat, quibus iam bene uti possit, ut aspiciat, ut videat. Oculi

P. Tu tesidžiaugsi pažinęs Dievą labiau ir net žymiai labiau, negu pažinęs šiuos dalykus, tačiau dėl dalykų, bet ne dėl supratimo skirtybės. Juk nežvelgi į žemę vienomis akimis, o į giedrą dangų - kitomis, nors dangaus vaizdas teikia tau žymiai daugiau malonumo negu žemės. Bet jei akys neapsigauna, manau, kad tu, paklaustas, ar esi tikras, kad žemę matai taip, kaip dangų, turėtum atsakyti, kad esi tikras, nors dangaus grožybe ir spindesiu džiaugiesi labiau negu žemės.

A. Prisipažįstu, šis palyginimas daro man įspūdį, ir privalau sutikti, kad kiek žemė šiuo požiūriu skiriasi nuo dangaus, tiek teisingi ir tvirti mokslų teikiami teiginiai skiriasi nuo protu suvokiamos Dievo didybės.

VI

12. *P.* Gerai, kad daro įspūdį. Juk Protas, besikalbantis su tavimi, žada parodyti tavo mąstymui[3] Dievą taip, kaip saulė pasirodo akims. Mat mąstymo gebos sieloms yra nelyginant jų juslės; o visi mokslų teikiami tiksliausi teiginiai panašūs į tuos dalykus, kurie apšviečiami saulės, kad galėtų būti matomi, kaip antai žemė ir visa, kas yra ant žemės. Bet Dievas pats apšviečia. O aš, Protas, mąstymui esu tai, kas akims yra žiūrėjimas. Juk turėti akis nėra tas pat, kas žiūrėti, kaip ir žiūrėti nėra tas pat, kas matyti. Taigi sielai reikia trijų tam tikrų dalykų: turėti akis, kuriomis galėtų tinkamai naudotis,

sani mens est ab omni labe corporis pura, id est a cupiditatibus rerum mortalium iam remota atque purgata. Quod ei nihil aliud praestat quam fides primo. Quod enim adhuc ei demonstrari non potest vitiis inquinatae atque aegrotanti, quia videre nequit nisi sana, si non credat aliter se non esse visuram, non dat operam suae sanitati. Sed quid, si credat quidem ita se rem habere, ut dicitur, atquae ita se, si videre potuerit, esse visuram, sanari tamen se posse desperet? Nonne se prorsus abicit atque contemnit nec praeceptis medici obtemperat?

A. Omnino ità est, praesertm quia ea praecepta necesse est ut morbus dura sentiat.

R. Ergo fidei spes adicienda est.

A. Ita credo.

R. Quid, si et credat ita se habere omnia et se speret posse sanari, ipsam tamen quae promittitur lucem non amet, non desideret suisque tenebris, quae iam consuetudine iucundae sunt, se arbitretur debere interim esse contentam? Nonne medicum illum nihilominus respuit?

A. Prorsus ita est.

R. Ergo tertia caritas necessaria est.

A. Nihil omnino tam necessarium.

R. Sine tribus istis igitur anima nulla sanatur, ut possit deum suum videre, id est intellegere.

13. Cum ergo sanos habuerit oculos, quid restat?

A. Ut aspiciat.

R. Aspectus animae ratio est. Sed quia non sequitur

žiūrėti ir matyti. Sveikos akys yra mąstymas be visokio kūno purvo, tai yra nutolęs ir apsivalęs nuo mirtingų dalykų troškimų. O tai jam pirmiausia suteikia ne kas kita, kaip tikėjimas. Juk jam, suteptam ydų ir sergančiam, kol kas tai negali būti parodyta, nes matyti jis gali tik būdamas sveikas; tad jei nepatikėtų, jog kitaip nepamatys, nesistengtų išgyti. Bet kas [atsitiktų], jei mąstymas patikėtų, kad iš tiesų yra taip, kaip sakoma, patikėtų, kad pamatys tik būdamas sveikas, jei galės matyti, tačiau netektų vilties, kad gali išgyti? Ar nenusimintų, neniekintų savęs ir paklausytų gydytojo nurodymų?

A. Išties taip būtų, ypač dėl to, kad liga būtinai turėtų pajusti, jog tie nurodymai nemalonūs.

P. Tad prie tikėjimo reikia pridėti viltį.

A. Manau, kad taip.

P. Na, o jei ir patikėtų, kad visa taip ir yra, jei turėtų vilties, kad gali išgyti, tačiau pačios šviesos, kuri žadama, nemylėtų ir netrokštų, o manytų, kad turi tenkintis savo tamsybėmis, kurios jau iš įpratimo malonios? Ar vis dėlto neatstumtų gydytojo?

A. Žinoma, taip būtų.

P. Taigi trečias būtinas dalykas yra meilė.

A. Niekas kitas taip nėra būtinas.

P. Vadinasi, nė viena siela nepagydoma be šių trijų dalykų, kad galėtų regėti, t. y. suprasti savo Dievą.

13. Tad kas belieka, kai ji turės sveikas akis?

A. Belieka žiūrėti.

P. Sielos žiūrėjimas yra protas, bet kadangi tas, kuris

ut omnis qui aspicit videat, aspectus rectus atque perfectus, id est, quem visio sequitur, virtus vocatur; est enim virtus vel recta vel perfecta ratio. Sed et ipse aspectus quamvis iam sanos oculos convertere in lucem non potest, nisi tria illa permaneant: fides, qua credatur ita se rem habere, ad quam convertendus aspectus est, ut visa faciat beatum; spes qua cum bene aspexerit, se visurum esse praesumat; caritas, qua videre perfruique desideret. Iam aspectum sequitur ipsa visio dei, qui est finis aspectus, non quod iam non sit, sed quod nihil amplius habeat, quo se intendat. Et haec est vere perfecta virtus, ratio perveniens ad finem suum, quam beata vita consequitur. Ipsa autem visio intellectus est ille, qui in anima est, qui conficitur ex intellegente et eo quod intellegitur, ut in oculis videre quod dicitur, ex ipso sensu constat atque sensibili, quorum detracto quolibet videri nihil potest.

VII

14. Ergo cum animae deum videre, hoc est deum intellegere contigerit, videamus, utrum adhuc ei tria illa sint necessaria. Fides quare sit necessaria, cum iam videat? Spes nihilominus, quia iam tenet. Caritati vero non solum nihil detrahetur, sed addetur etiam plurimum. Nam et illam singularem veramque pulchritudinem cum viderit, plus amabit et, nisi ingenti amore oculum infixerit nec ab

žiūri, nebūtinai mato, teisingas ir tobulas žiūrėjimas, t. y. toks, kurį lydi regėjimas, vadinamas dorybe; juk dorybė yra teisingas arba tobulas protas. Bet nė pats žiūrėjimas, nors akys jau ir sveikos, negali jų nukreipti į šviesą, jei nėra šių trijų dalykų: tikėjimo, kurio dėka būtų tikima, kad dalykas, į kurį reikia nukreipti žiūrėjimą, iš tiesų yra toks, kad pamatytas daro jį palaimingą; vilties, kurios dėka viliamasi, pamatyti gerai pažvelgus; meilės, kurios dėka trokštame regėti ir džiaugtis. Žiūrėjimą lydi pats Dievo regėjimas, Dievo, kuris yra žiūrėjimo tikslas, bet ne todėl, kad žiūrėjimas jau nebetarnautų, o todėl, kad daugiau nieko nebėra, ko link jis veržtųsi. Ir šitai išties yra tobula dorybė - protas, pasiekiantis savo tikslą, protas lydimas palaimingo gyvenimo. O regėjimas yra sieloje esantis supratimas, kuris susideda iš suprantančiojo ir to, kas suprantama, kaip ir akims tai, kas vadinama regėjimu, susideda iš paties pojūčio ir to, kas juntama: pašalinus kurį nors iš jų, nieko negalima matyti.

VII

14. Taigi pažiūrėkime, ar sielai vis dar bus būtini tie trys dalykai, kai jai pavyks regėti Dievą, t. y. Jį suprasti. Kam jai būtinas tikėjimas, kai jau regės? Juo labiau viltis, kai jau bus pasiekusi? O iš meilės ne tik nebus nieko atimta, bet dar labai daug ir pridėta. Juk pamačiusi šį vienintelį ir tikrąjį grožį, [siela] pamils jį dar labiau ir,

aspiciendo uspiam declinaverit, manere in illa beatissima visione non poterit. Sed dum in hoc corpore est anima, etiamsi plenissime videat, hoc est intellegat deum, tamen, quia etiam corporis sensus utuntur opere proprio nihil quidem valente ad fallendum, non tamen nihil agente ad ambigendum, potest adhuc dici fides ea, qua his resistitur et illud potius verum esse creditur. Item quia in ista vita, quamquam deo intellecto anima iam beata sit, tamen multas molestias corporis sustinet, sperandum est ei post mortem omnia ista incommoda non futura. Ergo nec spes, dum in hac est vita, deserit animam. Sed cum post hanc vitam tota se in deum conlegerit, caritas restat, qua ibi teneatur. Nam neque dicenda est fidem habere, quod illa sint vera, quando nulla falsorum interpellatione sollicitatur, neque quicquam sperandum ei restat, cum totum secura possideat. Tria igitur ad animam pertinent, ut sana sit, ut aspiciat, ut videat. Alia vero tria, fides, spes, caritas, primo illorum trium et secundo semper sunt necessaria, tertio vero in hac vita omnia, post hanc vitam sola caritas.

VIII

15. Nunc accipe, quantum praesens tempus exposcit, ex illa similitudine sensibilium etiam de deo aliquid nunc me docente. Intellegibilis nempe deus est, intellegibilia

jei neįsmeigs akių su begaline meile, o nusuks jas kur nors į šalį, neįstengs pasilikti šiame labiausiai palaimingame regėjime. Bet kol siela, nors ir pilnatviškai regėdama, t. y. suprasdama Dievą, tebėra šiame kūne, o kadangi kūno juslės atlieka savo darbą, kuris nors ir neįstengia apgauti, tačiau padeda pasėti abejonę, tikėjimu dar gali būti pavadinta tai, kuo priešinamasi juslėms ir tikima, kad tikra veikiau yra kas kita. Taip pat šiame gyvenime, nors siela jau yra palaiminga suvokusi Dievą, kadangi patiria daug kūno negalių, jai reikia tikėtis, kad po mirties visų šių nepatogumų nebebus. Vadinasi, ir viltis nepalieka sielos, kol ji tebėra šiame gyvenime. Bet kuomet po šio gyvenimo visa siela susitelks Dieve, pasiliks meilė, kurios siela ten bus laikoma. Juk negalima sakyti, jog ji tiki, kad tie dalykai yra tikri, kai jos nebedrumsčia joks melo įsibrovimas; nebelieka jai ko viltis, nes ji visa valdo netrikdoma rūpesčių. Taigi sielai reikalingi trys dalykai: kad būtų sveika, kad žiūrėtų, kad matytų. Iš šių trijų dalykų pirmajam ir antrajam visada būtini kiti trys - tikėjimas, viltis, meilė, trečiajam šiame gyvenime - visi trys, o po šio gyvenimo - vien meilė.

VIII

15. Dabar paklausyk, - atėjo laikas apie tai kalbėti, - ko aš mokau apie Dievą, remdamasis anuo palyginimu apie juslinius dalykus. Dievas, be abejonės, suvokiamas

etiam illa disciplinarum spectamina; tamen plurimum differunt. Nam et terra visibilis et lux; sed terra nisi luce inlustrata videri non potest. Ergo et illa, quae in disciplinis traduntur, quae quisquis intellegit verissima esse nulla dubitatione concedit, credendum est [ea] non posse intellegi, nisi ab alio quasi suo sole inlustrentur.

Ergo quomodo in hoc sole tria quaedam licet animadvertere: quod est, quod fulget, quod inluminat, ita in illo secretissimo deo, quem vis intellegere, tria quaedam sunt: quod est, quod intellegitur, et quod cetera facit intellegi.

Haec duo, id est teipsum et deum, ut intellegas, docere te audeo. Sed responde, quomodo haec acceperis, ut probabilia an ut vera?

A. Plane ut probabilia; et in spem, quod fatendum est, maiorem surrexi; nam praeter illa duo de linea et pila nihil abs te dictum est, quod me scire audeam dicere.

R. Non est mirandum; non enim quicquam est adhuc ita expositum, ut abs te sit flagitanda perceptio.

IX

16. Sed quid moramur? Adgredienda via est. Videamus tamen, quod praecedit omnia, utrum sani simus.

A. Hoc tu videris, si vel in te vel in me aliquantum

protu, anie moksliniai teiginiai taip pat suvokiami protu, tačiau tarpusavyje jie labai skiriasi. Juk regima ir žemė, ir šviesa. Tačiau žemės, jei ji neapšviesta saulės, regėti negalima. Vadinasi, reikia manyti, kad tų teiginių, kurių moko mokslai ir kuriuos kiekvienas juos suprantantis, be jokios abejonės, pripažįsta esant pačiais teisingiausiais, negalima būtų suprasti, jei jie nebūtų apšviesti kažko kito, kas yra tarsi jų saulė. Todėl kaip kalbant apie šią saulę reikia atkreipti dėmesį į tris dalykus: kad ji yra, kad ji švyti, kad ji apšviečia, taip ir dėl paslaptingiausio Dievo, kurį nori suprasti, reikia atkreipti dėmesį į tris tam tikrus dalykus: kad Jis yra, kad Jis suprantamas ir kad leidžia suprasti kita. Aš drįstu mokyti tave pažinti šiuos du dalykus, t. y. save patį ir Dievą. Bet atsakyk, kaip tai priimsi: ar kaip tikėtina, ar kaip teisinga?

A. Žinoma, kaip tikėtina. Ir reikia pripažinti, kad įgijau daugiau vilties, nes, išskyrus tai, kas buvo paminėta apie liniją ir rutulį, nepasakei nieko, apie ką drįsčiau sakyti, kad tai pažinau.

P. Nenuostabu, nes iki šiol nieko nebuvo išdėstyta taip, kad iš tavęs reikėtų reikalauti suvokimo.

IX

16. Bet kodėl delsiame? Reikia traukti toliau. Tačiau pirmiausia pasižiūrėkime, ar esame sveiki.

A. Jei manyje ar savyje įstengi įžiūrėti bent ką nors,

aspicere potes; ego quaerenti, si quid sentio, respondebo.

R. Amasne aliquid praeter tui deique scientiam?

A. Possem respondere nihil me amare amplius, pro eo sensu qui mihi nunc est, sed tutius respondeo nescire me. Nam saepe mihi usu evenit ut, cum alia nulla re me crederem conmoveri, veniret tamen aliquid in mentem, quod me multo aliter atque praesumpseram pungeret. Item saepe, quamvis in cogitationem res aliqua incidens non me pervellerit, re vera tamen eveniens perturbavit plus quam putabam. Sed modo videor mihi tribus tantum rebus posse conmoveri: metu amissionis eorum hominum quos diligo, metu doloris, metu mortis.

R. Amas ergo et vitam tecum carissimorum tuorum et bonam valetudinem tuam et vitam ipsam tuam in hoc corpore; neque enim aliter amissionem horum metueres.

A. Fateor, ita est.

R. Modo ergo, quod non omnes tecum sunt amici tui et quod tua valetudo minus integra est, facit animo nonnullam aegritudinem; nam et id esse consequens video.

A. Recte vides; negare non possum.

R. Quid? si te repente salvo esse corpore sentias et probes tecumque omnes quos diligis concorditer liberali otio frui videas, nonne aliquantum tibi etiam laetitia gestiendum est?

A. Vere aliquantum; immo, si haec praesertim, ut dicis, repente provenerint, quando me capiam, quando

tai šitai tu pats pamatysi. O aš, jei tik ką suvokiu, tau paklausus, atsakysiu.

P. Ar myli ką nors, be savęs ir Dievo pažinimo?

A. Spręsdamas iš to, kaip dabar jaučiuosi, galėčiau atsakyti, kad daugiau nieko nemyliu, bet saugumo dėlei atsakau, kad nežinau. Mat man dažnai atsitikdavo taip, kad ateidavo į galvą kas nors, kas sukrėsdavo mane visai kitaip, negu vaizduodavausi, tikėdamas, jog joks kitas dalykas negali manęs išjudinti. Lygiai taip pat dažnai koks nors dalykas, šovęs į galvą, nesujaudindavo manęs, tačiau iš tiesų atsitikęs sukrėsdavo labiau, negu maniau. Vis dėlto šiuo metu man atrodo, kad jaudinti mane gali tik trys dalykai: baimė netekti žmonių, kuriuos myliu, kančios baimė ir mirties baimė.

P. Taigi myli gyvenimą kartu su brangiausiais tau žmonėmis, myli savo gerą sveikatą ir patį gyvenimą šiame kūne, antraip nebijotum jų netekti.

A. Prisipažįstu, kad taip.

P. Vadinasi, tai, kad ne visi draugai yra su tavimi, ir tai, kad tavo sveikata pablogėjusi, tavo širdžiai suteikia šiek tiek skausmo; tai, mano akimis žiūrint, kyla iš to, kas pasakyta.

A. Esi teisus; negaliu nesutikti.

P. Na, o jeigu staiga pajustum ir įsitikintum esąs sveiko kūno ir pamatytum, kad visi tie, kuriuos myli, išvien su tavimi kilniai leidžia laisvą laiką, tai ar nereikėtų tau taip pat smarkiai šokinėti iš džiaugsmo?

A. Išties reikėtų. Juolab jei šitai, kaip sakai, atsitiktų

id genus gaudii vel dissimulare permittar?

R. Omnibus igitur adhuc morbis animi et perturbationibus agitaris. Quaenam ergo talium oculorum impudentia est, velle illum sollem videre?

A. Ita conclusisti, quasi prorsus non sentiam, quantum sanitas mea promoverit aut quid pestium recesserit quantumque restiterit. Fac me istud concedere.

X

17. *R.* Nonne vides hos corporis oculos etiam sanos luce solis istius saepe repercuti et averti atque ad illa sua obscura confugere? Tu autem quid promoveris cogitas, quid velis videre non cogitas; et tamen tecum hoc ipsum discutiam, quod profecisse nos putas. Divitias nullas cupis?

A. Hoc quidem non nunc primum. Nam cum triginta tres annos agamo, quattuordecim fere anni sunt, ex quo ista cupere destiti. Nec aliud quicquam in his, si quo casu offerrentur, praeter necessarium victum liberalemque usum cogitavi. Prorsus unus mihi Ciceronis liber facillime persuasit nullo modo adpetendas esse divitias, sed si provenerint, sapientissime atque cautissime administrandas.

R. Quid honores?

staiga, tai kodėl turėčiau tvardytis, kodėl turėčiau sau leisti slėpti tokį džiaugsmą?

P. Vadinasi, tave vis dar vargina įvairios dvasios negalios ir sukrėtimai. Tad kokia gi tokių akių begėdystė, akių, norinčių regėti aną saulę?

A. Padarei tokią išvadą, tarsi iš tiesų nejausčiau, kiek mano sveikata pagerėjo arba kokios ligos mane apleido, o kiek jų dar [manyje] pasiliko. Atitolink nuo manęs ir jas.

X

17. *P.* Argi nematai, kad kūno akys, net būdamos sveikos, dažnai apakinamos saulės šviesos, nugręžiamos ir ieško prieglobsčio savo tamsybėse? O tu galvoji apie tai, kiek pažengei į priekį, bet ne apie tai, ką nori matyti. Vis dėlto aptarsiu su tavimi būtent tai, kokią pažangą, tavo manymu, mes padarėme. Ar netrokšti jokių turtų?

A. Ne. Be to, tai ne pirmas kartas, kai jų netrokštu. Man dabar trisdešimt treji metai, ir jau beveik keturiolika metų prabėgo nuo to laiko, kai lioviausi jų troškęs. O iš turtų, kurie atsirasdavo atsitiktinai - išskyrus būtiną maistą ir kilnų jo vartojimą, - nesirūpinau niekuo. Viena Cicerono knyga[4] mane lengvai įtikino, kad jokiu būdu nereikia siekti turtų; bet jeigu jau jie ateitų, juos valdyti reikėtų išmintingai ir apdairiai.

P. Na, o garbingų pareigų?

A. Fateor, eos modo ac paene his diebus cupere destiti.

R. Quid uxor? Nonne te interdum delectat pulchra, pudica, morigera, litterata, vel quae abs te facile possit erudiri, adferens etiam dotis tantum, quoniam contemnis divitias, quantum eam prorsus nihilo faciat onerosam otio tuo, praesertim si speres certusque sis nihil ex ea te molestiae esse passurum?

A. Quantumlibet velis eam pingere atque cumulare bonis omnibus, nihil mihi tam fugiendum quam concubitum esse decrevi. Nihil esse sentio, quod magis ex arce deiciat animum virilem, quam blandimenta feminea corporumque ille contactus, sine quo uxor haberi non potest. Itaque, si ad officium pertinet sapientis - quod nondum comperi - dare operam liberis, quisquis rei huius tantum gratia concumbit, mirandus mihi videri potest, at vero imitandus nullo modo. Nam temptare hoc periculosius est quam posse felicius. Quamobrem satis, credo, iuste atque utiliter pro libertate animae meae mihi imperavi non cupere, non quaerere, non ducere uxorem.

R. Non ego nunc quaero quid decreveris, sed utrum adhuc lucteris an vero iam ipsam libidinem viceris. Agitur enim de sanitate oculorum tuorum.

A. Prorsus nihil huiusmodi quaero, nihil desidero; etiam cum horrore atque aspernatione talia recordor. Quid vis amplius? Et hoc mihi bonum in dies crescit. Nam quanto augetur spes videndae illius cui vehementer aes-

A. Prisipažįstu, kad neseniai, beveik šiomis dienomis, lioviausi jų troškęs.

P. Na, o žmonos? Ar kartkarčiais tavęs nedžiugina mintis apie gražią, skaisčią, klusnią, išsilavinusią žmoną, arba tokią, kurią pats galėtum lengvai išmokyti, be to, su tokiu kraičiu, kad ji netaptų našta tau (nes tu niekini turtus), skiriančiam savo laisvą laiką apmąstymams, juolab jei tikėtum ir būtum tikras, kad nepatirsi iš jos nieko nemalonaus?

A. Kad ir kaip norėtum ją nuspalvinti bei apdovanoti visokiomis dorybėmis, vis tiek esu nusprendęs, kad nieko nereikia vengti taip, kaip suartėjimo su moterimi. Jaučiu, kad nėra nieko, kas vyrišką dvasią iš tvirtybės aukštumų nublokštų žemiau negu moters vilionės ir kūnų sąlytis, be kurio negalima turėti žmonos. Tad jei rūpintis vaikais yra viena išminčiaus pareigų (ko dar nežinau), tai kas sugula su moterimi šito vardan, tas gali man pasirodyti stebėtinas, bet jokiu būdu ne sektinas. Juk išbandyti tai daug pavojingiau už galimybę išbandyti. Todėl, manau, pakankamai teisingai ir naudingai savo sielos laisvei įsakiau sau netrokšti, neieškoti ir nevesti žmonos.

P. Dabar neklausiu, ką nusprendei, bet klausiu, ar vis tebekovoji, ar jau nugalėjai šią aistrą. Juk kalbama apie tavo akių sveikatą.

A. Aš nieko tokio visiškai neieškau, nieko netrokštu; net su siaubu ir panieka prisimenu šiuos dalykus. Ko tu dar nori? O tokia kilni mano nuostata tvirtėja diena iš dienos. Juk juo labiau auga viltis pamatyti grožį, kurio

tuo pulchritudinis, tanto ad illam totus amor voluntasque convertitur.

R. Quid ciborum iucunditas? quantae tibi curae est?

A. Ea, quae statui non edere, nihil me conmovent. His autem, quae non amputavi, delectari me praesentibus fateor, ita tamen ut sine ulla permotione animi vel visa vel gustata subtrahantur. Cum autem non adsunt prorsus, non audet haec adpetitio se inserere ad impedimentum cogitationibus meis. Sed omnino sive de cibo et potu sive de balneis ceteraque corporis voluptate nihil interroges: tantum ab ea peto, quantum in valetudinis opem conferri potest.

XI

18. *R.* Multum profecisti. Ea tamen quae restant ad videndam illam lucem plurimum impediunt. Sed molior aliquid, quo mihi videtur facile ostendi aut nihil edomandum nobis remanere aut nihil nos omnino profecisse omniumque illorum, quae resecta credimus, tabem manere. Nam quaero abs te, si tibi persuadeatur aliter cum multis carissimis tuis te in studio sapientiae non posse vivere, nisi ampla res aliqua familiaris necessitates vestras sustinere possit, nonne desiderabis divitias et optabis?

didžiai trokštu, juo labiau į jį atsigręžia visa mano meilė ir siekis.

P. Na, o valgio teikiamas malonumas? Kiek juo rūpiniesi?

A. Dalykai, kurių nusprendžiau nevalgyti, manęs visai nejaudina. O kiti, kurių neatsisakiau, prisipažįstu, būdami šalia teikia malonumą, tačiau taip, kad pamačius ar paragavus juos galima atimti, nesukėlus jokio dvasinio jaudulio. O kuomet jų visai nėra, toks noras neišdrįsta sutrukdyti mano apmąstymams. Bet apskritai neklausinėk nieko nei apie valgį ir gėrimą, nei apie maudyklas ar kitus kūniškus malonumus: aš noriu jų turėti tiek, kiek jie gali būti naudingi mano sveikatai.

XI

18. *P.* Padarei didelę pažangą. Tačiau tai, kas lieka, labai kliudo matyti aną šviesą. Bet panagrinėsiu kai ką svarbaus, kuo remiantis, man rodos, lengva įrodyti, kad arba nebelieka nieko, ką mums reikėtų sutramdyti, arba nepadarėme visiškai jokios pažangos ir išlieka visų tų dalykų, kurie, mūsų manymu, yra nukirsti, piktžaizdė. [Pavyzdžiui,] norėčiau sužinoti štai ką: ar netrokštum ir negeistum turtų, jei įsitikintum, kad gali gyventi su daugeliu tau labai brangių žmonių, siekdamas išminties tik tuomet, jei didelė asmeninė nuosavybė įstengtų patenkinti jūsų reikmes?

A. Adsentior.

R. Quid? si etiam illud adpareat, et multis te persuasurum esse sapientiam, si tibi de honore auctoritas creverit, eosque ipsos familiares tuos non posse cupiditatibus suis modum imponere seque totos convertere ad quaerendum deum, nisi et ipsi fuerint honorati, idque nisi per tuos honores dignitatemque fieri non posse, nonne ista etiam desideranda erunt et ut proveniant magnopere instandum.

A. Ita est ut dicis.

R. Iam de uxore nihil disputo; fortasse enim non potest, ut ducatur, exsistere talis necessitas. Quamquam, si eius amplo patrimonio certum sit sustentari posse omnes, quos tecum in uno loco vivere otiose cupis, ipsa etiam concorditer ad sinente, praesertim si generis nobilitate tanta polleat, ut honores illos, quos esse posse necessarios iam dedisti, per eam facile adipisci possis, nescio, utrum pertineat ad officium tuum ista contemnere.

A. Quando ego istud sperare audeam?

19. *R.* Ita istud dicis, quasi ego nunc requiram quid speres. Non quaero quid negatum non delectet, sed quid delectet oblatum. Aliud est enim exhausta pestis, aliud consopita. Ad hoc enim valet, quod a quibusdam doctis viris dictum est, ita omnes stultos insanos esse, ut male olere omne caenum. Non semper. Conmove, senties. Multum interest, utrum animi desperatione obruatur cupiditas an sanitate pellatur.

A. Sutinku. [Trokščiau.]

P. Na, o jei taptų aišku, kad daugelį žmonių įtikinsi siekti išminties tik tuo atveju, jei dėl garbingos tavo padėties išaugs tavo įtaka, ir kad patys tavo draugai galės apmaldyti savo norus ir visiškai atsigręžti į Dievo ieškojimo kelią tik tuomet, jei ir jie bus pagerbti visuomenėje, o tai gali įvykti tik tavo garbingų pareigų ir vardo dėka, tai ar nereikėtų trokšti ir šių dalykų ir visomis išgalėmis stengtis, kad jie išsipildytų?

A. Yra taip, kaip sakai.

P. Dėl žmonos daugiau nesiginčiju. Juk galbūt negali būti tokios būtinybės vesti. Vis dėlto, jei būtų aišku, kad jos gausus turtas gali išlaikyti visus, su kuriais nori ramiai gyventi vienoje vietoje, o ir ji su tuo širdingai sutinka, ypač jei dėl savo garbingos kilmės ji turėtų tiek įtakos, kad be vargo jos padedamas galėtum įsigyti aukštas pareigas, kurios, sutikai, gali būti būtinos, tai ar turėtum šitai niekinti?

A. Kada drįsčiau šito tikėtis?

19. *P.* Sakai taip, tarsi dabar klausčiau, ko tikiesi. Klausiu ne koks išsižadėtas dalykas neteikia malonumo, bet koks pasiūlytas galėtų malonumo teikti. Juk viena yra išrauta liga, o kita - apmarinta. Apie tai kalbant tinka toks kai kurių mokytų vyrų pasakymas: visi kvailiai yra pamišę taip, kaip kiekvienas purvas skleidžia nemalonų kvapą. Bet ne visada. Pajudink, pajusi.

Yra didelis skirtumas, ar troškimas palaidojamas dėl dvasios nevilties, ar nugalimas dėl jos sveikatos.

A. Quamquam tibi respondere non possim, numquam tamen mihi persuadebis, ut hac adfectione mentis, qua nunc me esse sentio, nihil me profecisse arbitrer.

R. Credo propterea tibi hoc videri, quia, quamvis ista optare posses, non tamen propter seipsa, sed propter aliud expetenda viderentur.

A. Hoc est quod dicere cupiebam. Nam quando desideravi divitias, ideo desideravi, ut dives essem, honoresque ipsos, quorum cupiditatem modo me perdomuisse respondi, eorum nescio quo nitore delectatus volebam; nihilque aliud in uxore semper adtendi, cum adtendi, nisi quam mihi efficeret cum bona fama voluptatem. Tunc erat istorum in me vera cupiditas; nunc ea omnia prorsus aspernor. Sed si ad illa quae cupio non nisi per haec mihi transitus datur, non amplectenda haec adpeto, sed subeo toleranda.

R. Optime omnino; nam nec ego ullarum rerum vocandam puto cupiditatem, quae propter aliud requiruntur.

XII

20. Sed quaero abs te, cur eos homines, quos diligis, vel vivere vel tecum vivere cupias?

A. Nors ir neįstengčiau tau atsakyti, niekada manęs neįtikinsi, kad, būdamas tokios dvasinės būsenos, kokios, jaučiu, dabar esu, manyčiau, jog nepadariau jokios pažangos.

P. Mano manymu, šitaip tau atrodo dėl to, kad, nors ir gali geisti šių dalykų, jie tau atrodo siektini ne dėl jų pačių, o dėl kažko kito.

A. Būtent šitai norėjau pasakyti. Juk kuomet troškau turtų, troškau jų, kad būčiau turtingas, ir pačių garbingų pareigų, kurių norą, kaip sakiau, visai neseniai nugalėjau, norėjau sužavėtas nežinia kokio jų spindesio. O kuomet mąsčiau apie žmoną, visada mąsčiau ne apie ką kita, kaip apie gero vardo lydimą malonumą, kurį ji suteiktų. Tuomet manyje buvo tikras šių dalykų troškimas, o dabar visa tai visiškai niekinu. Tačiau, jei pasiekti tai, ko trokštu, įmanoma tik šių dalykų pagalba, tai aš nesivaikau jų, kad užvaldyčiau, bet priimu kaip pakenčiamus.

P. Puiku. Juk aš nemanau, kad troškimu reikia vadinti kokių nors dalykų troškimą, jei tų dalykų ieškome dėl ko nors kito.

XII

20. Bet norėčiau paklausti, kodėl trokšti, kad ir [apskritai] gyventų, ir su tavimi gyventų tie žmonės, kuriuos myli.

A. Ut animas nostras et deum simul concorditer inquiramus. Ita enim facile, cui priori contingit inventio, ceteros eo sine labore perducit.

R. Quid, si nolunt haec illi quaerere?

A. Persuadebo ut velint.

R. Quid, si non possis, vel quod se invenisse iam vel quod ista non posse inveniri arbitrantur vel quod aliarum rerum curis et desiderio praepediuntur?

A. Habebo eos, et ipsi me, sicut possumus.

R. Quid? si te ab inquirendo etiam impediat eorum praesentia, nonne laborabis atque optabis, si aliter esse non possunt, non tecum esse potius quam sic esse?

A. Fateor, ita est ut dicis.

R. Non igitur eorum vel vitam vel praesentiam propter seipsam, sed propter inveniendam sapientiam cupis?

A. Prorsus adsentior.

R. Quid? ipsam vitam tuam si tibi certum esset impedimento esse ad comprehendendam sapientiam, velles eam manere?

A. Omnino eam fugerem.

R. Quid? si docereris tam te relicto isto corpore quam in ipso constitutum posse ad sapientiam pervenire, curares, utrum hic an in alia vita eo quod diligis fruereris?

A. Si nihil me peius excepturum intellegerem, quod retroageret ab eo, quo progressus sum, non curarem.

A. Idant kartu draugiškai gilintumės į savo sielas ir Dievą. Tada tas, kuriam pirmam pavyktų tai atskleisti, galėtų ir kitus be vargo ten pat atvesti.

P. Na, o jeigu jie nenori to tyrinėti?

A. Įtikinsiu, kad norėtų.

P. Na, o jeigu neįstengsi įtikinti, kadangi arba jie mano, kad jau atskleidė šiuos dalykus, arba kad jų visai neįmanoma atskleisti, arba tai padaryti jiems trukdo rūpesčiai ir troškimai, susiję su kitais dalykais?

A. Aš juos priimsiu, ir jie priims mane taip, kaip galėsime.

P. Na, o jeigu jų buvimas šalia atitrauktų nuo ieškojimo ir tave, ar netrokštum ir nepasirūpintum, kad jie geriau su tavimi nebūtų, negu kad būtų šitaip, jei kitaip būti negali?

A. Prisipažįstu, yra taip, kaip sakai.

P. Vadinasi, tiek jų gyvenimo, tiek buvimo šalia trokšti ne dėl paties gyvenimo ir paties buvimo šalia, o dėl to, kad galėtum atskleisti išmintį?

A. Visiškai sutinku.

P. Na, o jeigu įsitikintum, kad pats tavo gyvenimas trukdo įgyti išmintį, ar norėtum, kad jis tęstųsi toliau?

A. Visais būdais to vengčiau.

P. Na, o jeigu tau būtų tvirtinama, kad išmintį gali pasiekti tiek palikęs ši kūną, tiek būdamas jame, negi rūpintumeisi, ar čia, ar kitame gyvenime galėsi džiaugtis tuo, ką myli?

A. Nesirūpinčiau, jei žinočiau, kad nepatirsiu nieko

R. Nunc ergo propterea mori times, ne aliquo peiore malo involvaris, quo tibi auferatur divina cognitio.

A. Non solum ne auferatur timeo, si quid forte percepi, sed etiam ne intercludatur mihi aditus eorum quibus percipiendis inhio, quamvis quod iam teneo, mecum mansurum sit.

R. Non igitur et vitam istam propter seipsam, sed propter sapientiam vis manere.

A. Sic est.

21. *R.* Dolor corporis restat, qui te fortasse vi sua conmovet.

A. Et ipsum non ob aliud vehementer formido nisi quia me impedit a quaerendo. Quamquam enim acerrimo his diebus dentium dolore torquerer, non quidem sinebar animo volvere nisi ea, quae iam forte didiceram; a discendo autem penitus impediebar, ad quod mihi tota intentione animi opus erat. Tamen mihi videbatur, si se ille mentibus meis veritatis fulgor aperiret, aut non me sensurum fuisse illum dolorem aut certe pro nihilo toleraturum. Sed quia, etsi nihil maius aliquando pertuli, tamen saepe cogito, quanto graviores possint accidere, cogor interdum Cornelio Celso adsentiri, qui ait summum bonum esse sapientiam, summum autem malum dolorem corporis. Nec eius ratio mihi videtur absurda. 'Nam quoniam duabus', inquit, 'partibus compositi sumus, ex animo

blogiau, kas nublokštų mane atgal iš tos vietos, kurią pasiekiau.

P. Vadinasi, dabar bijai mirti, kad neįpultum į kokį didesnį blogį, dėl kurio iš tavęs būtų atimtas dieviškas pažinimas?

A. Bijau ne tik kad neatimtų to, ką kartą pažinau, bet ir kad nebūtų man užtvertas kelias tų dalykų link, kuriuos trokštu pažinti, nors tai, ką jau turiu, su manimi pasiliks.

P. Vadinasi, nori, kad ir pats gyvenimas tęstųsi ne dėl gyvenimo, bet dėl išminties?

A. Taip.

21. *P.* Belieka kūno kančia, kuri galbūt tau savo jėga neduoda ramybės.

A. Ir pačios kančios didžiai baiminuosi ne dėl ko nors kito, o tik dėl to, kad ji atitraukia mane nuo ieškojimo. Nors šiomis dienomis buvau kankinamas itin aštraus dantų skausmo ir įstengiau mąstyti tik apie tai, ką jau kartą buvau pažinęs, o nuo ieškojimo, kuris iš manęs reikalavo visiško dvasinio susikaupimo, buvau atitraukiamas, man atrodė, kad, jei mano mąstymui pasirodytų tiesos spindesys, aš arba nejausčiau skausmo, arba pakelčiau jį kaip tikrai nieko vertą. Nors niekada neiškenčiau nieko didesnio, vis dėlto galvoju, kiek gali pasitaikyti sunkesnių ligų, ir tuomet esu verčiamas sutikti su Kornelijumi Celsu[5], kuris sako, kad aukščiausias gėris yra išmintis, o didžiausias blogis - kūno kančia. Ir man neatrodo, kad šis samprotavimas beprasmis. "Mat, - sako,

scilicet et corpore, quarum prior melior, deterius corpus est, summum bonum est melioris partis optimum, summum malum autem pessimum ddeterioris. Est autem optimum in animo sapientia, est in corpore pessimum dolor'. Summum igitur bonum hominis sapere, summum malum dolere sine ulla, ut opinor, falsitate concluditur.

R. Posterius ista videbimus. Aliud enim fortasse nobis ipsa, ad quam pervenire nitimur, sapientia persuadebit. Si autem hoc esse verum ostenderit, hanc de summo bono et summo malo sententiam sine dubitatione tenebimus.

XIII

22. Nunc illud quaerimus, qualis sis amator sapientiae, quam castissimo conspectu atque complexu nullo interposito velamento quasi nudam videre ac tenere desideras, qualem se illa non sinit nisi paucissimis et electissimis amatoribus suis. An vero si alicuius pulchrae feminae amore flagrares, iure se tibi non daret, si aliud abs te quicquam praeter se amari comperisset, sapientiae se tibi castissima pulchritudo, nisi solam arseris, demonstrabit?

A. Quid ergo adhuc suspendor infelix et cruciatu miserabili differor? Iam certe ostendi nihil aliud me amare, siquidem quod non propter se amatur, non amatur.

- kadangi esame sudaryti iš dviejų dalių, t. y. iš sielos ir kūno, iš kurių pirmoji dalis [siela] geresnė, o kūnas blogesnis, aukščiausias gėris yra tai, kas geresnėje dalyje geriausia, o didžiausias blogis - tai, kas blogesnėje blogiausia. Tai, kas geriausia sieloje, yra išmintis, o tai, kas blogiausia kūne - kančia." Tad, mano manymu, teisingai daroma išvada, kad aukščiausias žmogaus gėris - išmintis, o didžiausias blogis - kančia.

P. Pamatysime šitai vėliau. Juk išmintis, kurią stengiamės pasiekti, galbūt įtikins mus kuo kita. O jei pasirodys, kad tai teisinga, be abejonės, laikysimės šios nuomonės apie aukščiausią gėrį ir didžiausią blogį.

XIII

22. Dabar paklauskime, koks esi išminties mylėtojas, išminties, kurią trokšti regėti tyriausiu žvilgsniu ir be jokio apdangalo laikyti skaisčiausiame glėbyje tarsi nuogą, tokią, kokią ji leidžia save regėti ir laikyti tik labai nedaugeliui išrinktųjų mylėtojų. Juk jei degtum meile kokiai gražiai moteriai, ji teisingai neatsiduotų tau, sužinojusi, kad be jos myli dar ką nors. Tai negi pasirodys tau skaisčiausias išminties grožis, jei ugnis tavyje degs ne dėl jo vieno?

A. Kodėl aš, nelaimingasis, iki šiol esu trikdomas ir draskomas gailestį žadinančios kančios? Juk jau aiškiai įrodžiau, kad nieko kito nemyliu, nes tai nėra meilė, kai

Ego autem solam propter se amo sapientiam, cetera vero vel adesse mihi volo vel deesse timeo propter ipsam: vitam, quietem, amicos. Quem modum autem potest habere illius pulchritudinis amor, in qua non solum non invideo ceteris, sed etiam plurimos quaero, qui mecum adpetant, mecum inhient, mecum teneant, mecumque perfruantur, tanto mihi amiciores futuri, quanto erit nobis amata communior.

23. *R.* Prorsus tales esse amatores sapientiae decet. Tales quaerit illa cuius vere casta est et sine ulla contaminatione coniunctio. Sed non ad eam una via pervenitur. Quippe pro sua quisque sanitate ac firmitate comprehendit illud singulare ac verissimum bonum. Lux est quaedam ineffabilis et incomprehensibilis mentium. Lux ista vulgaris nos doceat, quantum potest, quomodo se illud habeat. Nam sunt nonnulli oculi tam sani et vegeti, qui se, mox ut aperti fuerint, in ipsum solem sine ulla trepidatione convertant. His quodammodo ipsa sanitas dux est nec doctore indigent, sed sola fortasse admonitione. His credere, sperare, amare satis est. Alii vero ipso, quem videre vehementer desiderant, fulgore feriuntur et eo non viso saepe in tenebras cum delectatione redeunt. Quibus periculosum est, quamvis iam talibus ut sani recte dici possint, velle ostendere, quod adhuc videre non valent. Ergo isti exercendi sunt prius et eorum amor utiliter differendus atque nutriendus est. Primo enim quaedam illis demonstranda sunt, quae non per se lucent, sed per lucem videri possunt, ut vestis aut paries aut aliquid

kas nors mylimas ne dėl jo paties. Dėl jos pačios aš myliu tik išmintį, o visa kita - gyvenimą, ramybę ir draugus noriu turėti, arba bijau, kad jų netrūktų, būtent dėl jos. Tačiau kokias ribas gali turėti meilė šiam grožiui, kurio ne tik nepavydžiu kitiems, bet dar ir kviečiu kitus kartu su manimi jo ieškoti, su manimi jo trokšti, su manimi jį apglėbti ir juo džiaugtis, ir juo didesni jie bus man draugai, juo bendresnė mums bus mylimoji?

23. *P.* Išminties mylėtojams dera būti būtent tokiems. Ji ieško tokių, ji, su kuria ryšys išties skaistus ir nesuteptas jokios dėmės. Bet ne vienas kelias veda jos link. Juk kiekvienas pagal savo sveikatą ir stiprybę suvokia šį vienintelį ir tikriausią gėrį. Jis yra kažkokia nenusakoma ir nepasiekiama proto šviesybė. Kiek įstengia, teparodo mums ši įprastinė šviesa, kokiu būdu yra tas gėris. Juk kai kurios akys tokios sveikos ir žvalios, kad be jokio sąmyšio tuojau pat, kai tik atsimerkia, atsigręžia į pačią saulę. Šioms akims pati sveikata tam tikra prasme yra vadovė, ir joms nereikia mokytojo, nebent priminimo. Joms pakanka tikėti, viltis ir mylėti. O kitos sužeidžiamos paties spindėjimo, kurį didžiai trokšta regėti, ir dažnai, jo neišvydusios, su malonumu grįžta atgal į tamsybes. Pavojinga norėti parodyti tokioms akims tai, ko kol kas jos neįstengia regėti, nors ir būtų jos tokios, kad pagrįstai galėtų būti pavadintos sveikomis. Vadinasi, pirmiau reikia jas lavinti, o jų meilę naudingai skleisti ir puoselėti. Iš pradžių joms reikia parodyti ką nors, kas ne pats savaime skleidžia šviesą, bet šviesos dėka gali

horum. Deinde quod non per se quidem, sed tamen per illam lucem pulchrius effulget, ut argentum, aurum et similia, nec tamen ita radiatum, ut oculos laedat. Tunc fortasse terrenus iste ignis modeste demonstrandus est, deinde sidera, deinde luna, deinde aurorae fulgor et albescentis caeli nitor. In quibus seu citius seu tardius, sive per totum ordinem sive quibusdam contemptis, pro sua quisque valetudine adsuescens sine trepidatione et cum magna voluptate solem videbit. Tale aliquid sapientiae studiosissimis nec acute, iam tamen videntibus, magistri optimi faciunt. Nam ordine quodam ad eam pervenire bonae disciplinae officium est, sine ordine autem vix credibilis felicitatis.

Sed hodie satis, ut puto, scripsimus; parcendum est valetudini.

XIV

24. Et alio die:

A. Da, quaeso, inquam, iam si potes, illum ordinem. Duc, age, qua vis, per quae vis, quomodo vis. Impera quaevis dura, quaelibet ardua, quae tamen in mea potestate sint, per quae me, quo desidero, perventurum esse non dubitem.

R. Unum est quod tibi possum praecipere, nihil plus

būti matomas, kaip antai apdaras, siena arba kas nors iš tokio pobūdžio daiktų. Paskui parodyti ką nors, kas ne pats savaime, bet tos šviesos dėka skaisčiau žiba, kaip antai auksas, sidabras ar kas nors panašaus, tačiau spindi ne tiek, kad kenktų akims. Tada galbūt reikia atsargiai parodyti žemišką ugnį, po to žvaigždes, paskui mėnulį, vėliau aušros spindesį ir bąlančio dangaus švytėjimą. Šitaip anksčiau ar vėliau, visiškai tokia tvarka arba kai ką praleidęs, priprasdamas pagal savo išgales, kiekvienas be pasimetimo ir su dideliu džiaugsmu išvys saulę. Geriausi mokytojai daro kažką panašaus uoliausiai siekiantiems išminties, kurie jau mato, tačiau dar ne aiškiai. Juk išmintį pasiekti pagal tam tikrą tvarką - gero mokymo priedermė, o be tvarkos tai vargiai tikėtinos sėkmės užsiėmimas.

Bet šiandien, manau, užtektinai parašėme. Reikia tausoti sveikatą.

XIV

24. Kitą dieną:

A. Prašau nurodyti, jei gali, tą tvarką. Vesk, kur nori, per ką nori, kaip nori. Įsakyk, ką tik nori sunkaus ir varginančio, kad tik būtų mano galioje ir aš neabejočiau, kad pasieksiu šiuo keliu tai, ką trokštu pasiekti.

P. Tik viena galiu patarti; daugiau nežinau nieko. Tol, kol vilkime šį kūną, reikia griežtai vengti juslėmis

novi: penitus esse ista sensibilia fugienda cavendumque magnopere, dum hoc corpus agimus, ne quo eorum visco pennae nostrae impediantur, quibus integris perfectisque opus est, ut ad illam lucem ab his tenebris evolemus, quae se ne ostendere quidem dignatur in hac cavea inclusis, nisi tales fuerint, ut ista vel effracta vel dissoluta possint in auras suas evadere. Itaque, quando fueris talis, ut nihil te prorsus terrenorum delectet, mihi crede, eodem momento, eodem puncto temporis videbis quod cupis.

A. Quando istud erit, oro te? non enim puto posse mihi haec in summum venire contemptum, nisi videro illud, in cuius comparatione ista sordescant.

25. *R.* Hoc modo posset et iste corporis oculus dicere: 'tum tenebras non amabo, cum solem videro.' Videtur enim quasi et hoc ad ordinem pertinere, quod longe est secus. Amat enim tenebras eo quod sanus non est; solem autem nisi sanus videre non potest. Et in eo saepe fallitur animus, ut sanum se putet et sese iactet; et quia nondum videt, veluti iure conqueritur. Novit autem illa pulchritudo, quando se ostendat. Ipsa enim etiam medici fungitur munere meliusque intellegit, qui sint sani, quam iidem ipsi qui sanantur. Nos autem, quantum emerserimus, videmur nobis videre; quantum autem mersi eramus et quo progressi fueramus, nec cogitare nec sentire permittimur et in comparatione gravioris morbi sanos esse nos credimus. Nonne vides, quam veluti securi hesterno die pronuntiaveramus nulla nos iam peste detineri nihilque amare nisi sapientiam, cetera vero non nisi propter istam

suvokiamų dalykų ir labai saugotis, kad nebūtų mūsų sparnai sulipę nuo jų lipnių klijų. Mat norėdami pakilti iš šių tamsybių į šviesą, turime turėti sveikus ir tobulus sparnus! Juk ta šviesa nesiteiks pasirodyti įkalintiems narvelyje, jei jie nėra tokie, kad, sulaužę arba išardę jį, įstengtų išsiveržti į savo dangaus platybes. Tad kai tik būsi toks, kad tavęs visiškai nebedžiugins nė vienas žemiškas dalykas, patikėk manimi, tą pačią akimirką, tą patį laiko mirksnį pamatysi, ką trokšti pamatyti.

A. Meldžiu tave pasakyti, kada tai bus! Mat nemanau, kad žemiški dalykai galės sukelti man visišką neapykantą, jei nepamatysiu to, palyginti su kuriuo jie pasirodytų esą niekingi.

25. *P.* Šitaip pasakyti galėtų ir kūno akis: "Nebemėgsiu tamsybių tuomet, kai išvysiu saulę". Atrodo, lyg ir šitai susiję su tvarka, tačiau iš tikrųjų toli gražu ne taip. Ji mėgsta tamsybes dėl to, kad nėra sveika; o saulę gali regėti tik būdama sveika. Ir dvasia dažnai apsigauna dėl to, kad mano esanti sveika ir didžiuojasi, o kadangi dar nemato, skundžiasi, tarsi turėtų tam teisę. Tačiau grožis žino, kada jam pasirodyti. Juk jis pats atlieka gydytojo pareigą ir geriau už tuos, kuriuos gydo, žino, kurie [iš jų] sveiki. O mums atrodo, kad matome, kiek išnirome; tačiau negalime nei apmesti, nei pajusti, kiek giliai buvome panirę ir kiek pakilome aukštyn, ir tik palyginti su sunkesne liga manome esą sveiki. Ar neatsimeni, kaip vakar tarsi [būdami] saugūs skelbėme, kad nebesame apimti jokios ligos ir nebemylime nieko, tik

quaerere aut velle? Quam tibi sordidus, quam foedus, quam exsecrabilis, quam horribilis complexus femineus videbatur, quando inter nos de uxoris cupiditate quaesitum est. Certe ista nocte, vigilantes cum rursus eadem nobiscum ageremus, sensisti, quam te aliter quam praesumpseras, imaginatae illae blanditiae et amara suavitas titillaverit, longe quidem, longe minus quam solet, sed item longe aliter quam putaveras, ut tibi secretissimus ille medicus utrumque monstraret, et unde cura eius evaseris et quid curandum remaneat.

26. *A.* Tace, obsecro, tace. Quid crucias? Quid tantum fodis alteque descendis? Iam flere non duro, iamiam nihil promitto, nihil praesumo, ne me de istis rebus interroges. Certe dicis, quod ille ipse, quem videre ardeo, noverit quando sim sanus. Faciat quod placet; quando placet, sese ostendat; iam me totum eius clementiae curaeque conmitto. Semel de illo credidi, quod sic erga se adfectos sublevare non cesset. Ego nihil de mea sanitate, nisi cum illam pulchritudinem videro, pronuntiabo.

R. Prorsus nihil aliud facias. Sed iam cohibe te a lacrimis et stringe animum. Multum omnino flevisti et hoc omnino morbus iste pectoris tui graviter accipit.

A. Modum vis habere lacrimas meas, cum miseriae meae modum non videam, aut valetudinem corporis considerare me iubes, cum ego ipse tabe confectus sim? Sed, quaeso te, si quid in me vales, ut me temptes per aliqua compendia ducere, ut vel vicinitate nonnulla lucis

išmintį, o viso kito tik dėl išminties ieškome ir norime? Koks žeminantis, gėdingas, atstumiantis ir baisus tau atrodė moters glėbys, kai tarpusavyje svarstėme apie troškimą turėti žmoną! Ir būtent šią naktį, kai nemiegodami vėl tą patį pergalvojome, pajutai, kad tos įsivaizduotos vilionės ir skausmingas malonumas kuteno tave kitaip, negu įsivaizdavai, žinoma, daug daug mažiau negu paprastai, bet drauge toli gražu ne taip, kaip manei; šitaip tas paslaptingiausias gydytojas siekė parodyti ir viena, ir kita: nuo ko jo rūpesčio dėka išsigelbėjai ir ką dar reikia gydyti.

26. *A:* Tylėk, prašau tave, tylėk. Kodėl kankini? Kodėl taip giliai kasi ir taip žemai leidiesi? Jau nebesuturiu ašarų, jau nieko nebežadu, nieko nebeįsivaizduoju, kad tik neklausinėtum apie šiuos dalykus. Tiesą sakai, kad tas, kurį karštai trokštu pamatyti, sužinos, kada būsiu sveikas. Tedaro, kas jam patinka; tepasirodo, kada jam norisi. Jau pavedu visą save jo gailestingumui ir globai. Visam laikui įtikėjau, kad jis nesiliauja teikęs pagalbą tiems, kurie tokie prielankūs jam. Tad nieko nepasakysiu apie savo sveikatą tol, kol neišvysiu to grožio.

P. Nieko kito nė nedaryk. Bet susilaikyk nuo ašarų ir susiimk. Tu labai daug verkei, ir šitai labai sunkiai atsiliepia tavo krūtinės ligai.

A. Nori, kad mano ašaros turėtų saiką tuomet, kai nematau savo nelaimės galo, arba liepi galvoti apie kūno sveikatą, kai esu pribaigtas piktžaizdės? Bet jei turi kokią galią man, prašau pabandyti mane vesti kokiu nors

illius, quam, si quid profeci, tolerare iam possum, pigeat me oculos referre ad illas tenebras, quas reliqui, si tamen relictae adhuc dicendae sunt, quae caecitati meae blandiri audent.

XV

27. *R.* Concludamus, si placet, hoc primum volumen, ut iam in secundo aliquam, quae commoda occurrerit, adgrediamur viam. Non enim huic adfectioni tuae a moderata exercitatione cessandum est.

A. Non sinam omnino concludi hunc libellum, nisi mihi modicum, quo intentus sim, de vicinia lucis aperueris.

R. Gerit tibi ille medicus morem. Nam nescio quis me, quo te ducam, fulgor invitat et tangit. Itaque accipe intentus.

A. Duc, oro te, ac rape, quo vis.

R. Animam te certe dicis et deum velle cognoscere?

A. Hoc est totum negotium meum.

R. Nihilne amplius?

A. Nihil prorsus.

R. Quid? veritatem non vis comprehendere?

A. Quasi vero possim haec nisi per illam cognoscere.

R. Ergo prius ipsa cognoscenda est, per quam possunt illa cognosci.

trumpiausiu keliu, kad bent dėl šiokio tokio tos šviesos artumo, šviesos, kurią jau galiu pakelti, jei padariau nors kokią pažangą, man būtų gėda atgręžti akis į tas tamsybes, kurias palikau, jei tik galima paliktomis vadinti tas, kurios vis dar drįsta glostyti mano aklybę.

XV

27. *P.* Baikime, jei nori, šią pirmąją knygą, idant antrojoje leistumėmės į kelią, kuris pasirodys patogus. Būdamas taip nusiteikęs, tu neturi liautis saikingai lavinęsis.

A. Jokiu būdu neleisiu užbaigti šios knygelės, jei bent šiek tiek nepapasakosi apie artumą šviesos, kurios link veržiuosi.

P. Šis gydytojas paklūsta tavo valiai. Juk nežinia, koks spindėjimas žadina ir ragina mane, kad tave ten vesčiau. Tad įdėmiai klausyk.

A. Meldžiu vesti ir ginti, kur nori.

P. Ar tiesą sakai, kad nori pažinti sielą ir Dievą?

A. Tai visas mano rūpestis.

P. Ir daugiau nieko?

A. Visiškai nieko.

P. Na, o tiesos pažinti nenori?

A. Argi galėčiau, nepažinęs jos, pažinti šiuos dalykus?

P. Vadinasi, pirmiau reikia pažinti tiesą, per kurią galima pažinti ir kita.

A. Nihil abnuo.

R. Primo itaque illud videamus, cum duo verba sint veritas et verum, utrum tibi etiam res duae istis verbis significari an una videatur.

A. Duae res videntur. Nam, ut aliud est castitas, aliud castum, et multa in hunc modum, ita credo aliud esse veritatem et aliud quod verum dicitur.

R. Quid horum putas esse praestantius?

A. Veritatem opinor. Non enim casto castitas, sed castitate fit castum; ita etiam, si quid verum est, veritate utique verum est.

28. *R.* Quid? cum castus aliquis moritur, censes mori etiam castitatem?

A. Nullo modo.

R. Ergo, cum interit aliquid, quod verum est, non interit veritas.

A. Quomodo autem interit aliquid verum? Non enim video.

R. Miror te istud quaerere. Nonne ante oculos nostros milia rerum videmus interire? Nisi forte putas hanc arborem aut esse arborem, sed veram non esse, aut certe interire non posse. Quamvis enim non credas sensibus possisque respondere ignorare te prorsus, utrum arbor sit, tamen illud non negabis, ut opinor, veram esse arborem, si arbor est; non enim hoc sensu, sed intellegentia iudicatur. Si enim falsa arbor est, non est arbor; si autem arbor est, vera sit necesse est.

A. Concedo istud.

R. Quid illud alterum? nonne concedis hoc genus

A. Visiškai sutinku.

P. Tad pirmiausia atkreipkime dėmesį į štai ką: yra du žodžiai - tiesa ir teisinga. Kaip manai, ar šiais žodžiais žymimi du dalykai, ar vienas?

A. Atrodo, kad du, nes kaip viena yra skaistumas, o kita - tai, kas skaistu (daug yra tokių pavyzdžių), taip, manau, viena yra tiesa, o kita - tai, kas teisinga.

P. Kuris jų, manai, yra pranašesnis?

A. Manau, kad tiesa. Juk ne dėl to, kas skaistu atsiranda skaistumas, o dėl skaistumo atsiranda tai, kas skaistu. Lygiai taip pat, jei kas nors teisinga, tai šitai visuomet teisinga dėl tiesos.

28. *P.* Na, o kuomet numiršta koks skaistus žmogus, manai, numiršta ir skaistumas?

A. Jokiu būdu ne.

P. Vadinasi, kai žūva kas nors teisinga, tiesa nežūva.

A. Bet kaip tada žūva tai, kas teisinga? Aš to nesuprantu.

P. Stebiuosi, kad šito klausi. Argi nematome, kaip mūsų akyse žūva tūkstančiai dalykų? O galbūt manai, kad šis medis arba yra medis, bet nėra teisingas, arba iš tiesų negali pražūti? Nors ir nepasikliauji juslėmis ir gali atsakyti, kad visiškai nežinai, ar tai medis, mano manymu, nepaneigsi, kad medis teisingas, jei jis medis. Apie tai sprendžiame ne juslėmis, bet protu. Jei medis klaidingas, jis nėra medis, o jei jis medis, tai būtinai teisingas.

A. Su tuo sutinku.

P. Na, o su kitu dalyku? Ar nesutiksi, kad medis

rerum esse arborem, quod nascatur et intereat?

A. Negare non possum.

R. Concluditur ergo aliquid, quod verum sit, interire.

A. Non contravenio.

R. Quid illud? nonne tibi videtur intereuntibus rebus veris veritatem non interire, ut non mori casto mortuo castitatem?

A. Iam et hoc concedo et magnopere, quid moliaris, exspecto.

R. Ergo adtende.

A. Istic sum.

29. *R.* Verane tibi videtur ista sententia: 'quicquid est, alicubi esse cogitur'?

A. Nihil me sic ducit ad consentiendum.

R. Fateris autem esse veritatem?

A. Fateor.

R. Ergo ubi sit, necesse est quaeramus; non enim est in loco, nisi forte aut esse in loco aliquid aliud praeter corpus aut veritatem corpus esse arbitraris.

A. Nihil horum puto.

R. Ubinam igitur illam esse credis? Non enim nusquam est quam esse concedimus.

A. Si scirem ubi esset, nihil fortasse amplius quaererem.

R. Saltem ubi non sit, potes cognoscere?

A. Si conmemores, fortasse potero.

R. Non est certe in rebus mortalibus. Quicquid enim est, non potest manere, si non maneat illud in quo est;

priklauso tokiems daiktams, kurie gimsta ir žūva?

A. Negaliu paneigti.

P. Tad išvada tokia: tai, kas teisinga, žūva.

A. Neprieštarauju.

P. Na, o ką pasakysi apie tai? Ar neatrodo, kad tiesa, žūvant teisingiems dalykams, nežūva lygiai taip pat, kaip, mirštant skaisčiam, nemiršta skaistumas?

A. Jau sutinku ir su tuo ir nekantriai laukiu, ką sugalvosi toliau.

P. Tad klausyk.

A. Klausau.

29. *P.* Ar teisingas tau atrodo teiginys: "Tai, kas yra, būtinai turi būti kur nors"?

A. Su niekuo taip nesutinku, kaip su šituo.

P. O ar pripažįsti, kad tiesa yra?

A. Pripažįstu.

P. Vadinasi, būtinai turime ieškoti, kur ji yra, nes jos nėra erdvėje, jei tik nemanai, kad erdvėje be kūno yra kas nors kita arba kad tiesa yra kūnas.

A. Nieko panašaus nemanau.

P. Tad kur, tavo manymu, ji yra? Juk ji negali būti niekur, jei sutinkame, kad ji yra.

A. Jei žinočiau, kur ji yra, tikriausiai daugiau nieko nebeieškočiau.

P. Ar bent jau gali sužinoti, kur jos nėra?

A. Jei primintum, galbūt galėčiau.

P. Be abejonės, jos nėra mirtinguose daiktuose. Juk tai, kas yra, negali išlikti, jei neišlieka tas, kame tai yra;

manere autem etiam rebus veris intereuntibus veritatem paulo ante concessum est. Non igitur est veritas in rebus mortalibus. Est autem veritas et non est nusquam. Sunt igitur res inmortales. Nihil autem verum, in quo veritas non est. Conficitur non esse vera nisi quae sunt inmortalia. Et omnis falsa arbor non est arbor, et falsum lignum non est lignum, et falsum argentum non est argentum, et omnino quicquid falsum est, non est. Omne autem, quod verum non est, falsum est. Nulla igitur recte dicuntur esse nisi inmortalia. Hanc tu tecum ratiunculam diligenter considera, ne quid tibi concedendum non esse videatur. Si enim rata est, totum negotium paene confecimus; quod in alio fortasse libro melius adparebit.

30. *A.* Habeo gratiam et ista mecum atque adeo tecum, quando in silentio sumus, diligenter cauteque tractabo, si nullae se tenebrae inmittant suamque etiam, quod vehementer formido, mihi faciant delectationem.

R. Constanter deo crede eique te totum conmitte quantum potes. Noli esse velle quasi proprius et in tua potestate, sed eius clementissimi et utilissimi domini te servum esse profitere. Ita enim te ad se sublevare non desinet nihilque tibi evenire permittet, nisi quod tibi prosit, etiam si nescias.

A. Audio, credo et quantum possum obtempero plurimumque ipsum deprecor, ut plurimum possim, nisi quid forte amplius a me desideras.

R. Bene habet interim. Facies postea, quicquid iam visus ipse praeceperit.

o kad, žūvant mirtingiems dalykams, tiesa išlieka, buvo pripažinta šiek tiek anksčiau. Vadinasi, mirtinguose dalykuose tiesos nėra. Bet ji yra ir yra ne niekur. Vadinasi, yra nemirtingų dalykų. Bet niekas nėra teisinga, jei jame nėra tiesos. Išvada tokia: teisinga tik tai, kas nemirtinga. Ir kiekvienas klaidingas medis nėra medis, ir klaidingas rąstas nėra rąstas, ir klaidingas sidabras nėra sidabras, ir apskritai, kas tik klaidinga, to nėra. O visa, kas nėra teisinga, yra klaidinga. Vadinasi, apie nieką nebus teisinga sakyti, kad tai yra, išskyrus nemirtingus dalykus. Įdėmiai apmąstyk šią išvadą, kad neatrodytų, jog su kuo nors turi nesutikti. Jeigu ji pagrįsta, beveik visą savo darbą užbaigėme; tikriausiai tai geriau paaiškės kitoje knygoje.

30. *A.* Dėkoju. O šitai pats vienas ir kartu su tavimi, kai skęsime tyloje, įdėmiai ir apdairiai apmąstysiu, jei tik neužslinks jokios tamsybės ir (labai to bijau) neprivers manęs jomis džiaugtis.

P. Tvirtai tikėk Dievą ir pavesk jam save visą, kiek tik gali. Nenorėk būti savo galioje ir tarsi priklausantis sau, bet pripažink, kad esi maloningiausio ir naudingiausio Viešpaties tarnas. Šitaip Jis nesiliaus kėlęs tave savęsp ir neleis, kad kas nors su tavimi atsitiktų, išskyrus tai, kas naudinga, net tau to nežinant.

A. Girdžiu, tikiu ir, kiek tik galiu, paklūstu. Ir Jo paties didžiai meldžiu, kad kuo daugiausiai galėčiau. Nebent iš manęs ko nors daugiau pareikalautum?

P. Tuo tarpu pakaks. Vėliau, kai jau būsi Jį pamatęs, padarysi visa, ką Jis pats paves.

SOLILOQUIORUM

Liber secundus

I

1. *A.* Satis intermissum est opus nostrum et impatiens est amor nec lacrimis modus fit, nisi amori detur quod amatur. Quare adgrediamur librum secundum.

R. Adgrediamur.

A. Credamus deum adfuturum.

R. Credamus sane, si vel hoc in potestate <nostra> est.

A. Potestas nostra ipse est.

R. Itaque ora brevissime ac perfectissime, quantum potes.

A. Deus semper idem, noverim me, noverim te. Oratum est.

R. Tu qui vis te nosse, scis esse te?

A. Scio.

R. Unde scis?

A. Nescio.

R. Simplicem te sentis anne multiplicem?

A. Nescio.

R. Moveri te scis?

A. Nescio.

R. Cogitare te scis?

POKALBIAI SU SAVIMI

Antra knyga

I

1. *A.* Jau pakankamai ilgai buvo nutrauktas mūsų darbas. Nekantri yra meilė, ir nėra galo ašaroms, jei meilė negauna to, ką myli. Todėl pradėkime antrąją knygą.

P. Pradėkime.

A. Tikėkime, kad Dievas pagelbės.

P. Išties tikėkime, jei tik šitai yra mūsų galioje.

A. Jis pats yra mūsų galia.

P. Tad pasimelsk, kiek tik gali, trumpiausiai ir geriausiai.

A. Dieve, kuris visada esi tas pats, tepažinsiu save, tepažinsiu Tave. Pasimeldžiau.

P. Tu, kuris nori pažinti save, ar žinai, kad esi?

A. Žinau.

P. Iš kur žinai?

A. Nežinau.

P. Koks jautiesi esąs: paprastas ar sudėtingas?

A. Nežinau.

P. Ar žinai, kad judi?

A. Nežinau.

P. Ar žinai, kad mąstai?

A. Scio.

R. Ergo verum est cogitare te.

A. Verum.

R. Inmortalem te esse scis?

A. Nescio.

R. Horum omnium, quae te nescire dixisti, quid scire prius mavis?

A. Utrum inmortalis sim.

R. Vivere igitur amas?

A. Fateor.

R. Quid? cum te inmortalem esse didiceris, satisne erit?

A. Erit id quidem magnum, sed mihi est parum.

R. Hoc tamen quod parum est quantum gaudebis?

A. Plurimum.

R. Nihil iam flebis?

A. Nihil omnino.

R. Quid? si vita ipsa talis esse inveniatur, ut in ea tibi nihil amplius quam nosti, nosse liceat, temperabis a lacrimis?

A. Immo tantum flebo, ut vita nulla sit.

R. Non igitur vivere propter ipsum vivere amas, sed propter scire.

A. Cedo conclusioni.

R. Quid, si eadem ipsa rerum scientia miserum faciat?

A. Nullo id quidem pacto fieri posse credo. Sed si

A. Žinau.

P. Vadinasi, tai tiesa, kad tu mąstai?

A. Tiesa.

P. Ar žinai, kad esi nemirtingas?

A. Nežinau.

P. Ką pirmiausia trokšti sužinoti iš tų dalykų, kurių sakeisi nežinąs?

A. Ar esu nemirtingas.

P. Vadinasi, myli gyvenimą?

A. Prisipažįstu, kad myliu.

P. Na, o kai sužinosi, kad esi nemirtingas, ar to pakaks?

A. Nors tai ir bus didelis dalykas, man to maža.

P. O kaip džiaugsiesi tuo mažu?

A. Kuo labiausiai.

P. Ir daugiau jau nebeverksi?

A. Visiškai ne.

P. Na, o jei pats gyvenimas pasirodys besąs toks, kad tau nebus leista pažinti nieko daugiau, negu žinai, ar susilaikysi nuo ašarų?

A. Priešingai. Verksiu taip, tarsi jokio gyvenimo visai nebūtų.

P. Vadinasi, gyvenimą myli ne dėl paties gyvenimo, bet dėl pažinimo.

A. Sutinku su šia išvada.

P. Na, o jei pats tas dalykų pažinimas padarytų tave nelaimingą?

A. Manau, kad tai jokiu būdu negali įvykti. Bet, jei

ita est, nemo esse beatus potest; non enim nunc aliunde sum miser nisi rerum ignorantia. Quod si et rerum scientia miserum facit, sempiterna miseria est.

R. Iam video totum quod cupis. Nam, quoniam neminem scientia miserum esse credis, ex quo probabile est ut intellegentia efficiat beatum, beatus autem nemo nisi vivens et nemo vivit qui non est: esse vis, vivere et intellegere; sed esse ut vivas, vivere ut intellegas. Ergo esse te scis, vivere te scis, intellegere te scis. Sed utrum ista semper futura sint an nihil horum futurum sit an maneat aliquid semper et aliquid intercidat an minui et augeri haec possint, cum omnia mansura sint, nosse vis.

A. Ita est.

R. Si igitur probaverimus semper nos esse victuros, sequetur etiam semper futuros.

A. Sequetur.

R. Restabit quaerere de intellegendo.

II

2. *A.* Manifestissimum ordinem video atque brevissimum.

R. Hic ergo esto nunc, ut interroganti caute firmeque respondeas.

taip yra, tai nė vienas žmogus negali būti palaimintas; juk dabar esu nelaimingas ne dėl ko nors kito, o tik dėl dalykų nepažinimo. O jei ir dalykų pažinimas daro nelaimingą, tai nelaimė amžina.

P. Dabar matau visa, ko trokšti. Mat, kadangi manai, jog nė vienas dėl pažinimo nėra nelaimingas, ir iš čia tikėtina, kad suvokimas daro žmogų palaimingą, o palaimintas nėra nė vienas, kuris negyvena, o negyvena tas, kurio nėra, tu nori būti, gyventi ir suvokti, bet būti tam, kad gyventum, o gyventi tam, kad suvoktum. Taigi žinai, kad esi, žinai, kad gyveni, žinai, kad suvoki. Bet nori žinoti, ar visi šie dalykai bus amžinai, ar nebus jų nė vieno, ar kuris nors išliks amžinai, o kuris nors išnyks, ar galės sumažėti arba padidėti, jei išliks visi trys?

A. Taip.

P. Vadinasi, jei įrodysime, kad gyvensime amžinai, tai iš to išplauks, kad ir būsime amžinai?

A. Taip.

P. Beliks išsiaiškinti apie pažinimą.

II

2. *A.* Mano supratimu, tokia tvarka aiškiausia ir trumpiausia.

P. Tad būk dabar pasiruošęs apdairiai ir tvirtai atsakinėti į mano klausimus.

A. Istic sum.

R. Si manebit semper mundus iste, verum est mundum semper mansurum esse?

A. Quis hoc dubitet?

R. Quid? si non manebit, nonne ita verum est mundum non esse mansurum?

A. Nihil resisto.

R. Quid? cum interierit, si interiturus est, nonne tunc id erit verum, mundum interisse? Nam quamdiu verum non est mundum occidisse, non occidit. Repugnat igitur, ut mundus occiderit et verum non sit mundum occidisse.

A. Et hoc concedo.

R. Quid illud? videturne tibi verum aliquid esse posse, ut veritas non sit?

A. Nullo modo.

R. Erit igitur veritas, etiamsi mundus intereat.

A. Negare non possum.

R. Quid? si ipsa veritas occidat, nonne verum erit veritatem occidisse?

A. Et istud quis negat?

R. Verum autem non potest esse, si veritas non sit.

A. Iam hoc paulo ante concessi.

R. Nullo modo igitur occidet veritas.

A. Perge, ut coepisti, nam ista conlectione nihil est verius.

A. Aš pasiruošęs.

P. Jei šis pasaulis išliks amžinai, ar teisinga, kad šis pasaulis išliks amžinai?

A. Kas galėtų tuo suabejoti?

P. Na, o jei neišliks, ar ne taip pat bus teisinga, kad pasaulis neišliks?

A. Neprieštarauju.

P. Na, o kai pražus, jei ketina pražūti, ar nebus tada teisinga, kad pasaulis pražuvo? Mat kol nėra teisinga tai, kad pasaulis išnyko, tol pasaulis neišnyksta. Vadinasi, yra prieštaravimas tarp teiginių "pasaulis išnyko" ir "nėra teisinga, kad pasaulis išnyko".

A. Ir su tuo sutinku.

P. Na, o su šituo? Ar, tavo manymu, gali būti kas nors teisinga, jei nėra tiesos?

A. Jokiu būdu negali.

P. Vadinasi, tiesa bus, net jei pražus pasaulis.

A. Negaliu paneigti.

P. Na, o jei išnyktų pati tiesa, ar nebūtų teisinga, kad tiesa išnyko?

A. Kas paneigtų ir šitai?

P. Bet nieko teisinga negali būti, jei nėra tiesos.

A. Su tuo jau kiek anksčiau sutikau.

P. Vadinasi, tiesa jokiu būdu neišnyks.

A. Tęsk, kaip pradėjęs, nes nieko teisingiau už šią išvadą nėra.

III

3. *R.* Nunc respondeas mihi velim, utrum tibi sentire anima videatur an corpus?

A. Anima videtur.

R. Quid? intellectus videtur tibi ad animam pertinere?

A. Prorsus videtur.

R. Ad solam an ad aliquid aliud?

A. Nihil aliud video praeter animam nisi deum, ubi intellectum esse credam.

R. Iam illud videamus. Si tibi quispiam istum parietem non esse parietem, sed arborem diceret, quid putares?

A. Aut eius sensum aut meum falli aut hoc nomine ab eo parietem vocari.

R. Quid? si et illi species arboris in eo adpareat et tibi parietis, nonne poterit utrumque verum esse?

A. Nullo modo, quia una eademque res et arbor et paries esse non potest. Quamvis enim singulis nobis singula esse videantur, necesse est unum nostrum imaginationem falsam pati.

R. Quid, si nec paries nec arbor est et ambo fallimini?

A. Potest id quidem.

R. Hoc ergo unum superius praetermiseras.

A. Fateor.

R. Quid? si agnoscatis aliud vobis videri quam est,

III

3. *P.* Dabar norečiau, kad man atsakytum, kas, tavo manymu, jaučia: siela ar kūnas?

A. Manau, kad siela.

P. Na, o ar tau atrodo, kad mąstymas priklauso sielai?

A. Be abejonės, atrodo.

P. Ar tik jai vienai, ar dar kam nors?

A. Be sielos, nematau nieko kita, tik Dievą, kur galėčiau manyti esant mąstymą.

P. Dabar atkreipkime dėmesį į štai ką. Ką tu manytum, jei tau kas nors pasakytų, kad ši siena yra ne siena, bet medis?

A. Manyčiau, kad arba jo, arba mano juslės apsigauna arba kad šiuo vardu jis vadina sieną.

P. Na, o jeigu jis sienoje matytų medį, o tu - sieną, tai ar negalėtų būti teisinga ir viena, ir kita?

A. Jokiu būdu negalėtų, nes vienas ir tas pats daiktas negali būti ir medis, ir siena. Tegu vienam atrodo, kad tai yra viena, o kitam - kita. Vis tiek vieno kurio iš mūsų vaizdinys būtinai klaidingas.

P. Na, o jei tai nėra nei siena, nei medis ir judu abu apsigaunate?

A. Gali būti ir taip.

P. Vadinasi, apie tai anksčiau nepagalvojai?

A. Prisipažįstu. Nepagalvojau.

P. O jeigu sužinotumėte, kad tas daiktas jums atrodo

numquidnam fallimini?

A. Non.

R. Potest igitur et falsum esse quod videtur, et non falli cui videtur.

A. Potest.

R. Confitendum est <igitur> non eum falli, qui falsa videt, sed eum, qui adsentitur falsis.

A. Plane confitendum.

R. Quid? ipsum falsum quare falsum est?

A. Quod aliter sese habet quam videtur.

R. Si ergo non sint quibus videatur, nihil est falsum.

A. Sequitur.

R. Non igitur est in rebus falsitas, sed in sensu; non autem fallitur, qui falsis non adsentitur. Conficitur ut aliud simus nos, aliud sensus, siquidem, cum ipse fallitur, possumus nos non falli.

A. Nihil habeo quod contradicam.

R. Sed numquid, cum anima fallitur, audes te dicere non esse falsum?

A. Quo pacto istud audeo?

R. At nullus sensus sine anima, nulla falsitas sine sensu. Aut operatur igitur anima aut cooperatur falsitates.

A. Trahunt praecedentia consensionem.

4. *R.* Illud nunc responde, utrum tibi videatur posse

kitaip, negu yra? Ar ir tada apsigautumėte?

A. Ne.

P. Vadinasi, gali būti taip, kad ir tai, kas rodosi, yra klaidinga, ir neapsigauna tas, kuriam rodosi?

A. Gali būti.

P. Vadinasi, reikia pripažinti, kad apsigauna ne tas, kuris mato tai, kas klaidinga, bet tas, kuris sutinka su tuo, kas klaidinga.

A. Žinoma, reikia pripažinti.

P. O kodėl tai, kas klaidinga, yra klaidinga?

A. Todėl, kad tai yra kitaip, negu atrodo.

P. Vadinasi, jei nebūtų tų, kuriems atrodo, tai nebūtų ir nieko klaidinga?

A. Taip, išvada tokia.

P. Vadinasi, netiesa slypi ne daiktuose, bet pojūtyje; bet neapsigauna tas, kuris nesutinka su tuo, kas klaidinga. Prieiname prie išvados, kad mes esame viena, o juslės - kita, nes, kai jos apsigauna, mes galime ir neapsigauti.

A. Neturiu su kuo nesutikti.

P. Bet ar drįsti sakyti, kad nesi apgautas tada, kai apsigauna siela?

A. Kaip drįsčiau šitai sakyti?

P. Bet be sielos nėra jokio pojūčio, o be pojūčio - jokios netiesos. Vadinasi, siela arba [pati] daro klaidas, arba talkininkauja jas darant.

A. Tai, kas anksčiau pasakyta, verčia sutikti.

4. *P.* Dabar atsakyk štai ką: ar, tavo manymu, gali

fieri, ut aliquando falsitas non sit.

A. Quomodo mihi hoc videri potest, cum tanta sit difficultas inveniendae veritatis, ut absurdius dicatur falsitatem quam veritatem esse non posse?

R. Numquidnam arbitratis eum, qui non vivit, posse sentire?

A. Non potest fieri.

R. Confectum est animam semper vivere.

A. Nimis cito urges me in gaudia: pedetemptim, quaeso.

R. Atqui, si recte illa concessa sunt, nihil de hac re dubitandum video.

A. Nimis cito est, inquam. Itaque facilius adducor, ut me temere aliquid concessisse arbitrer quam ut iam securus de inmortalitate animae fiam. Tamen evolve istam conclusionem et, quomodo id effectum sit, ostende.

R. Falsitatem dixisti sine sensu esse non posse et eam non esse non posse: semper igitur sensus. At nullus sensus sine anima: anima igitur sempiterna est. Nec valet sentire, nisi vivat: semper igitur anima vivit.

IV

5. *A.* 'O plumbeum pugionem!' Posses enim concludere hominem esse inmortalem, si tibi concessissem numquam istum mundum esse posse sine homine eumque mundum esse sempiternum.

įvykti taip, kad netiesos kada nors nebebus?

A. Kaip galiu šitaip manyti, kai taip sunku rasti tiesą, jog sakyti, kad netiesos negali būti, būtų neprotingiau, negu sakyti, kad negali būti tiesos?

P. Ar manai, kad tas, kuris negyvena, gali jausti?

A. Taip negali būti.

P. Išvada tokia: siela gyvena amžinai.

A. Per greitai verti mane džiūgauti: prašyčiau žingsnis po žingsnio.

P. Bet jeigu su viskuo sutikai teisingai, tai nematau nieko, dėl ko reikėtų abejoti.

A. Sakau, per daug greitai. Šitaip esu priverstas greičiau manyti, kad su kuo nors sutikau neapgalvotai, negu būti tikras dėl sielos nemirtingumo. Bet išplėtok prieitą išvadą ir parodyk, kokiu būdu ji padaryta.

P. Sakei, kad netiesos negali būti be pojūčio ir kad jos [iš viso] nebūti negali; vadinasi, pojūčiai yra amžini. Bet jokio pojūčio nėra be sielos; vadinasi, siela yra amžina. Be to, ji nepajėgi jausti, jei negyvena; vadinasi, siela gyvena amžinai.

IV

5. *A.* [Tavo įrodymas tarsi] "švininis durklas". Juk galėtum prieiti prie išvados, kad ir žmogus yra nemirtingas, jei sutikčiau su tavimi, kad šis pasaulis niekada negali būti be žmogaus, ir pasaulis yra amžinas.

R. Bene quidem vigilas. Sed tamen non parum est, quod confecimus rerum naturam sine anima esse non posse, nisi forte in rerum natura falsitas aliquando non erit.

A. Istud quidem consequens esse confiteor. Sed iam amplius deliberandum censeo, utrum superius concessa non nutent. Non enim parvum gradum ad animae inmortalitatem factum esse video.

R. Satisne considerasti, ne quid temere dederis?

A. Satis quidem, sed nihil video, quo me arguam temeritatis.

R. Ergo confectum est rerum naturam sine anima viva esse non posse.

A. Confectum hactenus, ut possint vicissim aliae nasci, aliae mori.

R. Quid? si de natura rerum falsitas auferatur, nonne fiet ut vera sint omnia?

A. Consequi video.

R. Responde, unde tibi videatur paries iste verus esse.

A. Quia non eius fallor aspectu.

R. Ergo quia ita est ut videtur.

A. Etiam.

R. Si igitur inde aliquid falsum est, quod aliter videtur atque est, inde verum, quod ita ut est videtur, ablato eo cui videtur, nec falsum quicquam nec verum est. At si falsitas in rerum natura non sit, vera sunt omnia. Nec videri quicquam nisi viventi animae potest.

P. Iš tiesų esi budrus. Tačiau tai, kad padarėme išvadą, jog gamta negali būti be sielos, nebent kada nors gamtoje nebus netiesos, nėra nereikšminga.

A. Pripažįstu, kad ši išvada teisinga. Bet, manau, reikia plačiau apsvarstyti, ar nesvyruoja tai, su kuo anksčiau sutikome. Juk matau, kad žengtas nemažas žingsnis sielos nemirtingumo link.

P. Ar pakankamai apgalvojai, kad nesutiktum su kuo nors neapdairiai?

A. Pakankamai. Ir nematau nieko, dėl ko galėčiau kaltinti save neapgalvotumu.

P. Taigi priėjome išvadą, kad gamta negali būti be gyvos sielos.

A. Išvada prieita ta prasme, kad pakaitomis vienos sielos gali gimti, o kitos - mirti.

P. Na, o jei iš gamtos būtų pašalinta netiesa, tai ar neatsitiktų taip, kad visa būtų teisinga?

A. Mano supratimu, atsitiktų.

P. Atsakyk man, kodėl tau atrodo, kad ši siena teisinga?

A. Todėl, kad jos vaizdas manęs neapgauna.

P. Tai yra todėl, kad ji yra taip, kaip atrodo?

A. Taip.

P. Vadinasi, jei kas nors klaidinga dėl to, kad atrodo kitaip, negu yra, arba teisinga dėl to, kad atrodo taip, kaip yra, tai pašalinus tą, kuriam atrodo, nebūtų nieko nei teisinga, nei klaidinga. Bet jei gamtoje nėra netiesos, tai visa teisinga. O atrodyti kas nors gali tik gyvenančiai

Manet igitur anima in rerum natura, si auferri falsitas non potest; manet, si potest.

A. Video robustius esse factum quidem quod iam conclusum erat, sed nihil hac adiectione promovimus. Nihilominus enim manet illud, quod me plurimum movet, nasci animas et interire atque, ut non desint mundo, non earum inmortalitate, sed successione provenire.

6. *R.* Videnturne tibi quaeque corporea, id est sensibilia, intellectu posse comprehendi?

A. Non videntur.

R. Quid alliud? videtur tibi sensibus uti deus ad res cognoscendas.?

A. Nihil audeo de hac re temere adfirmare; sed quantum conicere datur, nullo modo deus utitur sensibus.

R. Ergo concludimus non sentire posse nisi animam.

A. Conclude interim quantum probabiliter licet.

R. Quid illud? dasne istum parietem, si verus paries non sit, non esse parietem?

A. Nihil hoc facilius dederim.

R. Neque quicquam, si verum corpus non sit, corpus esse?

A. Tale etiam hoc est.

R. Ergo si nihil verum est, nisi ita sit ut videtur, nec quicquam corporeum videri nisi sensibus potest nec sentire nisi anima nec, si verum corpus non sit, corpus

sielai. Vadinasi, siela išlieka gamtoje, jei netiesa negali būti pašalinta, išlieka, jei ir gali.

A. Nors ir matau, kad anksčiau prieita išvada labiau sustiprėjo, dėl šio papildymo nė kiek nepajudėjome į priekį. Mat vis tiek lieka tai, kas mane didžiai jaudina, t. y. tai, kad sielos gimsta ir miršta ir kad ne dėl jų nemirtingumo, bet dėl to, kad vienai mirus į jos vietą ateina kita, atsitinka taip, kad jos visada yra pasaulyje.

6. *P.* Kaip tu manai, ar gali tai, kas kūniška, tai yra pažįstama juslėmis, būti suvokta protu?

A. Manau, kad ne.

P. Na, o Dievas, tavo manymu, naudojasi juslėmis, norėdamas pažinti daiktus?

A. Apie tai nedrįstu nieko neapgalvotai tvirtinti. Bet tiek, kiek leista spėti, manau, kad Dievas jokiu būdu nesinaudoja juslėmis.

P. Tad darome išvadą, kad jausti gali tik siela.

A. Daryk, bet tiek, kiek leidžia tikimybė.

P. Na, o ar sutinki, kad ši siena nėra siena, jei ji nėra teisinga siena?

A. Su niekuo lengviau nesutikčiau.

P. Ir kad kūnas nėra kūnas, jei jis nėra teisingas kūnas?

A. Su tuo lygiai taip pat sutinku.

P. Tad jei teisinga tik tai, kas yra taip, kaip atrodo, jei visa, kas kūniška, gali būti matoma tik juslėmis, jei jausti gali tik siela, o kūnas, kuris nėra teisingas kūnas,

esse, retat, ut corpus esse non possit, nisi anima fuerit.

A. Nimis urges, et quid resistam non habeo.

V

7. *R.* Adtende in ista diligentius.

A. En adsum.

R. Certe hic lapis et ita verus est, si non se habet aliter ac videtur, et lapis non est, si verus non est, et non nisi sensibus videri potest.

A. Etiam.

R. Non sunt igitur lapides in abditissimo terrae gremio nec omnino, ubi non sunt qui sentiant; nec iste lapis esset, nisi eum videremus, nec lapis erit, cum discesserimus nemoque alius eum praesens videbit. Nec, si loculos bene claudas, quamvis multa in eis incluseris, aliquid habebunt nec prorsus ipsum lignum intrinsecus lignum est. Fugit enim omnes sensus quicquid in altitudine est corporis minime perlucentis; quod non esse omnino cogitur. Etenim si esset, verum esset; nec verum quicquam est, nisi quod ita est ut videtur; illud autem non videtur: non est igitur. Nisi quid habes ad haec quod respondeas.

A. De his quidem, quae concessi, hoc natum esse

nėra kūnas, tai iš to plaukia išvada, kad kūno negalėtų būti, jei nebūtų sielos.

A. Tu pernelyg smarkiai verti mane sutikti, ir aš neturiu nieko, kuo galėčiau atremti tavo įrodymus.

V

7. *P.* Įdėmiai įsigilink į štai ką.

A. Esu pasiruošęs.

P. Tai tikrai akmuo. Jis teisingas akmuo, jei nėra kitaip, negu atrodo, ir jis nėra akmuo, jei nėra teisingas akmuo. Be to, jis gali būti matomas tik juslėms.

A. Taip.

P. Vadinasi, akmenų nėra slapčiausiose žemės gelmėse ir apskritai nėra ten, kur nėra tų, kurie galėtų jausti. Juk ir šito akmens nebūtų, jeigu mes jo nematytume; be to, jis nebebus akmuo, kai mes išeisime, ir niekas kitas čia būdamas jo nematys. Jeigu gerai užsklęsi dėžutes, tai, nors ir daug būsi jose uždaręs, jose nieko nebebus. Ir pats medis iš vidaus visiškai nėra medis. Juk visa, kas yra neperregimo kūno gilybėje, lieka nematoma visoms juslėms, ir daroma išvada, kad viso to nėra. Juk jei būtų, būtų teisinga; o teisinga tik tai, kas yra taip, kaip atrodo; bet mes viso to nematome; vadinasi, viso to nėra. Nebent tu turi ką nors, kuo galėtum tam paprieštarauti.

A. Matau, kad tai išplaukia iš viso to, su kuo

video; sed absurdum ita est, ut quicquid vis illorum facilius negem quam hoc verum esse concedam.

R. Nihil repugno. Vide ergo quid dicere velis: corporea nisi sensibus videri posse, an sentire nisi animam, an esse lapidem vel quid aliud, sed verum non esse, an ipsum verum aliter esse definiendum.

A. Istud ipsum, oro te, ultimum videamus.

8. *R.* Defini ergo verum.

A. Verum est quod ita se habet, ut cognitori videtur, si velit possitque cognoscere.

R. Non erit igitur verum quod nemo potest cognoscere? Deinde, si falsum est, quod aliter quam est videtur, quid, si alteri videatur hic lapis lapis, alteri lignum, eadem res et falsa et vera erit?

A. Illud me magis superius movet, quomodo, si quid cognosci non potest, eo fiat, ut verum non sit. Nam quod simul una res et vera et falsa est, non nimis curo. Etenim video unam rem diversis comparatam simul et maiorem et minorem esse. Sed ex eo istud contingit, quod nihil per se maius aut minus est; comparationis enim sunt ista nomina.

R. At si dicis nihil verum esse per se, non times ne sequatur, ut nihil sit per se? Unde enim lignum est hoc,

anksčiau sutikau. Bet juk tai taip kvaila, kad aš greičiau atsisakysiu bet kurio iš tų dalykų, su kuriais anksčiau sutikau, negu sutiksiu, kad šitai teisinga.

P. Nė kiek neprieštarauju. Tuomet pasižiūrėk, ką nori pasakyti: ar kad tai, kas kūniška, gali būti matoma tik juslėmis, ar kad jausti gali tik siela, ar kad yra medis arba kas nors kita, bet jie nėra teisingi; ar kad reikia kitaip apibrėžti, ką reiškia "teisinga"?

A. Prašau tavęs, apsvarstykime šį paskutinį punktą.

8. *P.* Tuomet apibrėžk, kas yra "teisinga".

A. Teisinga tai, kas yra taip, kaip atrodo pažįstančiajam, jei jis nori ir gali pažinti.

P. Vadinasi, nebus teisinga tai, ko niekas negali pažinti? Toliau, jei klaidinga tai, kas atrodo kitaip, negu yra, tai ar nebus tas pats daiktas ir klaidingas, ir teisingas, jei vienam atrodys, kad šis akmuo yra akmuo, o kitam - medžio gabalas?

A. Mane labiausiai jaudina pirmasis klausimas. Kaip čia yra, jog tai, kas negali būti pažinta, kaip tik todėl nėra teisinga? Aš per daug nesirūpinu tuo, kad vienas ir tas pats daiktas yra kartu ir teisingas, ir klaidingas. Iš tiesų matau, kad tas pats daiktas, palyginti su įvairiais kitais, drauge yra ir didesnis, ir mažesnis. Bet iš to išplaukia, kad niekas pats savaime nėra nei didesnis, nei mažesnis. Juk šie žodžiai vartojami tik lyginant.

P. Bet jei sakai, kad niekas pats savaime nėra teisingas, ar nebijai, kad [iš to] gali kilti, jog niekas neegzistuoja pats savaime? Juk dėl tos pačios priežasties,

inde etiam verum lignum est. Nec fieri potest, ut per seipsum, id est sine cognitore, lignum sit et verum lignum non sit.

A. Ergo illud dico et sic definio nec vereor ne definitio mea ob hoc improbetur, quod nimis brevis est; nam verum mihi videtur esse id quod est.

R. Nihil ergo erit falsum, quia quicquid est, verum est,

A. In magnas angustias me coniecisti nec invenio prorsus quid respondeam. Ita fit, ut, cum aliter doceri nolim quam istis interrogationibus, verear iam tamen interrogari.

VI

9. *R.* Deus, cui nos conmisimus, sine dubitatione fert opem et de his angustiis liberat nos, modo credamus et eum rogemus devotissime.

A. Nihil plane libentius hoc loco fecerim; nam nusquam tantam caliginem pertuli.

Deus, pater noster, qui ut oremus hortaris, qui et hoc quod rogaris praestas, siquidem, cum te rogamus, melius vivimus melioresque sumus, exaudi me palpitantem in his tenebris et mihi dexteram porrige. Praetende mihi lumen tuum, revoca me ab erroribus; te

kad štai šitas [daiktas] yra medis, jis yra ir teisingas medis. Ir negali atsitikti taip, kad medis būtų medis pats savaime, tai yra be pažįstančiojo, ir nebūtų teisingas medis.

A. Tokiu atveju štai ką sakau ir štai kaip apibrėžiu, ir nebijau, kad mano apibrėžimui gali būti priekaištaujama, kad jis pernelyg trumpas: man atrodo, kad teisinga tai, kas yra.

P. Vadinasi, niekas nebus klaidinga, kadangi visa, kas tik yra, yra teisinga?

A. Per tave atsidūriau labai keblioje padėtyje ir visiškai nerandu, ką atsakyti. Atsitinka taip, kad, nors ir nenoriu būti mokomas kaip nors kitaip negu šiais klausimais, vis dėlto šių klausimų bijau.

VI

9. *P.* Dievas, kuriam save patikėjome, be abejonės, suteiks pagalbą ir išvaduos mus iš šių sunkumų, jei tik tikėsime į Jį ir karštai Jam melsimės.

A. Šiuo atveju nieko mieliau nepadaryčiau, nes dar niekad manęs negaubė toks rūkas.

Dieve, mūsų Tėve, kuris ragini, kad melstumės, ir kuris suteiki tai, ko esi prašomas, jei tik tuomet, kai prašome tavęs, gyvename geriau ir esame geresni, išklausyk mane, besiblaškantį šiose tamsybėse, ir ištiesk man savo dešinę. Parodyk man savo šviesą, atšauk mane

duce in me redeam et in te. Amen.

R. Hic esto, quantum potes, et vigilantissime adtende.

A. Dic, quaeso, si quid tibi suggestum est, ne pereamus.

R. Hic esto.

A. Ecce habes me nihil aliud agentem.

10. *R.* Prius, quid sit falsum, etiam atque etiam ventilemus.

A. Miror, si quicquam aliud erit quam quod non ita est ut videtur.

R. Adtende potius et ipsos sensus prius interrogemus. Nam certe, quod oculi vident, non dicitur falsum, nisi habeat aliquam similitudinem veri. Ut verbi causa homo, quem videmus in somnis, non est utique verus homo, sed falsus eo ipso, quod habet veri similitudinem. Quis enim canem videat et recte se dicat hominem somniasse? Ergo et ille falsus canis est ex eo, quod similis vero est.

A. Ita est ut dicis.

R. Quid? vigilans quisque si viso equo putet se hominem videre, nonne eo fallitur, quod ei adparet aliqua hominis similitudo? Nam si nihil ei adpareat nisi equi species, non potest arbitrari se hominem videre.

A. Prorsus cedo.

R. Dicimus item falsam arborem, quam pictam videmus, et falsam faciem, quae de speculo redditur, et

nuo klaidžiojimų; tesugrįšiu Tavo vedamas į save ir į Tave. Amen.

P. Susikaupk, kiek gali, ir labai atidžiai klausykis.

A. Prašau tavęs, jei tik tau kas nors atėjo į galvą, pasakyti, kad nevargtume.

P. Susikaupk.

A. Štai jau nieko kito neveikiu.

10. *P.* Pirmiau svarstykime ir svarstykime, kas yra klaidinga.

A. Nustebsiu, jei klaidinga bus kažkas kita, o ne tai, kas yra ne taip, kaip atrodo.

P. Verčiau susikaupk, ir pirmiau paklausinėkime pačių juslių. Mat išties nevadinama klaidinga tai, ką mato akys, jei šitai neturi kokio panašumo į tai, kas teisinga. Pavyzdžiui, žmogus, kurį regime sapnuose, šiaip ar taip, nėra teisingas žmogus, bet yra klaidingas kaip tik dėl to, kad turi panašumo į teisingą. Juk kas gi, regėjęs šunį, teisingai sakytų, kad sapnavo žmogų? Taigi ir šis šuo klaidingas dėl to, kad panašus į teisingą.

A. Yra taip, kaip sakai.

P. Na, o jei kas nemiegodamas, pamatęs arklį, pamanytų, kad mato žmogų, ar ne dėl to apsigautų, kad jam pasirodė kažkas panašu į žmogų? Mat jei jam pasirodytų tik arklio pavidalas, jis negalėtų manyti matąs žmogų.

A. Visiškai sutinku.

P. Taip pat klaidingu vadiname medį, kurį matome nupieštą, veidą, kuris atsispindi veidrodyje, bokštų

falsum turrium motum navigantibus falsamque infractionem remi nihil ob aliud, nisi quod verisimilia sunt.

A. Fateor.

R. Ita et in geminis fallimur, ita in ovis, ita in sigillis uno anulo impressis et <in> ceteris talibus.

A. Sequor omnino atque concedo.

R. Similitudo igitur rerum, quod ad oculos pertinet, mater est falsitatis.

A. Negare non possum.

11. *R.* Sed haec omnis silva, nisi me fallit, in duo genera dividi potest. Nam partim aequalibus in rebus, partim vero in deterioribus est. Aequalia sunt, quando tam hoc illi quam illud huic simile esse dicimus, ut de geminis dictum est vel de impressionibus anuli. In deterioribus autem, quando illud, quod deterius est, simile esse dicimus melioris. Quis enim in speculum adtendat et recte dicat se esse illius imaginis similem ac non potius illam sibi? Hoc autem genus partim est in eo quod anima patitur, partim vero in his rebus quae videntur. Sed ipsum, quod anima patitur, aut in sensei patitur, ut turris motum, qui nullus est, aut apud seipsam ex eo quod accepit a sensibus, qualia sunt visa somniantium et fortasse etiam furentium. Porro illa, quae in ipsis rebus quas videmus adparent, alia a natura, cetera ab animantibus exprimuntur atque finguntur. Natura

judėjimą, kai pro juos plaukia žmonės, irklo lūžimą. Ir vadiname ne dėl ko nors kito, o tik dėl to, kad visi jie panašūs į teisingus.

A. Sutinku.

P. Lygiai taip pat mes apsigauname ir dėl dvynių, ir dėl kiaušinių, ir dėl tuo pačiu žiedu įspaustų antspaudų, ir dėl kitų panašių dalykų.

A. Įdėmiai seku tave ir sutinku.

P. Vadinasi, daiktų panašumas, kaip susijęs su regėjimu, yra netiesos motina.

A. Negaliu paneigti.

11. *P.* Bet visa ši panašumų gausybė, jei tik manęs neklaidina, gali būti padalyta į dvi dalis. Mat, viena vertus, panašumas būna tarp lygių daiktų, kita vertus, ir tarp blogesnių [kokybe]. Tarp lygių daiktų panašumas yra tuomet, kai mes sakome, kad šis panašus į tą taip, kaip tas panašus į šitą, pavyzdžiui, kaip pasakyta apie dvynius arba žiedo įspaudus. O panašumas tarp blogesnių daiktų esti tuomet, kai mes sakome, kad blogesnis panašus į geresnį. Juk kas gi žiūrės į veidrodį ir teisingai sakys, kad pats yra panašus į tą atvaizdą, o ne atvaizdas į jį? Tokio pobūdžio panašumų esti ir sielos patyrimuose, ir regimuose dalykuose. Bet ir tai, ką siela patiria, ji patiria pojūčiu, pvz., bokšto judėjimą, kurio nėra, arba pačia savimi, remdamasi tuo, ką gavo iš pojūčių; tokie yra sapnuojančių, o gal ir pamišusių žmonių regėjimai. Toliau iš tų panašumų, kurie pasireiškia pačiuose mūsų matomuose daiktuose, vieni įdiegiami ir nuliedinami

gignendo vel resultando similitudines deteriores facit: gignendo, cum parentibus similes nascuntur, resultando, ut de speculis cuiuscemodi. Quamvis enim pleraque specula homines faciant, non tamen ipsi effingunt eas quae redduntur imagines. Iam vero animantium opera sunt in picturis et huiuscemodi quibusque figmentis; in quo genere includi etiam illa possunt, si tamen fiunt, quae daemones faciunt. Umbrae autem corporum, quia non nimis ab re abest, ut corporibus similes et quasi falsa corpora dicantur, nec ad oculorum iudicium pertinere negandae sunt, in illo eas genere poni placet, quod resultando a natura fit. Resultat enim omne corpus lumini obiectum et in contrariam partem umbram reddit. An tibi aliquid contradicendum videtur?

A. Mihi vero nihil. Sed quonam ista tendant, vehementer exspecto.

12. *R.* Atqui oportet patienter feramus, donec nobis ceteri sensus renuntient in veri similitudine habitare falsitatem. Nam et in ipso auditu totidem fere genera eveniunt similitudinum: velut cum loquentis vocem, quem non videmus, audientes putamus alium quempiam, cui voce similis est; atque in deterioribus vel echo testis est vel tinnitus ille ipsarum aurium vel in horologiis merulae aut corvi quaedam imitatio vel quae sibi somniantes aut

gamtos, kiti - gyvų būtybių. Gamta panašumus tarp blogesnių daiktų sukuria gimdydama ir atspindėdama: gimdydama, kai vaikai gimsta panašūs į tėvus, atspindėdama, kai kas nors atsispindi, pavyzdžiui, įvairiuose veidrodžiuose. Juk nors ir daug veidrodžių padirbdina žmonės, ne jie patys nuliedina tuos atvaizdus, kuriuos atspindi veidrodžiai. O gyvų būtybių darbai yra paveiksluose ir kituose tokio pobūdžio kūriniuose. Prie šios rūšies gali būti priskirti, jei tik tokių pasitaiko, ir darbai, kuriuos atlieka demonai. O kūnų šešėlius, kadangi jie nėra per daug nutolę nuo daikto ir todėl vadinami panašiais į kūnus ir tarsi klaidingais kūnais, ir kadangi juos gali įvertinti akys, dera priskirti prie tokio pobūdžio panašumo, kurį atspindėdama sukuria gamta. Juk kiekvienas šviesoje padėtas kūnas atspindi šviesą ir į priešingą pusę meta šešėlį. O gal tau atrodo, kad kas nors čia prieštarautina?

A. Visai ne. Bet su nekantrumu trokštu sužinoti, kurlink šitai krypsta.

12. *P.* Tada turime kantriai laukti, kol ir kitos juslės mums praneš, kad netiesa gyvuoja panašume į tai, kas teisinga. Juk ir klausos srityje pasitaiko beveik tiek pat panašumų rūšių, pavyzdžiui, kai girdėdami kalbančio žmogaus, kurio nematome, balsą, palaikome jį kuo kitu, į kurį jis panašus iš balso; o panašumo tarp blogesnių dalykų pavyzdys esti arba aidas, arba pažįstamas skambesys pačiose ausyse, arba koks nors juodojo strazdo ar varno pamėgdžiojimas laikrodžiuose, arba tai, ką māno

furentes videntur audire. Falsae autem voculae, quae dicuntur a musicis, incredibile est quantum adtestantur veritati, quod post adparebit; tamen etiam ipsae, quod nunc sat est, non absunt ab earum similitudine quas veras vocant. Sequeris haec?

A. Et libentissime. Nam nihil laboro, ut intellegam.

R. Ergo, ne moremur, videturne tibi aut lilium a lilio posse odore aut mel thyminum a melle thymino de diversis alveariis sapore aut mollitudo plumarum cycni ab anseris tactu facile diiudicari?

A. Non videtur.

R. Quid? cum talia nos vel olfacere vel gustare vel tangere somniamus, nonne similitudine imaginum eo deteriore quo inaniore decipimur?

A. Verum dicis.

R. Ergo adparet nos in omnibus sensibus, sive aequalibus sive in deterioribus rebus, aut similitudine lenocinante falli aut, etiamsi non fallimur suspendentes consensionem seu differentiam dinoscentes, tamen eas res falsas nominare, quas verisimiles deprehendimus.

A. Dubitare non possum.

VII

13. *R.* Nunc adtende, dum eadem rursum recur-

girdį sapnuojantys arba pamišę žmonės. O muzikantų falšiais vadinami tonai neįtikėtinai gerai, kaip vėliau paaiškės, liudija apie save kaip apie teisingus. Bet dabar pakanka ir to, kad jie nėra toli nuo panašumo į tuos tonus, kurie vadinami teisingais. Ar vis dar šitai seki?

A. Seku. Be to, su didžiausiu malonumu. Mat nededu jokių pastangų suprasti.

P. Tad, kad nedelstume, [atsakyk], ar, tavo manymu, galima lengvai atskirti lelijas pagal kvapą, čiobrelių medų iš skirtingų avilių pagal skonį, arba gulbės pūkų ir žąsies pūkų švelnumą lytėjimu?

A. Mano manymu, ne.

P. Na, o kai mes sapnuojame, kad uodžiame, ragaujame arba liečiame tokius dalykus, ar neapgauna mūsų juo blogesnis vaizdinių panašumas, juo jis tuštesnis?

A. Tiesą sakai.

P. Taigi aišku, kad mes, suvedžiojami panašumo tiek tarp lygių daiktų, tiek tarp blogesnių, apsigauname visais pojūčiais. O jei ir neapsigauname, susilaikydami nuo pritarimo arba atpažindami skirtumą, tai vis tiek tuos daiktus, kuriuos aptikome esant panašius į teisingus, vadiname klaidingais.

A. Negaliu abejoti.

VII

13. *P.* Dabar, kol vėl grįžtame prie to paties daly-

rimus, quo fiat apertius quod conamur ostendere.

A. Ecce me, loquere quod velis. Nam ego circuitum istum semel statui tolerare neque in eo defetiscar spe tanta perveniendi, quo nos tendere sentio.

R. Bene facis. Sed adtende, utrum tibi videatur, cum ova similia videmus, aliquod eorum falsum esse recte nos posse dicere.

A. Nullo modo videtur. Omnia enim, si ova sunt, vera ova sunt.

R. Quid? cum de speculo resultare imaginem videmus, quibus signis falsam esse comprehendimus?

A. Scilicet quod non tenetur, non sonat, non per se movetur, non vivit et ceteris innumerabilibus, quae prosequi longum est.

R. Video te nolle inmorari et properationi tuae mos gerendus est. Itaque, ne singula repetam, si et illi homines, quos videmus in somnis, vivere, loqui, teneri a vigilantibus possent nihilque inter ipsos differret et eos, quos expergefacti ac sani adloquimur et videmus, numquidnam eos falsos diceremus?

A. Quo pacto istud recte diceretur?

R. Ergo si eo veri essent, quo veri simillimi adparerent, nihilque inter eos et veros omnino distaret, eoque

ko, idant aiškiau pasidarytų tai, ką siekiame parodyti, įdėmiai klausyk.

A. Aš pasiruošęs. Kalbėk, ką nori. Mat jau visam laikui nusprendžiau iškęsti šį vaikščiojimą ratu, ir jis manęs neišvargins, nes gyvenu didele viltimi atvykti ten, kurlink, jaučiu, mes veržiamės.

P. Gerai darai. Bet įdėmiai klausyk. Kai matome du panašius kiaušinius, ar, tavo manymu, galime pagrįstai teigti, kad vienas kuris jų yra klaidingas?

A. Mano manymu, jokiu būdu ne. Juk visi jie yra teisingi kiaušiniai, jei yra kiaušiniai.

P. Na, o kai matome atsispindintį veidrodyje atvaizdą, pagal kokius požymius pažįstame, kad jis klaidingas?

A. Be jokios abejonės, pagal tai, kad nėra sulaikomas, kad neatsiliepia, kad juda ne pats savaime, kad negyvena ir pagal kitus nesuskaičiuojamus požymius, kuriuos vardyti būtų ilgu.

P. Matau, kad nenori delsti, ir reikia paklusti tavo skubėjimui. Taigi, idant nesusmulkėčiau, [sakyk], ar tuos žmones, kuriuos matome sapnuose, pavadintum klaidingais, jei jie galėtų gyventi, kalbėti, būti sulaikyti nemiegančių ir jei nebūtų skirtumo tarp jų ir tų, su kuriais kalbamės ir kuriuos matome pabudę ir būdami sveiko proto?

A. Kokiu būdu šitai galėtų būti pagrįstai pasakyta?

P. Tad jeigu jie būtų teisingi dėl to, kad pasirodytų besą labai panašūs į teisingus, ir jeigu tarp jų ir teisingų

falsi, quo per illas vel alias differentias dissimiles convincerentur, nonne similitudinem veritatis matrem et dissimilitudinem falsitatis esse fatendum est?

A. Non habeo, quod dicam, et pudet me tam temerariae consensionis meae superioris.

14. *R.* Ridiculum est, si te pudet, quasi non ob idipsum elegerimus huiusmodi sermocinationes; quae, quoniam cum solis nobis loquimur, Soliloquia vocari atque inscribi volo, novo quidem et fortasse duro nomine, sed ad rem demonstrandam satis idoneo. Cum enim neque melius quaeri veritas possit quam interrogando et respondendo et vix quisquam inveniatur, quem non pudeat convinci disputantem, eoque paene semper eveniat, ut rem bene inductam ad discutiendum inconditus pervicaciae clamor explodat, etiam cum laceratione animarum plerumque dissimulata, interdum et aperta, pacatissime, ut opinor, et commodissime placuit a meipso interrogatum mihique respondentem deo adiuvante verum quaerere. Quare nihil est quod vereare, sicubi temere te inligasti, redire atque resolvere; aliter hinc enim evadi non potest.

VIII

15. *A.* Recte dicis; sed quid male concesserim, non plane video, nisi forte id recte dici falsum quod habeat

nebūtų visiškai jokio skirtumo, o klaidingi būtų dėl to, kad dėl vienokių ar kitokių skirtumų paaiškėtų, jog jie nepanašūs, tai ar nereikia pripažinti, kad panašumas yra tiesos motina, o nepanašumas - netiesos?

A. Neturiu ką pasakyti prieš, ir man gėda, kad taip neapgalvotai anksčiau sutikau.

14. *P.* Juokinga, jei tau gėda. Tarsi ne būtent dėl šito būtume pasirinkę tokio pobūdžio pokalbius, kuriuos noriu pavadinti "Pokalbiais su savimi", nes kalbamės tik su savimi. Nors pavadinimas naujas ir galbūt grubus, tačiau pakankamai tinkamas dalyko esmei atskleisti. Juk negalime ieškoti tiesos geresniu būdu, negu užduodami klausimus ir į juos atsakydami. Be to, vargiai atsirastų toks žmogus, kuriam nebūtų gėda likti nugalėtam ginče. Tad beveik visada atsitinka taip, kad gražiai pradėtą nagrinėti klausimą nustelbia padrikas užsispyrimo šauksmas, dažniausiai slaptai, o kartais ir atvirai draskydamas sielas. Todėl, manau, man pasirodė ramiausia ir patogiausia, Dievo padedamam ieškoti tiesos, atsakinėjant sau į savo paties klausimus. Todėl tau nėra ko bijoti atsiimti ar atsisakyti savo nuomonės, jei tvirtinai ką neapgalvotai. Juk kitaip išeiti iš čia neįmanoma.

VIII

15. *A.* Tiesą sakai. Bet aš neaiškiai matau, su kuo blogai sutikau, išskyrus gal tik tai, kad pagrįstai klaidinga

aliquam veri similitudinem, cum prorsus mihi nihil aliud dignum falsi nomine occurrat. Et rursus tamen cogor fateri eo falsa vocari quae vocantur, quo a veris differunt. Ex quo conficitur eam ipsam dissimilitudinem causam esse falsitatis. Itaque conturbor; non enim mihi facile quicquam venit in mentem, quod contrariis causis gignatur.

R. Quid, si hoc unum est in rerum natura genus et solum quod ita sit - an ignoras, cum per animalium innumerabilia genera cucurreris, solum crocodilum inveniri, qui superiorem in mandendo partem moveat? -, praesertim cum paene reperiri nihil queat ita cuique rei simile, ut non in aliquo etiam dissimile sit?

A. Video quidem ista; sed cum considero illud, quod falsum vocamus, et simile aliquid habere veri et dissimile, ex qua potius parte meruerit falsi nomen, non valeo discernere. Si enim ex eo, quod dissimile est, dixero, nihil erit, quod non falsum dici possit; nihil enim est, quod non alicui rei dissimile sit, quam veram esse concedimus. Item, si dixero eo, quod simile est, falsum adpellandum, non solum ova illa reclamabunt, quae vera eo ipso sunt quo simillima, sed etiam sic non effugiam eum qui me coegerit falsa esse omnia confiteri, quod omnia sibi ex aliqua parte similia esse negare non possum. Sed fac me non metuere illud respondere, similitudinem

vadinama tai, kas nors šiek tiek panašu į tai, kas teisinga. Mat man visiškai neateina į galvą niekas kita, kas būtų verta pavadinti klaidingo vardu. Bet ir vėl esu verčiamas pripažinti, kad tie dalykai, kurie vadinami klaidingais, taip vadinami dėl to, kad skiriasi nuo teisingų. Iš to daroma išvada, kad tas pats nepanašumas yra netiesos priežastis. Taigi esu sutrikęs, nes man sunkiai ateina į galvą kas nors, kas išplauktų iš priešingų priežasčių.

P. Na, o jei ši rūšis gamtoje yra viena ir vienintelė, kuri tokia yra (argi nežinai, kad peržvelgęs nesuskaičiuojamas gyvūnų rūšis, rasi vienintelį krokodilą, kuris kramtydamas judina viršutinį žandikaulį?) ypač dėl to, kad neįmanoma rasti beveik nieko, kas būtų panašu į kitą daiktą taip, kad bent kuo nors nuo jo nesiskirtų?

A. Aš tai suprantu, bet, kai galvoju, kad tai, ką vadiname klaidinga, yra ir kuo nors panašu, ir kuo nors nepanašu į tai, kas teisinga, neįstengiu atskirti, ar dėl panašumo, ar dėl nepanašumo tai nusipelnė vardo "klaidinga". Juk jei pasakysiu, jog dėl to, kad nepanašu, tai nebus nieko, ko negalima būtų pavadinti klaidinga, nes nėra nieko, kas nebūtų nepanašu į kokį nors daiktą, kurį pripažinome esant teisingą. Kita vertus, jei pasakysiu, jog tai reikia vadinti klaidinga dėl to, kad panašu, tai ne tik prieštaraus tie kiaušiniai, kurie teisingi kaip tik dėl to, kad yra visiškai panašūs, bet dargi neišsisuksiu nuo to, kuris spirs mane pripažinti, kad klaidinga yra visa, kadangi aš negaliu neigti, jog visa tarpusavyje tam tikru atžvilgiu panašu. Bet įsivaizduok, jog aš nebijau atsakyti,

ac dissimilitudinem simul efficere, ut aliquid falsum recte nominetur. Quam mihi evadendi viam dabis? Instabitur enim nihilominus, ut omnia falsa esse renuntiem; quippe omnia sibimet, ut supra dictum est, et similia quadam ex parte et dissimilia reperiuntur. Restaret, ut nihil aliud falsum esse dicerem, nisi quod aliter se haberet atque videretur, ni vererer illa tot monstra, quae me dudum enavigasse arbitrabar. Nam eo rursum repellor vertigine inopinata, ut verum id esse dicam, quod ita se habet ut videtur. Ex quo confit sine cognitore nihil verum esse posse; ubi mihi naufragium in scopulis occultissimis formidandum est, qui veri sunt, etiamsi nesciantur. Aut, si verum esse id quod est dixero, falsum non esse uspiam concludetur quovis repugnante. Itaque redeunt illi aestus nec quicquam tanta patientia morarum tuarum processisse me video.

IX

16. *R.* Adtende potius; nam nullo modo in animum inducam frustra nos auxilium divinum implorasse. Video enim temptatis quantum potuimus omnibus rebus non remansisse quod falsum iure dicatur, nisi quod aut se fingit esse quod non est, aut omnino esse tendit et non

kad panašumas ir nepanašumas drauge pasistengia, kad kas nors pagrįstai būtų vadinama klaidinga. Kokią išeitį man pasiūlysi? Juk vis tiek bus reikalaujama, kad aš paskelbčiau, jog visa yra klaidinga; mat visa, kaip anksčiau pasakyta, pasirodo besą tarpusavyje tam tikru atžvilgiu ir panašu, ir nepanašu. Jei nebijočiau tų daugybės pabaisų, pro kurias maniau neseniai praplaukęs, tai man beliktų pasakyti, kad klaidinga yra ne kas kita, kaip tai, kas yra vienaip, bet atrodo kitaip. [Bijau], nes tada esu vėl nublоškiamas nelaukto vandens verpeto, kad pasakyčiau, jog teisinga tai, kas yra taip, kaip atrodo. Iš to kyla, kad be pažįstančiojo niekas negali būti teisinga, o čia aš ir turiu bijoti laivo sudužimo į slapčiausias uolas, kurios yra teisingos, nors ir nežinomos. Arba, jei pasakysiu, kad teisinga tai, kas yra, tai kils kiekvienam prieštaravimą kelianti išvada, kad to, kas klaidinga, nėra niekur. Taigi grįžta tos bangos atgal, ir matau, kad, su tokia kantrybe žiūrėdamas į tavo lėtumą, aš nė kiek nepajudėjau į priekį.

IX

16. *P.* Geriau įdėmiai įsigilink, nes aš jokiu būdu negalėčiau sutikti, kad mes veltui meldėme dieviškos pagalbos. Mat, mums išbandžius visus, kiek įstengėme, dalykus, matau, kad nebelieka nieko, kas teisėtai galėtų būti pavadinta klaidinga, išskyrus tai, kas arba vaizduoja save esant tuo, kuo nėra, arba apskritai veržiasi būti ir

est. Sed illud superius falsi genus vel fallax etiam vel mendax est. Nam fallax id recte dicitur, quod habet quendam fallendi adpetitum; qui sine anima intellegi non potest, sed partim ratione fit, partim natura; ratione in animalibus rationalibus, ut in homine; natura in bestiis, tamquam in vulpecula. Illud autem, quod mendax voco, a mentientibus fit. Qui hoc differunt a fallacibus, quod omnis fallax adpetit fallere; non autem omnis vult fallere, qui mentitur; nam et mimi et comoediae et multa poemata mendaciorum plena sunt delectandi potius quam fallendi voluntate et omnes fere, qui iocantur, mentiuntur. Sed fallax vel fallens is recte dicitur, cuius negotium est, ut quisque fallatur. Illi autem, qui non id agunt ut decipiant, sed tamen aliquid fingunt, vel mendaces tantum vel si ne hoc quidem, mentientes tamen vocari nemo ambigit. Nisi quid habes adversus ista quod dicas.

17. *A.* Perge, quaeso; nunc enim fortasse de falsis non falsa docere coepisti. Sed iam genus illud exspecto, quale sit quod, <ut> dixisti, esse tendit et non est.

R. Quidni exspectes? Eadem illa sunt, quorum multa supra memoravimus. An non tibi videtur imago tua de speculo quasi tu ipse velle esse, sed ideo esse falsa, quod non est?

A. Valde hoc videtur.

R. Quid? omnis pictura vel cuiuscemodi simulacrum

nėra. Bet pirmoji to, kas klaidinga, rūšis, yra arba apgaulė, arba prasimanymas. Juk apgaulinga pagrįstai vadinama tai, kas turi kokį nors troškimą apgauti, kurio negalima suvokti be sielos; jis iš dalies atsiranda proto pagalba, iš dalies dėl prigimties; proto pagalba - protingose būtybėse, pavyzdžiui, žmoguje; dėl prigimties - žvėryse, pavyzdžiui, lapėje. O tai, ką aš vadinu pramanyta, atsiranda tada, kai žmonės sako netiesą. Jie nuo apgavikų skiriasi tuo, kad kiekvienas apgavikas siekia apgauti, bet ne kiekvienas, kuris sako netiesą, nori apgauti. Juk ir mimai, ir komedijos, ir daugybė poezijos kūrinių kupini pramanytų dalykų veikiau tam, kad džiugintų, o ne apgaudinėtų, ir beveik visi, kurie juokauja, sako netiesą. Bet apgaviku arba apgaudinėjančiu pagrįstai vadinamas tas, kieno rūpestis yra ką nors apgauti. O tuos, kurie nesistengia apgauti, bet tik ką nors prasimano, visi nedvejodami pavadins pramanytojais arba, jei taip nėra, tiesiog sakančiais netiesą. O gal tu turi ką pasakyti prieš?

17. *A.* Prašau tęsti, nes galbūt dabar ir pradėjai mokyti neklaidingų dalykų apie klaidingus dalykus. Bet noriu sužinoti, kokia bus ta rūšis, kuri, kaip sakei, veržiasi būti ir nėra.

P. O kodėl tau nenorėti? Tai tie patys dalykai, apie kuriuos daug kalbėjome anksčiau. Ar tau neatrodo, kad tavo atvaizdas veidrodyje tarsi nori būti tavimi pačiu ir klaidingas todėl, kad nėra?

A. Žinoma, atrodo, kad taip yra.

P. O kiekvienas paveikslas arba kiekviena statula ir

et id genus omnia opificum, nonne illud esse contendunt, ad cuius quidque similitudinem factum est?

A.Prorsus adducor.

R. Iam ea, quibus vel dormientes vel furentes falluntur, concedis, ut opinor, in eo esse genere.

A. Et nulla magis; nam nulla magis tendunt talia esse, qualia vel vigilantes vel sani cernunt, et eo tamen falsa sunt, quo id, quo tendunt, esse non possunt.

R. Quid iam de turrium motu vel de merso remo vel de umbris corporum plura dicam? Planum est, ut arbitror, ex hac regula esse metienda.

A. Planissimum.

R. Taceo de ceteris sensibus; nam nemo considerans non hoc inveniet, falsum adpellari in rebus ipsis, quas sentimus, quod esse aliquid tendit et non est.

X

18. *A.* Recte dicis. Sed miror, cur ab hoc genere tibi secernenda illa poemata et ioca visa sunt ceteraeque fallaciae.

R. Quia scilicet aliud est falsum esse velle, aliud verum esse non posse. Itaque ipsa opera hominum velut

visi tokio pobūdžio menininkų darbai? Ar jie nesiveržia būti tuo, į ką panašūs jie padaryti?

A. Visiškai pritariu.

P. Manau, sutinki, kad šiai rūšiai priklauso ir tie dalykai, dėl kurių apsigauna miegantys arba pamišę žmonės?

A. Taip. Ir jokie kiti negalėtų priklausyti labiau, nes jokie dalykai labiau nesiveržia būti tokie, kokius mato nemiegantys arba sveiko proto žmonės, o klaidingi jie dėl to, kad negali būti tuo, kuo veržiasi būti.

P. Kodėl turėčiau plačiau pasakoti apie bokštų judėjimą, apie įmerktą irklą arba apie kūnų šešėlius? Juk, mano manymu, aišku, kad juos reikia matuoti tuo pačiu matu.

A. Visiškai aišku.

P. Ką ir kalbėti apie kitus pojūčius; juk kiekvienas svarstydamas aptiks, kad daiktuose, kuriuos patiriame juslėmis, klaidinga vadinama tai, kas veržiasi kuo nors būti ir nėra.

X

18. *A.* Tiesą sakai. Bet stebiuosi, kodėl tau atrodė, kad iš šio būrio reikia išskirti poezijos kūrinius, juokus ir kitokį melą?

P. Todėl, kad neabejotinai viena yra norėti būti klaidingam, o kita - negalėti būti teisingam. Taigi tokių

comoedias aut tragoedias aut mimos et id genus alia possumus operibus pictorum fictorumque coniungere. Tam enim verus esse pictus homo non potest, quamvis in speciem hominis tendat, quam illa, quae scripta sunt in libris comicorum. Neque enim falsa esse volunt aut ullo adpetitu suo falsa sunt, sed quadam necessitate, quantum fingentis arbitrium sequi potuerunt. At vero in scena Roscius voluntate falsa Hecuba erat, natura verus homo, sed illa voluntate etiam verus tragoedus eo videlicet, quo implebat institutum, falsus autem Priamus eo, quod Priamum adsimilabat, sed ipse non erat. Ex quo iam nascitur quiddam mirabile, quod tamen ita se habere nemo ambigit.

A. Quidnam id est?

R. Quid putas, nisi haec omnia inde esse in quibusdam vera, unde in quibusdam falsa sunt, et ad suum verum hoc solum eis prodesse, quod ad aliud falsa sunt? Unde ad id, quod esse aut volunt aut debent, nullo modo perveniunt, si falsa esse fugiunt. Quo pacto enim iste, quem conmemoravi, verus tragoedus esset, si nollet esse falsus Hector, falsa Andromacha, falsus Hercules et alia innumera? aut unde vera pictura esset, si falsus equus non esset? unde in speculo vera hominis imago, si non falsus homo? Quare, si quibusdam, ut verum aliquid

žmonių darbų, kaip komedijos arba tragedijos, mimai arba kiti panašaus pobūdžio [kūriniai], negalime priskirti prie dailininkų ir skulptorių dirbinių[6]. Juk nupieštas žmogus, nors ir veržiasi įgyti žmogaus išvaizdą, negali būti teisingas taip, kaip tai, kas pavaizduota komikų knygose. Be to, visi tie dirbiniai nenori būti klaidingi arba yra klaidingi ne dėl kokio savo troškimo, bet dėl tam tikros būtinybės ir tiek, kiek gali paklusti prasimanančiojo valiai. O Roscijus, iš prigimties teisingas žmogus, savo noru scenoje buvo klaidinga Hekubė, bet tuo pačiu noru buvo ir teisingas tragedijos aktorius, žinoma, dėl to, kad įvykdė tai, ką užsibrėžė, ir klaidingas Priamas dėl to, kad mėgdžiojo Priamą, bet pats juo nebuvo. Iš čia kyla kažkas nuostabu, bet niekas neabejoja, jog tai yra iš tikrųjų.

A. Kas tai yra?

P. Kas gi daugiau, jei ne tai, kad visi dalykai tam tikru atžvilgiu teisingi dėl to, dėl ko tam tikru atžvilgiu yra klaidingi, ir būti teisingiems jiems padeda tik tai, kad kitu atžvilgiu jie klaidingi. Todėl, jeigu jie vengia būti klaidingi, tai jokiu būdu nepasieks to, kuo nori arba privalo būti. Juk kaip tas Roscijus, kurį paminėjau, galėtų būti teisingas tragedijos aktorius, jei nenorėtų būti klaidingas Hektoras, klaidinga Andromachė, klaidingas Herkulis ir taip toliau? Arba kaip galėtų būti teisingas paveikslas, jei arklys [jame] nebūtų klaidingas? Kaip veidrodyje gali būti teisingas žmogaus atvaizdas, jei [jis] nebūtų klaidingas žmogus? Todėl, jei kai kuriems

sint, prodest, ut sint aliquid falsum, cur tantopere falsitates formidamus et pro magno bono adpetimus veritatem?

A. Nescio et multum miror, nisi quia in exemplis istis nihil imitatione dignum video. Non enim tamquam histriones aut de speculis quaeque relucentia aut tamquam 'Myronis bucula ex aere', ita etiam nos, ut in nostro quodam habitu veri simus, ad alienum habitum adumbrati atque adsimilitati et ob hoc falsi esse debemus, sed illud verum quaerere, quod non quasi bifronte ratione sibique adversante, ut ex aliqua parte verum sit, ex aliqua falsum est.

R. Magna et divina quaedam requiris. Quae tamen si invenerimus, nonne fatebimur his ipsam confici et quasi conflari veritatem, a qua denominatur omne, quod verum quoquo modo nominatur?

A. Non invitus adsentior.

XI

19. *R.* Quid tibi ergo videtur? Disciplina disputandi verane an falsa est?

A. Quis dubitet veram? Sed vera est etiam grammatica.

R. Itane ut illa?

A. Non video, quid sit vero verius.

dalykams naudinga būti kuo nors, kas klaidinga, idant jie būtų kuo nors, kas teisinga, tai kodėl taip stipriai bijomės netiesos ir kaip didžio gėrio siekiame tiesos?

A. Nežinau ir labai stebiuosi, nes šiuose pavyzdžiuose nematau nieko, ką verta pamėgdžioti. Juk neprivalome ir mes, it aktoriai arba kokie atspindžiai veidrodžiuose, arba Mirono varinė telyčaitė[7], sekti svetima išvaizda ir ją pamėgdžioti, ir dėl to būti klaidingi, idant savo išvaizda būtume teisingi, bet privalome ieškoti to, kas teisinga ir tarsi dėl dvilypės ir sau prieštaraujančios prigimties nėra tam tikra dalimi klaidinga, idant tam tikra dalimi būtų teisinga.

P. Ieškai kažko, kas didinga ir dieviška. Bet jei tai rasime, ar nepripažinsime, kad pati tiesa sudaryta ir sujungta iš šių dalykų, tiesa, iš kurios gauna vardą visa, kas kokiu nors būdu vadinama teisinga?

A. Mielai su tuo sutinku.

XI

19. *P.* Tad kaip tau atrodo, ar samprotavimo mokslas teisingas ar klaidingas?

A. Kas galėtų suabejoti, kad teisingas? Bet taipgi teisinga ir gramatika.

P. Ar taip pat, kaip samprotavimo mokslas?

A. Nežinau, kas galėtų būti teisingiau už tai, kas teisinga.

R. Illud profecto, quod nihil falsi habet; quod intuens paulo ante offendebare his rebus quae nescio quomodo, nisi falsae essent, verae esse non possent. An ignoras omnia illa fabulosa et aperte falsa ad grammaticam pertinere?

A. Non ignoro istud quidem; sed, ut opinor, non per grammaticam falsa sunt, sed per eam, qualiacumque sunt, demonstrantur; siquidem est fabula compositum ad utilitatem delectationemve mendacium. Est autem grammatica vocis articulatae custos et moderatrix disciplina; cuius professionis necessitate cogitur humanae linguae omnia etiam figmenta conligere, quae memoriae litterisque mandata sunt, non ea falsa faciens, sed de his veram quandam docens adserensque rationem.

R. Recte sane. Nihil nunc curo, utrum abs te ista bene definita atque distincta sint, sed illud quaero, utrum hoc ita esse ipsa grammatica an vero illa disciplina disputationis ostendat.

A. Non nego vim peritiamque definiendi, qua nunc ego ista separare conatus sum, disputatoriae arti tribui.

20. *R.* Quid ipsa grammatica? nonne, si vera est, eo vera est, quo disciplina est? Disciplina enim a discendo dicta est; nemo autem, quae didicit ac tenet, nescire dici potest et nemo scit falsa. Omnis ergo vera est diciplina.

A. Non video quidem, quid in ista ratiuncula temere

P. Žinoma, tai, kas neturi nieko klaidinga. Kiek anksčiau apie tai mąstydamas susidūrei su tokiais daiktais, kurie kažkaip negalėtų būti teisingi, jei nebūtų klaidingi. Argi nežinai, kad visi tie prasimanyti ir aiškiai klaidingi dalykai priklauso gramatikos mokslui?

A. Tiesa, šitai aš žinau. Tačiau, mano manymu, ne dėl gramatikos jie klaidingi, bet jos dėka parodomi, kokie yra, būtent, kad pramanytas pasakojimas yra melas, sudėtas dėl naudos ar dėl malonumo. O gramatikos mokslas yra aiškios kalbos sargas ir tvarkytojas. Jo veikimo būtinybė verčia jį sutvarkyti visokią žmogišką kalbą (taip pat ir prasimanymus), patikėtą atminčiai ar rašmenims, ne darant ją klaidingą, bet atskleidžiant ir suteikiant jai tam tikrą protingą pagrindą.

P. Labai gerai. Dabar aš nė kiek nesirūpinu, ar tu teisingai apibrėžei ir išskyrei šiuos dalykus, bet noriu sužinoti, ar pati gramatika parodo, kad šitai taip yra, ar samprotavimo mokslas.

A. Aš neneigiu, kad galia ir įgudimas apibrėžti, kurio dėka dabar pabandžiau atskirti šiuos dalykus, turi būti priskiriami samprotavimo menui.

20. *P.* Na, o pati gramatika? Ar ne todėl ji teisinga, jei teisinga, kad yra mokslas? Juk mokslo vardas kilęs iš žodžio *mokytis.* O apie nė vieną negalima sakyti, kad jis nežino to, ką išmoko ir ką prisimena. Be to, nė vienas nežino to, kas klaidinga. Vadinasi, kiekvienas mokslas teisingas.

A. Išties nepastebiu, su kuo šiame samprotavime

concedatur. Movet me tamen, ne per istam cuipiam videatur etiam illas fabulas veras esse; nam et has discimus et tenemus.

R. Numquidnam magister noster nolebat nos credere, quae docebat, et nosse?

A. Immo vehementer ut nossemus instabat.

R. Numquid aliquando institit, ut Daedalum volasse crederemus?

A. Hoc quidem numquam. Sed plane nisi teneremus fabulam, vix nos posse aliquid manibus tenere faciebat.

R. Tu ergo negas verum esse, quod ista fabula sit et quod ita sit Daedalus diffamatus?

A. Hoc non nego verum esse.

R. Non negas ergo te didicisse verum, cum ista didiceris. Nam si volasse Daedalum verum esset et hoc pueri pro ficta fabula acciperent atque redderent, eo ipso falsa retinerent, quo vera essent illa, quae redderent. Hinc enim exstitit illud, quod superius mirabamur: de volatu Daedali veram fabulam esse non potuisse, nisi Daedalum volasse falsum esset.

A. Iam teneo istud; sed quid ex eo proficiamus, exspecto.

R. Quid, nisi non esse falsam illam rationem, qua conlegimus disciplinam, nisi vera doceat, disciplinam esse non posse?

sutikome neapgalvotai. Tačiau nuogąstauju, kad jo dėka kam nors nepasirodytų, jog ir anie pasakojimai yra teisingi; juk ir juos mes išmokstame bei prisimename.

P. Nejaugi mūsų mokytojas nenorėjo, kad mes tikėtume ir išmanytume tai, ko jis mokė?

A. Anaiptol, atkakliai reikalavo, kad išmanytume.

P. Negi jis kada reikalavo, kad mes tikėtume Dedalą skridus?

A. Iš tiesų niekada šito nereikalavo. Tačiau aiškindavo, kad mes vargiai galėtume laikyti ką nors rankose, jei nelaikytume pasakojimo atmintyje.

P. Taigi tu neigi, jog teisinga tai, kad šitai yra pramanytas pasakojimas ir kad šitaip išgarsintas Dedalas?

A. Ne, neneigiu, kad šitai teisinga.

P. Vadinasi, tu neneigi, kad, kuomet mokeisi šių dalykų, mokeisi to, kas teisinga. Mat, jei tai, kad Dedalas skrido, būtų teisinga, o vaikai laikytų tai pramanytu pasakojimu ir pasakotų kaip pramanyta, tai savo galvose jie turėtų klaidingus dalykus būtent dėl to, kad dalykai, kuriuos jie pasakotų, būtų teisingi. Štai iš čia ir išplaukia tai, kuo mes anksčiau stebėjomės: pasakojimas apie Dedalo skrydį negalėtų būti teisingas, jei nebūtų klaidinga, kad Dedalas skrido.

A. Tai aš suprantu. Bet noriu sužinoti, ką mes per tai pasiekiame.

P. Ką gi kita, jei ne tai, kad tas samprotavimas, kuriuo remdamiesi priėjome išvadą, jog mokslas negali būti mokslas, jei jis nemoko teisingų dalykų, nėra klaidingas?

A. Et hoc quid ad rem?

R. Quia volo dicas mihi, unde sit disciplina grammatica; inde enim vera est, unde disciplina est.

A. Nescio, quid tibi respondeam.

R. Nonne tibi videtur, si nihil in ea definitum esset, nihil in genera et partes distributum atque distinctum, eam nullo modo disciplinam esse potuisse?

A. Iam intellego quid dicas; nec ulla mihi occurrit cuiusvis facies disciplinae, in qua non definitiones ac divisiones et ratiocinationes, dum quid quidque sit declaratur, dum sine confusione parti sua cuique redduntur, dum nihil praetermittitur proprium, nihil adnumeratur alienum, totum hoc ipsum, quo disciplina dicitur, egerint.

R. Ergo et totum ipsum, quo vera dicitur.

A. Video consequi.

21. *R.* Responde nunc, quae disciplina contineat definitionum, divisionum partitionumque rationes.

A. Iam superius dictum est haec disputandi regulis contineri.

R. Grammatica igitur eadem arte creata est, ut disciplina et ut vera esset, quae est abs te superius a falsitate defensa. Quod non de una grammatica mihi licet concludere, sed prorsus de omnibus disciplinis. Nam dixisti vereque dixisti nullam disciplinam tibi occurrere, in qua non definiendi vis atque distribuendi id ipsum, ut dis-

A. O kaip tai susiję su [mūsų] klausimu?

P. Ogi taip, kad noriu, jog tu man pasakytum, kodėl gramatika yra mokslas; juk ji teisinga todėl, kad yra mokslas.

A. Nežinau, ką galėčiau tau atsakyti.

P. Ar tau neatrodo, kad ji jokiu būdu negalėtų būti mokslas, jei joje niekas nebūtų apibrėžta, suskirstyta ir padalyta į rūšis bei dalis?

A. Dabar suprantu, apie ką kalbi. Man neateina į galvą jokio mokslo jokia sąranga, kuriame nebūtų apibrėžimų, padalijimų, samprotavimų tuomet, kai aiškinama, kas yra tai ir tai, kai kiekvienai daliai be painiojimo priskiriama tai, kas jai priklauso, kai nepraleidžiama nieko, kas [jai] būdinga, ir nepriskiriama nieko, kas svetima (būtent viso to, dėl ko mokslas vadinamas mokslu).

P. Vadinasi, ir viso to, dėl ko mokslas vadinamas teisingu?

A. Mano akimis žiūrint, tokia išvada teisinga.

21. *P.* O dabar atsakyk, kokiam mokslui priklauso apibrėžimų, padalijimų, suskirstymų pagrindai.

A. Jau anksčiau sakyta, kad šitai apima samprotavimo taisyklės.

P. Taigi gramatika, kaip mokslas ir kaip teisingas mokslas, atsirado to paties meno dėka, kurį tu anksčiau apgynei nuo netiesos. Tokią išvadą man dera padaryti ne tik apie gramatiką, bet ir apskritai apie visus mokslus. Juk tu sakei, ir sakei teisingai, kad nežinai nė vieno mokslo, kuriame galia apibrėžti ir suskirstyti nedarytų jo

ciplina sit, fecerit. At, si eo verae sunt, quo sunt disciplinae, negabitne quispiam veritatem ipsam esse, per quam omnes verae sunt disciplinae?

A. Prope est omnino, ut adsentiar. Sed illud me movet, quod etiam rationem disputandi inter easdem disciplinas numeramus. Quare illam potius esse existimo veritatem, qua et ista ipsa ratio vera est.

R. Optime ac vigilantissime. Sed non negas, ut opinor, eo veram esse, quo disciplina est.

A. Immo id ipsum est, quod me movet. Adverti enim etiam ipsam disciplinam esse et ob hoc veram dici.

R. Quid ergo? istam putas aliter disciplinam esse potuisse, nisi omnia in ea definita essent st distributa?

A. Nihil aliud habeo quod dicam.

R. At, si ad eam pertinet hoc officium, per seipsam disciplina vera est. Quisquamne igitur mirum putabit, si ea, qua vera sunt omnia, per se ipsam et in seipsa vera sit veritas?

A. Nihil mihi obstat, quominus recta pergam in istam sententiam.

XII

22. *R.* Ergo adtende pauca quae restant.

A. Profer, si quid habes, modo tale sit, quod

paties mokslu. O jei mokslai teisingi dėl to, kad yra mokslai, tai ar ims kas nors neigti, kad tas mokslas, kurio dėka visi mokslai teisingi, yra pati tiesa?

A. Jau visai netoli to, kad aš sutikčiau. Tačiau mane trikdo tai, kad mes ir samprotavimo pagrindus priskiriame prie tų pačių mokslų. Todėl manau, kad tiesa veikiau yra tai, kieno dėka ir patys šie pagrindai yra teisingi.

P. Puiku ir labai apdairu. Bet, manau, neneigi, kad šis mokslas teisingas dėl to, kad yra mokslas?

A. Priešingai. Būtent tai mane ir jaudina. Juk aš taip pat pastebėjau, kad jis yra mokslas ir būtent dėl to vadinamas teisingu.

P. Kaip tai? Negi tu manai, kad jis kaip nors kitaip galėtų būti mokslas, jei visa jame nebūtų apibrėžta ir suskirstyta?

A. Neturiu nieko kita, ką galėčiau pasakyti.

P. Bet, jei ši pareiga priklauso jam, tai jis teisingas savo paties dėka. Tad ar stebėsis kas, jei mokslas, dėl kurio visa yra teisinga, savo paties dėka ir pats savaime bus teisinga tiesa?

A. Niekas man netrukdo pereiti tiesiai prie šios nuomonės.

XII

22. *P.* Tuomet įsigilink į keletą likusių dalykų.

A. Dėstyk, jei ką turi. Tik tegul tai būna man

intellegam libenterque concedam.

R. Esse aliquid in aliquo, non nos fugit duobus modis dici: uno, quo ita est, ut etiam seiungi atque alibi esse possit, ut hoc lignum in hoc loco, ut sol in oriente; altero autem, quo ita est aliquid in subiecto, ut ab eo nequeat separari, ut in hoc ligno forma et species quam videmus, ut in sole lux, ut in igne calor, ut in animo disciplina, et si qua sunt alia similia. An tibi aliter videtur?

A. Ista quidem vetustissima nobis sunt et ab ineunte adulescentia studiosissime percepta et cognita; quare non possum de his interrogatus quin ea sine ulla deliberatione concedam.

R. Quid illud? nonne concedis, quod in subiecto est inseparabiliter, si subiectum ipsum non maneat, manere non posse?

A. Hoc quoque video necessarium. Nam manente subiecto posse id, quod in subiecto est, non manere, quisquis diligenter res advertit, intellegit. Siquidem huius corporis color potest vel valetudinis ratione vel aetate inmutari, cum ipsum corpus necdum interierit. Et hoc non peraeque in omnibus valet, sed in his, in quibus non, ut sint ipsa subiecta, ea, quae in subiectis sunt, coexistunt. Non enim, ut sit iste paries paries, hoc colore fit, quem in eo videmus, cum etiam, si quo casu nigrescat aut albescat vel aliquem alium mutet colorem, nihilominus tamen maneat paries ac dicatur. At vero ignis

suprantama ir mielai priimtina.

P. Mes žinome, jog sakoma, kad viena buvoja kitame dviem būdais: pirmu atveju viena kitame yra taip, kad gali būti atskirta ir gali buvoti kitur, kaip antai šis medis yra šioje vietoje, kaip saulė - rytuose; antru atveju kas nors subjekte yra taip, kad negali būti atskirtas [nuo jo], kaip antai forma ir rūšis, kurią mes matome šiame medyje, kaip šviesa saulėje, kaip karštis ugnyje, kaip mokslas sieloje ir kiti panašūs dalykai. Ar tau atrodo kitaip?

A. Šitai mums visiškai nenauja ir kuo stropiausiai nuo pat ankstyvos jaunystės perprasta ir pažinta. Todėl paklaustas apie šiuos dalykus galiu be jokio svarstymo su tuo sutikti.

P. Taip? Tad ar sutinki, kad tai, kas neatskiriamai yra subjekte, negalėtų išlikti, jei neišliktų pats subjektas?

A. Manau, kad ir šitai neišvengiama. Juk kiekvienas, nuodugniai tyrinėjantis daiktus, supranta, kad subjektui išliekant, tai, kas yra subjekte, gali ir neišlikti. Štai šio kūno spalva dėl ligos arba dėl amžiaus gali pakisti, nors pats kūnas dar neišnyksta. Šitai visiškai vienodai galioja ne visais atvejais, o tik tada, kai tai, kas yra subjektuose, juose yra ne tam, kad būtų patys subjektai. Juk ne dėl šios spalvos, kuria nudažytą sieną mes matome, atsitinka taip, kad ši siena yra siena. Mat jei ji kokio atsitiktinumo dėka pajuostų arba pabaltų, arba įgytų kokią kitą spalvą, tai vis tiek išliktų ir būtų vadinama siena. Tačiau

si calore careat, ne ignis quidem erit nec nivem vocare nisi candidam possumus.

XIII

23. Illud vero quod interrogasti, quis non concesserit? aut cui posse fieri videatur, ut id, quod in subiecto est, maneat ipso intereunte subiecto? Monstruosum enim et a veritate alienissimum, ut id, quod non esset, nisi in ipso esset, etiam, cum ipsum non fuerit, possit esse.

R. Illud igitur, quod quaerebamus, inventum est.

A. Quid narras?

R. Id quod audis.

A. Iamne ergo liquido constat animum esse inmortalem?

R. Si ea quae concessisti vera sunt, liquidissime; nisi forte animum dicis, etiamsi moriatur, animum esse.

A. Numquam equidem hoc dixerim; sed eo ipso, quo interit, fieri ut animus non sit, dico. Nec me ab hac sententia revocat, quod a magnis philosophis dictum est, eam rem, quae, quocumque venerit, vitam praestat, mortem in se admittere non posse. Quamvis enim lumen, quocumque intrare potuerit, faciat id lucere tenebrasque in se propter memorabilem illam vim contrariorum non possit admittere, tamen exstinguitur locusque ille exstincto lumine tenebratur. Ita illud, quod tenebris resistebat, neque ullo modo in se tenebras admisit et sic eis

ugnis nebūtų ugnis, jei neturėtų karščio, ir sniego mes negalime vadinti sniegu, jei jis nėra baltas.

XIII

23. Bet kas gi nesutiktų su tuo, apie ką klausei? Arba kam gi pasirodytų, kad gali atsitikti taip, jog tai, kas yra subjekte, subjektui žūvant, išliks? Juk būtų keista ir visiškai neatitiktų tiesos, jei tai, ko nebūtų, jei nebūtų subjekte, galėtų būti tuomet, kai paties subjekto nebūtų.

P. Vadinasi, rasta tai, ko ieškojome.

A. Ką tu sakai?

P. Tai, ką girdi.

A. Tad negi jau aišku, kad siela yra nemirtinga?

P. Jei tai, su kuo sutikai, teisinga, tai aiškių aiškiausia; nebent sakytum, kad siela, nors ir mirtų, būtų siela.

A. Niekada negalėčiau šito teigti, bet sakau, jog būtent dėl to, kad žūtų, atsitiktų taip, kad ji nebebūtų siela. Ir neatitraukia manęs nuo šios nuomonės tai, kas pasakyta didžiųjų filosofų: esą tas pradas, kuris, kad ir kur atėjęs, suteikia gyvybę, negalįs įsileisti į save mirties. Juk nors šviesa apšviečia kiekvieną vietą, į kurią tik įstengia prasiskverbti, ir dėl žinomos priešingų dalykų prigimties negali įsileisti į save tamsos, ji gęsta, o jai užgesus anoji vieta prisipildo tamsos. Tokiu būdu tai, kas priešinosi tamsai, niekaip neįsileido tamsos į save ir

intereundo locum fecit, ut poterat etiam discedendo. Itaque timeo, ne mors ita contingat corpori ut tenebrae loco, aliquando discedente animo ut lumine, aliquando autem ibidem exstincto, ut iam non de omni morte corporis securitas sit, sed aliquod genus mortis sit optandum, quo anima ex corpore incolumis educatur perducaturque ad locum, si est ullus talis locus, ubi non possit exstingui. Aut, si ne hoc quidem potest atque in ipso corpore anima quasi lumen accenditur nec alibi potest durare omnisque mors est exstinctio quaedam animae in corpore vel vitae, aliquod genus eligendum est, quantum homo sinitur, quo id ipsum, quod vivitur, cum securitate ac tranquillitate vivatur, quamquam nescio, quomodo istud possit, si anima moritur. O multum beatos, quibus, sive ab ipsis sive abs quolibet, non esse metuendam mortem, etiamsi anima intereat, persuasum est! At mihi misero nullae adhuc rationes, nulli libri persuadere potuerunt.

24. *R.* Noli gemere, inmortalis est animus humanus.

A. Unde hoc probas?

R. Ex his quae cum magna cautione, ut arbitror, superius concessisti.

A. Nihil quidem me minus vigilanter interroganti tibi memini dedisse. Sed conlige iam ipsam summam, oro te; videamus, quo tantis ambagibus pervenerimus, nec me iam interroges volo. Si enim ea breviter enumeraturus es, quae concessi, quonam rursus responsio mea

išnykdamas užleido jai vietą taip, kaip galėjo ją užleisti išeidamas. Taigi bijau, kad kūnui mirtis neateitų taip, kaip vietai tamsa: kartais išeinant sielai kaip šviesai, o kartais jai ten pat užgesus. Tad saugumo dėl kūno mirties apskritai jau nėra; tačiau pageidautina kokia nors tokia mirties rūšis, kuria [mirštant kūnui] siela išeitų iš jo nesužeista ir persikeltų į vietą (jei tik yra kokia nors tokia vieta), kur negalėtų užgesti. O jei šitai neįmanoma, jei siela, kaip šviesa, įsižiebia pačiame kūne ir negali pratęsti savo buvimo kitur, be to, jei kiekviena mirtis yra tam tikras sielos arba gyvybės užgesimas kūne, tai reikia pasirinkti (kiek tai leidžiama žmogui) tokį gyvenimo būdą, kuriuo pats gyvenimas būtų gyvenamas be rūpesčių ir ramiai, nors aš ir nežinau, kaip tai įmanoma, jei siela miršta. O, didžiai palaimingi tie, kurie savo pačių arba kieno nors kito dėka įsitikino, kad, nors siela ir žūtų, mirties bijoti nedera! Bet manęs nelaimingo ligi šiol neįstengė įtikinti jokie įrodymai, jokios knygos.

24. *P.* Nedejuok. Žmogaus siela yra nemirtinga.

A. Kuo remdamasis gali tai įrodyti?

P. Tuo, dėl ko tu su dideliu, mano manymu, atsargumu sutikai anksčiau.

A. Nors aš ir prisimenu, kad tavęs klausiamas neatsakiau nieko, kas būtų mažiau apgalvota, vis dėlto prašau tave atskleisti pačią esmę, kad pamatytume, kur tokiais aplinkiniais keliais atėjome. Be to, noriu, kad manęs daugiau neklausinėtum. Juk jei trumpai suminėsi tuos dalykus, su kuriais sutikau, tai kam bereikės mano atsa-

desideratur? An ut moras gaudiorum mihi frustra inferam, si quid boni forte confecimus?

R. Faciam quod te velle video, sed adtende diligentissime.

A. Loquere iam; quid enecas?

R. Omne, quod in subiecto est, si semper manet, ipsum etiam subiectum maneat semper necesse est. Et omnis in subiecto est animo disciplina. Necesse est igitur semper animus maneat, si semper manet disciplina. Est autem disciplina veritas et semper, ut in initio libri huius ratio persuasit, veritas manet. Semper igitur animus manet nec <umquam> animus mortuus dicitur. Inmortalem igitur animum solus non absurde negat, qui superiorum aliquid non recte concessum esse convincit.

XIV

25. *A.* Iam me volo in gaudia mittere, sed duabus aliquantum revocor causis. Nam primum me movet, quod circuitu tanto usi sumus, nescioquam rationum catenam sequentes, cum tam breviter totum, de quo agebatur, demonstrari potuerit quam nunc demonstratum est. Quare me sollicitum facit, quod tam diu quasi ad insidiandum obambulavit oratio. Deinde non video, quomodo in animo semper sit disciplina, praesertim disputandi, cum et tam pauci eius gnari sint et quisquis

kymų? Ar tam, kad veltui vilkinčiau džiaugsmus, jei kartais pasiekėme ką nors gera?

P. Padarysiu tai, ko, matau, nori, bet tu labai įdėmiai klausykis.

A. Kalbėk gi; kam kankini?

P. Jei amžinai išlieka visa, kas yra subjekte, tai būtinai turi išlikti ir pats subjektas. Kiekvienas mokslas yra subjekte, sieloje. Vadinasi, jei mokslas išlieka amžinai, tai būtina, kad amžinai išliktų ir siela. Bet mokslas yra tiesa, o tiesa, kaip šios knygos pradžioje įtikino protas, išlieka amžinai, ir apie ją niekada nesakoma, kad ji mirusi. Tad sielos nemirtingumą nebeprasmiškai neigs tik tas, kas įrodys, kad su kuriuo nors iš anksčiau svarstytų dalykų buvo sutikta neteisingai.

XIV

25. *A.* Aš jau noriu pasinerti į džiaugsmus, tačiau šiek tiek susilaikau dėl dviejų priežasčių. Mat, pirma, man keista, kad naudojomės tokiu aplinkiniu keliu, laikydamiesi nežinia kokios samprotavimų grandinės, kai visa tai, apie ką buvo kalbama, galėjo būti įrodyta taip trumpai, kaip tai padaryta dabar. Todėl man neramu, kad kalba ilgai vaikščiojo aplink tarsi tam, kad paspęstų pinkles. Antra, aš nematau, kokiu būdu sieloje amžinai yra mokslas, ypač samprotavimo mokslas, jei jį išmano tiek nedaug žmonių, o ir tas, kuris išmano, daug laiko

eam novit, tanto ab infantia tempore fuerit indoctus. Non enim possumus dicere aut imperitorum animos non esse animos aut esse in animo eam quam nesciant disciplinam. Quod si vehementer absurdum est, restat, ut aut non semper <in animo> sit veritas, aut disciplina illa veritas non sit.

26. *R.* Vides, quam non frustra tantos circuitus egerit nostra ratiocinatio. Quaerebamus enim, quid sit veritas, quod ne nunc quidem in hac silva rerum omnibus paene callibus oberratis video nos investigare potuisse. Sed quid facimus? an incepta omittimus et exspectamus, ecquid nobis librorum alienorum in manus incidat, quod huic quaestioni satisfaciat? Nam et multos ante nostram aetatem scriptos esse arbitror, quos non legimus, et nunc, ut nihil, quod nescimus, opinemur, manifestum habemus et carmine de hac re scribi et soluta oratione et ab his viris, quorum nec scripta latere nos possunt, et eorum ingenia talia novimus, ut nos in eorum litteris, quod volumus, inventuros desperare non possimus, praesertim cum hic ante oculos nostros sit ille, in quo ipsam eloquentiam, quam mortuam dolebamus, perfectam revixisse cognovimus. Illene nos sinet, cum scriptis suis vivendi modum docuerit, vivendi ignorare naturam?

A. Non arbitror equidem et multum inde spero, sed unum doleo, quod vel erga se vel erga sapientiam studium nostrum non ei, ut volumus, valemus aperire. Nam profecto ille miseraretur sitim nostram et exundaret multo citius quam nunc. Securus enim est, quod sibi

nuo vaikystės buvo nemokytas. Juk negalime sakyti, kad neišmanančių sielos nėra sielos arba kad sieloje yra mokslas, kurio jie neišmano. Tad, jei tai didžiai kvaila, belieka padaryti išvadą, kad arba tiesa ne amžinai yra sieloje, arba minėtas mokslas nėra tiesa.

26. *P.* Matai, kad mūsų samprotavimas ne veltui ėjo tokiais aplinkiniais keliais. Juk stengėmės sužinoti, kas yra tiesa. Tačiau nematau, kad šiame daiktų miške, išvaikščioję beveik visus takelius, ir dabar galėtume tai surasti. Bet ką mums daryti? Mesti tai, ką pradėjome, ir laukti, ar nepaklius mums į rankas iš svetimų knygų kas nors, kas patenkintų šį klausimą? Mat, manau, ir iki mūsų laikų parašyta daug knygų, kurių mes neskaitėme, ir dabar, idant nekalbėtume apie tai, ko nežinome, mums aišku, kad apie šį dalyką rašoma ir eilėmis, ir proza, be to, rašoma tokių vyrų, kurių kūriniai negali nuo mūsų pasislėpti ir kurių gabumus aptikome esant tokius, kad negalime nesitikėti rasią jų raštuose tai, ką norime rasti; ypač tuomet, kai čia pat prieš mūsų akis yra tas, kuriame pažinome atgimus tą tobulą iškalbą, kurios liūdėjome kaip mirusios. Argi tas, kuris savo kūriniais mokė, kaip reikia gyventi, leis mums nepažinti gyvenimo prigimties?[8]

A. Aš, tiesa, taip nemanau ir tikiuosi iš jo daug. Bet liūdžiu dėl vieno dalyko, tai yra, kad savo užsidegimo, nukreipto tiek į jį, tiek į tiesą, mes negalime atskleisti jam taip, kaip norime. Juk jis išties pasigailėtų mūsų troškulio ir lietųsi daug greičiau negu dabar. Jis saugus nuo rūpesčių, nes jau visiškai įsitikino sielos nemirtin-

iam totum de animae inmortalitate persuasit, nec scit aliquos esse fortasse, qui huius ignorationis miseriam satis cognoverint et quibus praesertim rogantibus non subvenire crudele sit. Ille autem alius novit quidem pro familiaritate ardorem nostrum, sed ita longe abest et ita nunc constituti sumus, ut vix ad eum vel epistulae mittendae facultas sit. Quem credo iam otio transalpino perfecisse carmen, quo mortis metus excantatus effugiat et antiqua glacie duratus animae stupor frigusque pellatur. Sed interim, dum ista proveniunt, quae in nostra potestate non sunt, nonne turpissimum est perire otium nostrum et totum ipsum animum ex incerto arbitrio pendere deligatum?

XV

27. Ubi est, quod deum et rogavimus et rogamus, ut nobis non divitias, non corporis voluptates, non populares suggestus atque honores, sed animam nostram seque ipsum quaerentibus iter aperiat? Itane nos deseret aut a nobis deseretur?

R. Alienissimum quidem ab ipso est, ut eos, qui talia desiderant, deserat; unde a nobis quoque alienum esse debet ut tantum ducem deseramus. Quare, si placet, repetamus breviter, unde illa duo confecta sint, aut semper manere veritatem aut veritatem esse disputandi rationem. Haec enim vacillare dixisti, quo minus nos faciat

gumu ir galbūt nežino, kad yra žmonių, kurie pakankamai pažino šio nežinojimo naštą ir kuriems nepagelbėti, ypač tuomet, kai jie prašo, būtų žiauru. O tas kitas, nors artimos draugystės dėka ir žino aistringą mūsų troškimą, yra taip toli nuo mūsų, o ir mes dabar esame taip prikaustyti [prie vietos], kad vargiai galime bent jau pasiųsti jam laišką. Manau, kad jis, naudodamasis anapus Alpių laisvu laiku, jau užbaigė savo eiles, kurių apžavėta išnyksta mirties baimė ir išgujamas įsisenėjusio ledo užgrūdintas dvasinis sąstingis ir šaltis[9]. Bet tol, kol atsitinka dalykai, kurie ne mūsų galioje, ar ne gėda, kad veltui žūsta mūsų laisvas laikas, o suvaržyta siela priklauso nuo abejotinų sprendimų?

XV

27. O kur yra tai, kad meldėme ir meldžiame Dievą parodyti kelią mums, ieškantiems ne turtų, ne kūniškų malonumų, ne garbingų visuomeninių pareigų ir aukštų postų, bet savo sielos ir Jo paties? Tad nejau apleis Jis mus, ar apleisime Jį mes?

P. Ne. Juk jam visiškai nebūdinga apleisti tuos, kurie trokšta panašių dalykų. Todėl ir mums turėtų būti svetima mintis apleisti tokį vadovą. Todėl, jei patinka, pakartokime trumpai, kaip priėjome dvi žinomas išvadas, tai yra kad tiesa išlieka amžinai ir kad tiesa yra samprotavimo pagrindai. Juk tu sakei, kad šios išvados

totius rei summa securos. An potius illud quaeremus, quomodo esse possit in imperito animo disciplina, quem non possumus non animum dicere? Hinc enim conmotus videbare, ut de illis, quae concesseras, dubitare rursus necesse fuerit.

A. Immo discutiamus prius illa; deinde hoc, quale sit, videbimus. Ita enim nulla, ut opinor, controversia remanebit.

R. Ita fiat, sed adesto totus atque cautissimus. Scio enim, quid tibi eveniat adtendenti: dum nimis pendes in conclusionem et, ut iam iamque inferatur, exspectas, ea quae interrogantur non diligenter examinata concedis.

A. Verum fortasse dicis; sed enitar contra hoc genus morbi, quantum possum. Modo iam tu incipe quaerere, ne superfluis inmoremur.

28. *R.* Ex eo, quantum memini, veritatem non posse interire conclusimus, quod non solum, si totus mundus intereat, sed etiam si ipsa veritas, verum erit et mundum et veritatem interisse. Nihil autem verum sine veritate; nullo modo igitur interit veritas.

A. Agnosco ista et multum miror, si falsa sunt.

R. Ergo illud alterum videamus.

A. Sine me paululum considerare, oro te, ne huc iterum turpiter redeam.

R. Ergone interisse veritatem verum non erit? Si

nepatikimos, tad juo mažiau esame ramūs dėl viso klausimo galutinės išvados. O gal geriau paklauskime, kaip mokslas gali slypėti neišmanančioje sieloje, kurios negalime nevadinti siela? Juk būtent šių dalykų pasirodei esąs paskatintas būtinai vėl suabejoti tais dalykais, su kuriais buvai sutikęs.

A. Ne. Pirmiau išnagrinėkime anuos dalykus, o paskui pasižiūrėsime į šį klausimą. Šitaip, mano manymu, neliks jokio pagrindo ginčytis.

P. Tebūnie taip, bet sukaupk visą dėmesį ir būk itin apdairus. Juk žinau, kas su tavimi atsitinka, kai tu klausaisi: tuo tarpu, kai skiri pernelyg daug dėmesio išvadai ir lauki, kad štai štai ji jau bus prieita, su tais dalykais, apie kuriuos klausiama, nenuodugniai ištyręs sutinki.

A. Tikriausiai kalbi tiesą; bet aš stengsiuosi kovoti su tokia liga, kiek galėdamas. Tik tu jau pradėk klausinėti, kad neužtruktume dėl nebūtinų dalykų.

28. *P.* Kiek pamenu, išvadą, kad tiesa negali pražūti, padarėme iš to, kad, jei pražūtų ne tik visas pasaulis, bet ir pati tiesa, tai būtų teisinga, kad pražuvo ir pasaulis, ir tiesa. Bet be tiesos nėra nieko teisinga. Vadinasi, tiesa jokiu būdu nežūva.

A. Aš šitai pripažįstu ir labai stebėčiausi, jei tai būtų klaidinga.

P. Tad pažiūrėkime į kitą klausimą.

A. Prašau tavęs leisti man šiek tiek pamąstyti, kad paskui vėl gėdingai negrįžčiau prie šio klausimo.

P. Tad argi nebus teisinga, kad tiesa pražuvo? Jei

non erit verum, non ergo interit. Si verum erit, unde post occasum veritatis verum erit, cum iam veritas nulla est?

A. Nihil habeo, quid plus cogitem atque considerem; perge ad aliud. Certe faciemus, quantum possumus, ut docti atque prudentes viri legant haec et nostram, si qua est, corrigant temeritatem; nam me nec modo nec aliquando arbitror, quid contra hoc dicatur, posse invenire.

29. *R.* Numquidnam ergo dicitur veritas, nisi qua verum est quicquid verum est?

A. Nullo modo.

R. Numquidnam recte dicitur verum, nisi quod non est falsum?

A. Hinc vero dubitare dementia est.

R. Num falsum non est, quod ad similitudinem alicuius adcommodatum est neque id tamen est, cuius simile adparet?

A. Nihil quidem aliud video, quod libentius falsum vocem. Sed tamen solet falsum dici etiam, quod a veri similitudine longe abest.

R. Quis negat? sed tamen quod habeat ad verum nonnullam imitationem.

A. Quomodo? Non enim, cum dicitur iunctis alitibus anguibus Medeam volasse, ulla ex parte res ista verum imitatur, quippe quae nulla sit nec imitari aliquid possit ea res, quae omnino non sit.

R. Recte dicis; sed non adtendis eam rem, quae

nebus, vadinasi, tiesa nežūva. O jei bus teisinga, tai iš kur po tiesos pražūties bus teisinga, jei jau jokios tiesos nebėra?

A. Nebeturiu nieko, ką dar galėčiau apgalvoti ir apmąstyti. Pereik prie kito klausimo. Būtinai padarysime, kiek pajėgsime, kad šitai perskaitytų mokyti ir protingi vyrai ir ištaisytų mūsų neapdairumą, jei jo esama, nes aš, manau, nei dabar, nei kada nors negalėčiau rasti nieko, kas tam prieštarautų.

29. *P.* Tad ar vadinama kas nors tiesa, išskyrus tai, kieno dėka teisinga tai, kas teisinga?

A. Jokiu būdu ne.

P. Ar pagrįstai teisinga vadinama tik tai, kas nėra klaidinga?

A. Abejoti tuo būtų beprotybė.

P. Argi nėra klaidinga tai, kas padaryta pagal kieno nors pavyzdį, tačiau nėra tai, į ką rodosi esą panašu?

A. Iš tiesų nežinau nieko kita, ką mieliau pavadinčiau klaidinga. Tačiau klaidinga paprastai vadinama ir tai, kas labai toli nuo panašumo į tai, kas teisinga.

P. O kas šitai neigia? Tačiau tai bent šiek tiek pamėgdžioja tai, kas teisinga.

A. Kokiu būdu? Juk kuomet pasakojama Medėją skridus sujungtomis sparnuotomis gyvatėmis, šis pasakojimas nė kiek nepamėgdžioja to, kas teisinga, nes tas dalykas, kurio iš viso nėra, negali nieko ir pamėgdžioti.

P. Teisingai sakai. Bet neatkreipi dėmesio į tai, kad tas dalykas, kurio iš viso nėra, negali būti pavadintas

omnino nulla sit, ne falsum quidem posse dici. Si enim falsum est, est: si non est, non est <falsum>.

A. Non ergo dicemus illud de Medea nescio quod monstrum falsum esse?

R. Non utique; nam si factum est, quomodo falsum est, si non est factum, quomodo monstrum est?

A. Miram rem video. Itane tandem cum audio:

'angues ingentes alites iuncti iugo',

non dico falsum?

R. Dicis plane. Est enim quod falsum esse dicas.

A. Quid, quaeso?

R. Et scilicet sententiam, quae ipso versu enuntiatur.

A. Illam quam tandem habet ista imitationem veri?

R. Quia similiter enuntiaretur, etiamsi vere illud Medea fecisset. Imitatur ergo ipsa enuntiatione veras sententias falsa sententia. Quae si non creditur, eo solo imitatur veras, quod ita dicitur, estque tantum falsa, non etiam fallens. Si autem fidem impetrat, imitatur etiam creditas veras.

A. Iam intellego multum interesse inter illa, quae dicimus, et illa, de quibus dicimus aliquid; quare iam adsentior - nam hoc solo revocabar - quicquid falsum dicimus, non recte dici, nisi habeat veri alicuius imitationem. Quis enim lapidem falsum argentum esse dicens non iure rideatur? Tamen si quisquam lapidem argentum

klaidingu. Juk jei jis klaidingas, tai jis yra; o jei jo nėra, tai jis nėra klaidingas.

A. Tad negi mes nesakysime, kad šis kažkoks keistas pasakojimas apie Medėją yra klaidingas?

P. Ne. Mat, jei tai - įvykis, tai kokiu būdu jis yra klaidingas, o jei tai nėra įvykis, tai kokiu būdu jis keistas?

A. Regiu stebėtiną dalyką. Negi tuomet, kai girdžiu sakant: "milžiniškos sparnuotos gyvatės pakinkytos vežiman"[10], neturiu pavadinti to klaidinga?

P. Žinoma, turi. Juk tai dalykas, apie kurį tu gali sakyti, kad jis klaidingas.

A. Kas tai yra?

P. Žinoma, mintis, kurią išsako pati eilutė.

A. Ir kaipgi ji pamėgdžioja tai, kas teisinga?

P. Ogi kad išsakoma taip, tarsi Medėja iš tiesų būtų tai dariusi. Taigi klaidinga mintis pamėgdžioja teisingas mintis pačiu jos išsakymu. Jei ja netikima, tai ji pamėgdžioja teisingas mintis tik tuo, kad taip išsakoma; be to, ji tik klaidinga, bet ne klaidinanti, o jei ji siekia tikėjimo, tai pamėgdžioja teisingas mintis, kuriomis tikima.

A. Dabar aš suprantu, kad yra didelis skirtumas tarp tų dalykų, kuriuos sakome, ir tų, apie kuriuos ką nors sakome; todėl jau sutinku (nes tik šitai mane atitraukdavo atgal), kad tai, ką mes vadiname klaidinga, klaidinga vadiname nepagrįstai, jei tai nepamėgdžioja ko nors, kas teisinga. Juk kuris, teigiantis, kad akmuo yra klaidingas sidabras, nebūtų teisėtai išjuoktas? Tačiau jei kas sakytų, kad akmuo yra sidabras, tai mes pasaky-

esse dicat, dicimus falsum eum dicere, id est falsam proferre sententiam. Stannum autem vel plumbum non absurde, ut opinor, falsum argentum vocamus, quod id res ipsa velut imitatur; neque ex eo falsa est nostra sententia, sed illud ipsum, de quo enuntiatur.

XVI

30. *R.* Bene intellegis. Sed illud vide, utrum et argentum falsi plumbi nomine congruenter adpellare possimus.

A. Non mihi placet.

R. Quid ita?

A. Nescio; nisi illud video vehementer contra voluntatem meam dici.

R. Num forte propterea quod argentum melius est et quasi in contumeliam eius dicitur, plumbi autem quidam velut honor est, si falsum argentum vocetur?

A. Prorsus explicasti quod volebam. Et ideo credo iure infames intestabilesque haberi, qui muliebri habitu se ostentant, quos nescio utrum falsas mulieres an falsos viros melius vocem. Veros tamen histriones verosque infames sine dubitatione possumus vocare aut, si latent nec infame quicquam nisi a turpi fama nominatur, veros

tume, kad jis sako tai, kas klaidinga, tai yra išsako klaidingą mintį. Tačiau alavą ir šviną, manau, ne beprasmiškai vadiname klaidingu sidabru, kadangi šie metalai tarsi pamėgdžioja sidabrą; iš to plaukia, kad klaidinga ne mūsų mintis, o būtent tai, apie ką ji išsakoma.

XVI

30. *P.* Gerai supranti. Bet pažiūrėk, ar galime ir sidabrą atitinkamai pavadinti klaidingu švinu.

A. Manau, kad ne.

P. O kodėl ne?

A. Nežinau; žinau tik, kad tai pasakyčiau labai prieš savo valią.

P. Turbūt todėl, kad sidabras yra geresnis, ir taip pavadintas jis tarsi įžeidžiamas. Tuo tarpu švinui būtų tarsi tam tikra garbė, jei jis būtų pavadintas klaidingu sidabru.

A. Tu visiškai išaiškinai tai, ko norėjau. Ir todėl, manau, negarbingais ir niekingais teisėtai laikomi tie, kurie pasirodo viešai su moterišku apdaru ir kuriuos, nežinau, ar klaidingomis moterimis, ar klaidingais vyrais geriau tiktų vadinti. Tačiau, be abejonės, juos galime vadinti teisingais aktoriais ir teisingais begarbiais, arba, jei jie slepiasi ir ką nors negarbinga pagarsina tik gėdingi gandai, tai, mano manymu, neprieštaraudami tiesai va-

nequam non sine veritate dicimus, ut opinor.

R. Alius locus nobis erit de istis rebus disserendi; multa enim fiunt, quae quasi facie populari turpia videntur, aliquo tamen fine laudabili honesta monstrantur. Et magna quaestio est, utrum partriae liberandae causa muliebri tunica indutus debeat hostem decipere, hoc ipso, quo mulier falsa sit, fortasse verior vir futurus, et utrum sapiens, qui aliquo modo certum habeat necessariam fore vitam suam rebus humanis, malit emori frigore quam femineis vestibus, si aliud non sit, amiciri. Sed de hoc, ut dictum est, alias videbimus. Profecto enim cernis, quantae inquisitionis indigeat, quatenus ista progredi debeant, ne in quasdam inexcusabiles turpitudines decidatur. Nunc autem, quod praesenti quaestioni satis est, iam puto adparere neque dubitari non esse falsum quicquam nisi veri aliqua imitatione.

XVII

31. *A.* Proficiscere ad reliqua; nam hoc mihi bene persuasum est.

R. Ergo illud quaero, utrum praeter disciplinas, quibus erudimur et quibus etiam ipsum studium sapientiae adnumerari decet, possimus quicquam ita verum

diname juos teisingais niekam tikusiais žmonėmis.

P. Pasvarstyti apie tai galėsime kitur; juk atsitinka daug dalykų, kurie tartum daugelio paviršutinišku sprendimu atrodo gėdingi, tačiau dėl kokio nors [savo] pagirtino tikslo pasirodo esą garbingi. Sudėtingas klausimas: ar vyras, norėdamas išvaduoti tėvynę, privalėtų apsivilkęs moterišką tuniką apgaudinėti priešą ir ar būtent dėl to, kad taptų klaidinga moterimi, jis tik nebūtų dar teisingesnis vyras? O išminčius, būdamas tikras, kad jo gyvenimas bus būtinas žmonijai, ar norėtų labiau mirti iš šalčio, negu prisidengti moteriškais rūbais, jei nieko kita nebūtų? Bet apie tai, kaip jau sakyta, pasvarstysime kitąkart. Juk, žinoma, tu matai, kiek daug reikia tyrinėti, kaip ilgai tai turi užtrukti, kad nebūtų pulta į neatleistinas klaidas. O dabar, manau, aišku ir neabejotina, kad kas nors klaidinga yra tik dėl tam tikro pamėgdžiojimo to, kas teisinga. Ir to šiam klausimui pakanka.

XVII

31. *A.* Pereik prie likusių klausimų, nes šiuo klausimu esu puikiai įtikintas.

P. Tuomet noriu sužinoti, ar, be mokslų, kurių mokomės ir prie kurių dera priskirti ir išminties meilę, galime rasti ką nors teisinga taip, kad tai nebūtų, panašiai

invenire, quod non sicut theatricus Achilles ex aliqua parte falsum sit, ut ex alia verum esse possit.

A. Mihi videntur multa inveniri. Non enim disciplinae istum habent lapidem, nec tamen, ut verus sit lapis, imitatur aliquid, secundum quod falsus dicatur. Quo uno conmemorato vides iam innumerabilibus supersedendum esse, quae sponte occurrant cogitantibus.

R. Video prorsus. Sed nonne tibi videntur uno corporis nomine includi?

A. Viderentur, si aut inane nihil esse certum haberem aut ipsum animum inter corpora numerandum arbitrarer aut etiam deum corpus aliquod esse crederem. Quae omnia, si sunt, ad nullius imitationem falsa et vera esse video.

R. In longum nos mittis, sed utar, quantum possum compendio. Certe enim aliud est quod inane adpellas, aliud quod veritatem.

A. Longe aliud. Quid enim me inanius, si veritatem inane aliquid puto aut tantopere inane aliquid adpeto? Quid enim aliud quam veritatem invenire desidero?

R. Ergo et illud fortasse concedis, nihil verum esse, quod non veritate fiat, ut verum sit.

A. Iam hoc olim manifestum est.

R. Num dubitas nihil esse inane praeter ipsum inane [aut certe corpus]?

A. Prorsus non dubito.

kaip teatrinis Achilas, viena vertus, klaidinga, idant, kita vertus, galėtų būti teisinga.

A. Man atrodo, kad tokių dalykų galime rasti daug. Juk šis akmuo nepriklauso mokslams, tačiau kad būtų teisingas akmuo, jis nemėgdžioja nieko, pagal ką būtų vadinamas klaidingu. Matai, kad, prisiminus šį vieną pavyzdį, reikia atsisakyti nesuskaičiuojamų kitų, kurie savaime šauna į galvą mąstantiems.

P. Visiškai sutinku. Bet ar tau neatrodo, kad visiems jiems tinka vienas kūno vardas?

A. Atrodytų, jei arba būčiau tikras, kad tuštuma yra niekas, arba manyčiau, kad pačią sielą reikia priskirti prie kūnų, arba tikėčiau, kad ir Dievas yra koks nors kūnas. Visi šie dalykai, jei jie yra, mano akimis žiūrint, yra klaidingi ir teisingi ne dėl kieno nors pamėgdžiojimo.

P. Siunti mus į ilgą kelią; bet aš eisiu, kiek pajėgsiu, trumpiausiu keliu. Juk, be abejo, viena yra tai, ką vadini tuštuma, o kita - tai, ką vadini tiesa.

A. Visai kas kita. Juk kas būtų tuščiau už mane, jei manyčiau, kad tiesa yra kokia nors tuštuma, arba jei taip įnirtingai siekčiau ko nors tuščio? O ką kita, be tiesos, aš trokštu rasti?

P. Tuomet tu tikriausiai sutinki su tuo, kad nėra nieko teisinga, kas teisinga būtų ne tiesos dėka.

A. Tai jau seniai aišku.

P. Ar abejoji tuo, kad nėra jokios kitos tuštumos, išskyrus pačią tuštumą?

A. Visiškai neabejoju.

R. Opinor ergo, veritatem corpus esse aliquod credis.

A. Nullo modo.

R. Quid in corpore?

A. Nescio.

R. Nihil ad rem; arbitror enim vel illud te scire, si est inane, magis illud esse, ubi nullum sit corpus.

A. Hoc sane planum est.

R. Quid igitur inmoramur? An tibi aut veritas videtur fecisse inane aut aliquid verum esse, ubi veritas non sit?

A. Non videtur.

R. Non est ergo inane verum, quia neque ab eo, quod inane non est, inane fieri potest et, quod veritate caret, verum non esse manifestum est et omnino ipsum, quod inane dicitur, ex eo, quod nihil sit, dicitur. Quomodo igitur potest verum esse, quod non est, aut quomodo potest esse, quod penitus nihil est?

A. Age iam, inane tamquam inane deseramus.

XVIII

32. Quid de ceteris dicis?

R. Quid nisi id quod vides mihi plurimum suffragari? Restat enim animus et deus. Quae duo si prop-

P. Tuomet, mano galva, manai, kad tiesa yra koks nors kūnas?

A. Jokiu būdu ne.

P. Tuomet kuri nors iš kūno dalių?

A. Nežinau.

P. Na, bet tai nesvarbu; juk, manau, tu žinai bent jau tai, kad tuštuma, jei ji yra, labiau yra ten, kur nėra jokio kūno.

A. Tai, žinoma, aišku.

P. Tad kodėl mes delsiame? Ar tau atrodo, kad tiesa sukūrė tuštumą arba kad kas nors, kame nėra tiesos, yra teisinga?

A. Neatrodo.

P. Vadinasi, tuštuma nėra teisinga dėl to, kad ji negali atsirasti iš to, kas nėra tuštuma; be to, aišku, kad nėra teisinga tai, kas neturi tiesos, ir apskritai tai, kas vadinama tuštuma, tuštuma vadinama dėl to, kad yra niekas. Tad kaip gali būti teisinga tai, ko nėra, arba kaip gali būti tai, kas iš esmės yra niekas?

A. Tiek jau to, palikime tuštumą kaip tuštumą.

XVIII

32. O ką gali pasakyti apie kitus dalykus?

P. Ką, jei ne tai, kas, kaip matai, didžiai mane palaiko. Lieka siela ir Dievas. Jei jiedu teisingi dėl to,

terea vera sunt, quod in his est veritas, de inmortalitate dei nemo dubitat. Animus autem inmortalis creditur, si veritas, quae interire non potest, etiam in illo esse probatur. Quare iam illud ultimum videamus, utrum corpus non sit vere verum, id est non in eo sit veritas, sed quasi quaedem imago veritatis. Nam si et in corpore, quod satis certum est recipere interitum, tale verum invenerimus, quale est in disciplinis, non continuo erit disputandi disciplina veritas, qua omnes verae sunt disciplinae. Verum est enim et corpus, quod non videtur disputandi ratione esse formatum. Si vero et corpus imitatione aliqua verum est et ob hoc non liquidum verum, nihil erit fortasse, quod impediat disputandi rationem, quominus ipsa veritas esse doceatur.

A. Interim quaeramus de corpore; nam ne hoc quidem cum constiterit, video istam controversiam terminatam.

R. Unde scis, quid velit deus? Itaque adtende. Nam ego puto corpus aliqua forma et specie contineri, quam si non haberet, corpus non esset, si veram haberet, animus esset. An aliter putandum est?

A. Adsentior in parte, de cetero dubito. Nam, nisi teneatur aliqua figura, corpus non esse concedo. Quomodo autem, si eam veram haberet, animus esset, non satis intellego.

R. Nihilne tandem de primi libri exordio et de tua illa geometrica recordaris?

A. Bene conmemorasti; recordor prorsus ac li-

kad juose yra tiesa, tai Dievo nemirtingumu niekas negali abejoti. O siela laikoma nemirtinga, jei įrodoma, kad tiesa, kuri negali pražūti, joje taip pat yra. Todėl pasižiūrėkime į paskutinį klausimą: ar kūnas nėra tikrai teisingas, tai yra ar jame yra ne tiesa, bet tarsi kažkoks tiesos atvaizdas? Juk jei ir kūne, kuris, kaip pakankamai aišku, pražūva, mes rasime ką nors teisinga tokio pobūdžio, kaip moksluose, tai tuojau pat samprotavimo mokslas nebebus tiesa, kurios dėka visi mokslai yra teisingi. Juk teisingas ir kūnas, kuris atrodo nesąs sukurtas pagal samprotavimo pagrindus. O jei ir kūnas teisingas dėl kokio nors pamėgdžiojimo ir dėl to nėra grynai teisingas, tai tikriausiai neatsiras nieko, kas trukdytų tvirtinti samprotavimo pagrindus esant pačia tiesa.

A. Kol kas patyrinėkime kūną, nors nemanau, kad šis ginčas bus baigtas ir tada, kai tai bus išsiaiškinta.

P. O iš kur tu žinai, ko nori Dievas? Taigi klausyk. Aš manau, kad kūnas susideda iš tam tikros formos ir rūšinių ypatybių. Jei jis jų neturėtų, tai nebūtų kūnas, o jei jas turėtų teisingas, tai būtų siela. O gal reikia manyti kitaip?

A. Su kai kuo sutinku, o dėl kitko abejoju. Mat sutinku, kad kūnas nebūtų kūnas, jei jis nebūtų laikomas tam tikros figūros. Tačiau ne visai suprantu, kaip jis būtų siela, jei turėtų teisingą figūrą.

P. Negi tu nieko neprisimeni iš knygos pradžios ir iš savo svarstymų apie geometriją?

A. Gerai, kad priminei. Labai puikiai prisimenu, be

bentissime.

R. Talesne in corporibus figurae inveniuntur, quales illa disciplina demonstrat?

A. Immo incredibile est, quanto deteriores esse convincuntur.

R. Quas ergo istarum veras putas?

A. Ne, quaeso, etiam istuc me interrogandum putes. Quis enim mente tam caecus est, qui non videat istas, quae in geometrica docentur, habitare in ipsa veritate aut in his etiam veritatem, illas vero corporis figuras, siquidem quasi ad istas tendere videntur, habere nescio quam imitationem veritatis et ideo falsas esse? Iam enim totum illud, quod ostendere moliebaris, intellego.

XIX

33. *R.* Quid ergo iam opus est, ut de disciplina disputationis requiramus? Sive enim figurae geometricae in veritate sive in eis veritas sit, anima nostra, id est intellegentia nostra, contineri nemo ambigit ac per hoc in nostro animo etiam veritas esse cogitur. Quod si quaelibet disciplina ita est in animo ut in subiecto inseparabiliter nec interire veritas potest, quid, quaeso, de animi perpetua vita nescio qua mortis familiaritate dubitamus? An illa linea vel quadratura vel rotunditas habent alia, quae imitentur, ut vera sint?

A. Nullo modo id possum credere, nisi forte aliud

to, su didžiausiu malonumu.

P. Ar aptinkamos kūnuose tokios figūros, apie kokias aiškina minėtasis mokslas?

A. Ne. Ir randama, kad jos neįtikėtinai labiau blogesnės.

P. Tad kurias iš jų laikai teisingomis?

A. Prašau tavęs nemanyti, kad reikia manęs klausti ir apie tai. Juk kas gi būtų tokio aklo proto, kad nematytų, jog tos figūros, apie kurias moko geometrija, slypi pačioje tiesoje arba tiesa slypi jose, o kūno figūros, nors ir atrodo tarsi besiveržiančios jų link, nežinia kaip pamėgdžioja tiesą ir todėl yra klaidingos? Dabar aš suprantu viską, ką stengeisi [man] parodyti.

XIX

33. *P.* Tad kam gi mums reikia stengtis sužinoti apie samprotavimo mokslą? Juk jei geometrinės figūros slypi tiesoje arba tiesa - jose, tai niekas neabejoja, kad jos glūdi mūsų sieloje, tai yra mūsų mąstyme, ir iš to plaukia, kad ir tiesa glūdi mūsų sieloje. Jei kiekvienas mokslas sieloje yra taip, kaip subjekte, neatskiriamai ir tiesa negali pražūti, tai kodėl, klausiu, dėl nežinia kokio draugiškumo mirčiai abejojame amžinu sielos gyvenimu? Argi minėtoji linija, keturkampis ar apvalainis turi ką nors pamėgdžioti, idant būtų teisingi?

A. Jokiu būdu negaliu tuo tikėti, nebent linija kartais

sit linea quam longitudo sine latitudine et aliud circulus quam linea circumducta undique ad medium aequaliter vergens.

R. Quid ergo cunctamur? An ubi ista sunt, veritas non est?

A. Avertat deus amentiam.

R. An disciplina non est in animo?

A. Quis hoc dixerit?

R. Sed forte potest intereunte subiecto id, quod in subiecto est, permanere?

A. Quando mihi hoc persuadetur?

R. Restat, ut occidat veritas.

A. Unde fieri potest?

R. Inmortalis est igitur anima. Iamiam crede rationibus tuis, crede veritati; clamat et in te sese habitare et inmortalem esse nec suam sibi sedem quacumque corporis morte posse subduci. Avertere ab umbra tua, revertere in te; nullus est interitus tuus nisi oblitum esse, quod interire non possis.

A. Audio, resipisco, recolere incipio. Sed, quaeso, illa quae restant expedias, quomodo in animo imperito non enim eum mortalem dicere possumus disciplina et veritas esse intellegantur.

R. Aliud ista quaestio volumen desiderat, si eam vis tractari diligenter. Simul et illa, quae, ut potuimus, investigata sunt, recensenda tibi esse video, quia, si nihil eorum, quae concessa sunt, dubium est, multum nos

būtų kas kita, o ne ilgis be pločio, arba apskritimas būtų kas kita, o ne ratu apvesta linija, visur vienodai krypstanti į centrą.

P. Tad kodėl delsiame? Ar ten, kur yra šie dalykai, tiesos nėra?

A. Tenukreipia Dievas beprotybę.

P. Ar mokslas glūdi ne sieloje?

A. Kas galėtų šitai teigti?

P. Bet galbūt, žūvant subjektui, tai, kas yra subjekte, gali išlikti?

A. Kaipgi galėčiau būti tuo įtikintas?

P. Belieka tiesai pražūti.

A. Kaip tai gali atsitikti?

P. Vadinasi, siela yra nemirtinga. Patikėk pagaliau savo įrodymais, patikėk tiesa; ji šaukia, kad gyvena tavyje, kad yra nemirtinga ir kad jokia kūno mirtis negali atimti iš jos josios buveinės. Nusigręžk nuo savo šešėlio, sugrįžk į save; nėra jokios [kitos] tavo pražūties, tik užmiršimas, kad pražūti negali.

A. Girdžiu, atsipeikėju, pradedu prisiminti. Bet prašau tave paaiškinti likusius dalykus. Kaip reikia suvokti mokslo ir tiesos buvimą neišmanančioje sieloje? Juk sielos negalime pavadinti mirtinga.

P. Šis klausimas reikalauja kitos knygos, jei nori, kad jis būtų aptartas nuodugniai. Ir drauge aš manau, kad tau reikia peržiūrėti tuos dalykus, kuriuos, kiek pajėgėme, ištyrėme. Mat jei nė vienas dalykas iš tų, su kuriais sutikome, nekelia abejonių, tai, mano manymu, mes

egisse arbitror nec cum parva securitate cetera quaerere.

XX

34. *A.* Ita plane est, ut dicis, et obtempero tuis praeceptis libens. Sed illud saltem impetrem, antequam terminum volumini statuas, ut quid intersit inter veram figuram, quae intellegentia continetur, et eam, quam sibi fingit cogitatio, quae graece sive phantasia sive phantasma dicitur, breviter exponas.

R. Hoc quaeris, quod videre nisi mundissimus non potest et ad cuius rei visionem parum es exercitatus; neque nunc per istos circuitus aliud quam exercitationem tuam, ut illud videre sis idoneus, operamur. Tamen interesse plurimum, quomodo possit doceri, fortasse breviter planum facio. Fac enim te aliquid esse oblitum aliosque te velle quasi in memoriam revocare. Dicunt ergo illi: 'numquidnam hoc est aut allud?' diversa velut similia proferentes. Tu vero nec illud vides, quod recordari cupis, et tamen vides non hoc esse quod dicitur. Numquidnam tibi, cum hoc evenit, omni modo videtur oblivio? Nam ipsa discretio, qua non admittitur, quod falso admoneris, pars quaedam recordationis est.

A. Ita videtur.

R. Tales ergo nondum verum vident, falli tamen decipique non possunt et, quid quaerant, satis norunt. At si tibi quispiam dicat te post paucos dies risisse quam

daug nuveikėme ir galime ramiai tyrinėti kitus dalykus.

XX

34. *A.* Yra būtent taip, kaip sakai, ir aš mielai paklūstu tavo nurodymams. Bet pirm negu baigsi knygą, norėčiau paprašyti trumpai paaiškinti bent jau, kuo skiriasi teisinga figūra, glūdinti mąstyme, nuo tos, kurią susikuria vaizduotė, graikiškai vadinama arba fantazija, arba fantazma.

P. Klausi apie tai, ką matyti gali tik tyriausias ir kieno regėjimui tu mažai išlavintas; ir dabar, eidami šiais aplinkiniais keliais, mes esame užsiėmę ne kuo kitu, o tavo lavinimu, idant būtum tinkamas tai regėti. Tačiau galbūt trumpai parodysiu, kaip gali būti paaiškinta, kad skirtumas yra labai didelis. Štai, įsivaizduok, ką nors užmiršai, ir kiti nori tau priminti. Taigi jie, vardydami įvairius, tarsi panašius dalykus, sako: "Ar tai yra šitai, ar tai?" Tu, tiesa, nematai to, ką trokšti prisiminti, tačiau matai, kad tai, kas vardijama, yra ne tai. Argi tuomet, kai šitai atsitinka, tau atrodo, kad tai yra visiška užmarštis? Juk pats atskyrimas, kuris nepriima to, kas tau klaidingai primenama, yra tam tikra prisiminimo dalis.

A. Atrodo, kad taip.

P. Taigi tokie žmonės dar nemato tiesos, tačiau negali būti nė apgauti bei suklaidinti, be to, pakankamai žino, ko ieško. Bet jei tau kas pasakytų, kad tu, praėjus

natus es, non audes dicere falsum esse et si auctor sit, cui fides habenda est, non recordaturus, sed crediturus es; totum enim tempus illud validissima tibi oblivione sepultum est. An aliter putas?

A. Prorsus consentio.

R. Haec igitur ab illa oblivione plurimum differt, sed illa media est. Nam est alia recordationi revisendaeque veritati propior atque vicinior; cui simile est, quando videmus aliquid certoque recognoscimus id nos vidisse aliquando atque nosse adfirmamus, sed ubi aut quando aut quomodo aut apud quem nobis in notitiam venerit, satagimus repetere atque recolere. Ut si de homine nobis contigerit, etiam quaerimus, ubi eum noverimus; quod cum ille conmemoraverit, repente tota res memoriae quasi lumen infunditur nihilque amplius, ut reminiscamur, laboratur. An hoc genus ignotum tibi est aut obscurum?

A. Quid hoc planius? aut quid crebrius mihi accidere solet?

35. *R.* Tales sunt, qui bene disciplinis liberalibus eruditi, siquidem illas sine dubio in se oblivione obrutas eruunt discendo et quodam modo refodiunt; non tamen contenti sunt nec se tenent, donec totam faciem veritatis, cuius quidam in illis artibus splendor iam subrutilat, latissime atque plenissime intueantur. Sed ex his quidam falsi colores atque formae velut in speculum cogitationis se fundunt falluntque inquirentes saepe ac decipiunt

keletui dienų po tavo gimimo, juokeisi, tai neišdrįstum sakyti, kad tai melas. Ir jei šitai pasakytų žmogus, kuriuo reikia tikėti, tai tu neprisimintum, tačiau patikėtum; juk visas tas laikas palaidotas giliausioje užmarštyje. Ar manai kitaip?

A. Visiškai sutinku.

P. Taigi ši užmarštis labai skiriasi nuo anos, tačiau ana yra vidurinioji. Mat yra dar viena užmarštis, esanti arčiau prisiminimo ir tiesos pamatymo; į ją panašu, kai mes ką nors matome ir tiksliai prisimename, kad tai kažkada matėme, ir tvirtiname, kad žinome, tačiau sunkiai galime prisiminti ir atgaivinti, kur, kada, kaip ir pas ką mes tai pažinome. Pavyzdžiui, jei mums tai nutinka su žmogumi, tai klausiame, kur su juo susipažinome. Kai jis primena, visos aplinkybės tarsi šviesa netikėtai plūsteli į atmintį, ir mums daugiau nebėra jokio vargo prisiminti. Negi tokia [užmaršties] rūšis tau nepažįstama ir nesuprantama?

A. Kas galėtų būti už tai aiškiau? Arba kas dažniau [už tai] man paprastai nutinka?

35. *P.* Tokie yra tie, kurie puikiai išmano laisvuosius mokslus. Mat mokydamiesi jie, be abejonės, atranda šiuos mokslus, paslėptus savyje užmaršties, ir kažkaip atkasa. Tačiau nėra patenkinti ir nesustoja tol, kol plačiausiai ir geriausiai neįsižiūri į visą tiesos veidą, tiesos, kurios tam tikras spindesys jau sklinda ir iš mokslų. Bet iš jų lyg į vaizduotės veidrodį liejasi kai kurios klaidingos spalvos ir formos. Jos dažnai apgauna ir suklaidina ieškančius,

putantes illud totum esse, quod norunt vel quod inquirunt. Ipsae sunt illae imaginationes magna cautione vitandae; quae deprehenduntur fallaces, cum cogitationis variato quasi speculo variantur, cum illa facies veritatis una et inmutabilis maneat. Tum enim alterius atque alterius magnitudinis quadratum sibi cogitatio depingit et quasi ante oculos praefert, sed mens interior, quae vult verum videre, ad illud se potius convertat, si potest, secundum quod iudicat illa omnia esse quadrata.

A. Quid, si nobis quispiam dicat secundum id eam iudicare, quod videre oculis solet?

R. Quare ergo iudicat, si tamen bene erudita est, quantamvis pilam veram vera planitie puncto tangi? Quid tale umquam oculus vidit aut videre potest, cum ipsa imaginatione cogitationis fingi quicquam huiusmodi non potest? An non hoc probamus, cum etiam minimum circulum imaginando animo describimus et ab eo lineas ad centrum ducimus? Nam cum duas duxerimus, inter quas quasi acu vix pungi possit, alias iam in medio non possumus ipsa cogitatione imaginaria ducere, ut ad centrum sine ulla conmixtione perveniant, cum clamet ratio innumerabiles posse duci nec sese in illis incredibilibus angustiis nisi centro posse contingere, ita ut in omni earum intervallo scribi etiam circulus possit. Hoc cum illa phantasia implere non possit magisque quam ipsi oculi deficiat, siquidem per ipsos est animo inflicta, manifestum est et multum eam differre a veritate et

priversdamos manyti, kad tai yra viskas, ką jie žino arba ko ieško. Būtent tokių įsivaizdavimų su dideliu atsargumu reikia vengti. Jie sugaunami apgaudinėjant, nes keičiasi, pasikeitus tarsi vaizduotės veidrodžiui. Tuo tarpu tiesos veidas lieka vienas ir nekintamas. Juk vaizduotė piešia sau tai vienokio, tai kitokio dydžio kvadratą ir stato jį tarsi prieš akis, o vidinis mąstymas, norintis regėti tai, kas teisinga, atsigręžia, jei gali, verčiau į tai, pagal ką sprendžia, kad visi jie yra kvadratai.

A. Na, o jei mums kas pasakytų, kad vidinis mąstymas sprendžia pagal tai, ką paprastai mato akimis?

P. Kodėl tada jis sprendžia, jei tik yra gerai išlavintas, kad bet koks teisingas rutulys su teisinga plokštuma liečiasi vienu tašku? Ką panašaus kada nors matė arba gali matyti akis, kai pati vaizduotė negali sukurti nieko iš tokio pobūdžio daiktų? Ar ne tą pat įrodome, kai įsivaizduodami brėžiame sieloje mažiausią apskritimą ir tiesiame nuo jo į centrą linijas? Juk, kai nutiesiame dvi linijas, tarp kurių vargiai galima būtų įbesti adatą, nebegalime tarp jų vaizduotėje nutiesti kitų linijų taip, kad iki centro jos ateitų be jokio susiliejimo, nors protas tvirtina, kad jų nutiesti galima nesuskaičiuojamą daugybę ir kad jos, būdamos neįtikėtinai mažai nutolusios viena nuo kitos, susiliesti gali tik centre. Tad kiekviename tarpe tarp jų galima nubrėžti ir apskritimą. Vaizduotė šito atlikti negali ir yra silpnesnė už pačias akis, nes jų dėka yra įkvėpta sielai. Todėl aišku, kad ji labai skiriasi nuo tiesos ir kad tiesa nematoma tol, kol matomi

illam, dum haec videtur, non videri.

36. Haec dicentur operosius atque subtilius, cum de intellegendo disserere coeperimus, quae nobis pars proposita est, cum de animae vita quicquid sollicitat, fuerit, quantum valemus, enucleatum atque dem discussum. Non enim credo te parum formidare, ne mors humana, etiamsi non interficiat animam, rerum tamen omnium et ipsius, si qua comperta fuerit, veritatis oblivionem inferat.

A. Non potest satis dici, quantum hoc malum metuendum sit. Qualis enim erit illa aeterna vita vel quae mors non ei praeponenda est, si sic vivit anima, ut videmus eam vivere in puero mox nato? ut de illa vita nihil dicam, quae in utero agitur; non enim puto esse nullam.

R. Bono animo esto. Deus aderit, ut iam sentimus, quaerentibus nobis, qui beatissimum quiddam post hoc corpus et veritatis plenissimum sine ullo mendacio pollicetur.

A. Fiat, ut speramus.

tokie vaizdiniai.

36. Apie šiuos dalykus išsamiau ir tiksliau bus kalbama tada, kai imsimės svarstyti apie suvokimą. Ši tema mūsų numatyta po to, kai paaiškinsime ir išnagrinėsime, kiek įstengsime, apie sielos gyvenimą visa, kas mus jaudina. Manau, kad, nors žmogaus mirtis ir nenužudo sielos, tu didžiai bijai, kad ji vis dėlto neatneštų visų dalykų ir pačios tiesos, jei kokia buvo atskleista, užmaršties.

A. Neįmanoma pakankamai išreikšti, kaip smarkiai reikia bijoti šio blogio. Juk koks bus tas amžinasis gyvenimas arba kokios mirties nereikia norėti labiau už jį, jei siela gyvens taip, kaip matome ją gyvenant ką tik gimusiame vaike? O ką ir kalbėti apie gyvenimą, kuris gyvenamas įsčiose (nemanau, kad jo nėra)!

P. Būk tvirtas. Dievas pagelbės mums, ieškantiems (tai mes jaučiame jau dabar), Dievas, žadantis po gyvenimo šiame kūne didžiausią palaimą ir tiesos pilnatvę be jokios apgaulės.

A. Teįvyksta taip, kaip tikimės.

PAAIŠKINIMAI

[1] *Animal* - "gyvūnas, gyva būtybė" kilęs iš *anima* "oras, gyvybinis pradas, siela". Kadangi šiame tekste *anima* vartojama sielos prasme, tai *animal* tikslinga versti ne "gyva būtybė", bet "turinti sielą būtybė".

[2] Alypijus - Augustino jaunystės draugas, buvęs kartu dramatišką jo atsivertimo akimirką (*Conf.* 8, 27). Priėmė krikštą drauge su Augustinu ir jo sūnumi.

[3] Lotyniškos sąvokos *mens* vertimas žodžiu "mąstymas" yra sąlyginis. Verčiant į anglų k. ji perteikiama žodžiu *mind*, o į rusų k. - *рассудок*. Plačiau žr. šios knygos *Įvadą* p. 19.

[4] T.y. dialogas "Hortenzijus". Jo išlikę tik fragmentai.

[5] Kornelijus Celsas - enciklopedistas, gyvenęs Tiberijaus laikais (I a. po Kr.). Sudarė enciklopediją "Menai" (*Artes*), kurios išliko tik 8 knygos, svarbios medicinos istorijai. Neišlikusiose enciklopedijos knygose buvo nagrinėjamos žemės ūkio, retorikos ir karo meno problemos.

[6] Ši vieta išversta pagal vertėjo į anglų kalbą G.Watson (Saint Augustine. *SOLILOQUIES and IMMORTALITY OF THE SOUL* / With an Introduction, translation and Commentary by G. Watson. - Warminster, 1990) priimtą skaitymo variantą *non possumus*.

[7] Mironas - graikų skulptorius, gyvenęs V a. pr. Kr. Sukūrė skulptūras Atėnų, Olimpijos, Delfų šventykloms. Žymiausias jo kūrinys - skulptūra "Disko metikas". Čia minimas kitas žymus jo darbas "Varinė telyčaitė", kuriam skirta 30 epigramų, įėjusių į "Palatino antologiją".

[8] Čia, matyt, turimas galvoje Milano vyskupas Ambraziejus (apie 340 - 397), Augustino dvasinis mokytojas. Yra hipotezių, kad tai galėtų būti ir Manlijus Teodoras, kuriam Augustinas dedikavo "Apie palaimingą gyvenimą" (*De beata vita*).

[9] Tikriausiai turimas omenyje Zenobijus. Jį, kaip poetą, besidomintį amžinaisiais klausimais, Augustinas mini knygoje "Apie tvarką" (*De ordine* 1, 20).

[10] Ši eilutė priskiriama tragikui Pakuvijui (220 - 130 pr. Kristų). Ji išsaugota Cicerono (*De inventione* 1, 27).

AURELIJUS AUGUSTINAS
Pokalbiai su savimi

Dailininkė Ksenija Jaroševaitė

Leidykla "Aidai" (SL 1728)
Universiteto g. 4, 2001 Vilnius
Tiražas 3 500 egz. Užs. Nr. 3
Spausdino Adomo Jakšto spaustuvė
Girelės g. 22, 4230 Kaišiadorys

Šioje serijoje rengiama spaudai:

HERAKLITAS. *Fragmentai*

PLATONAS. *Timajas ir Kritijas*

ARISTOTELIS. *Politika*

SENEKA. *Diatribai*

TOMAS AKVINIETIS. *De ente et essentia*

ANZELMAS. *Proslogion*

DAVID HUME. *Enquiry Concerning Human Understanding*

IMMANUEL KANT. *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft*

IMMANUEL KANT. *Politiniai raštai*

ARTHUR SCHOPENHAUER. *Die Welt als Wille und Vorstellung*

ALEXIS DE TOCQUEVILLE. *De la démocratie en Amerique*

JOHN STUART MILL. *On Liberty*